

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

סדרת
חרדים
בישראל

שנתון החברה החרדית בישראל

2 0 2 0

גלעד מלאך | לי כהנר

שנתון החברה החרדית בישראל

2020

גלעד מלאך | לי כהנר

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

עריכת הטקסט: תמר שקד

עיצוב הסדרה: סטפני ורותי עיצוב

ביצוע גרפי: אירית נחום, נדב שטכמן פולישוק

הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

רכזת המערכת: יעל בכר

עיבוד ובקרת נתונים: גבריאל גורדון

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסח"ב 5-327-519-965-978

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשפ"א/2020

Copyright © 2020 by The Israel Democracy Institute (RA)

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602

טל': 02-5300888

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books

דוא"ל: orders@idi.org.il

טל': 02-5300800

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א־מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

מחקר זה רואה אור הודות לתרומתן הנדיבה של קרן ראסל ברי, קרן דיאן וגילפורד גלזר וקרן רוזלינד וארתור גילברט.

This study was made possible by the generous support of The Russell Berrie Foundation, The Diane and Guilford Glazer Foundation and The Rosalinde and Arthur Gilbert Foundation.

תוכן העניינים

9	דברי הקדמה
11	פרק א: אוכלוסייה
11	א.1. גודל האוכלוסייה
12	א.2. גיל האוכלוסייה
13	א.3. פריין
15	א.4. תחזית אוכלוסייה
16	א.5. מצב משפחתי
17	א.6. התפרושת הגאוגרפית של המגזר החרדי
20	לוחות אוכלוסייה
20	לוח א/1: אומדני אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל, אומדן 2009, אומדן 2015 ותחזית 2020-2065
22	לוח א/2: שיעור פריין כולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף חרדי-חילוני, 1979-2019
23	המקורות לפרק א – אוכלוסייה
24	פרק ב: חינוך
25	ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)
26	ב.2. בחינות בגרות
29	ב.3. תלמידי ישיבות ואברכים
30	ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת השכלה הגבוהה
32	ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת השכלה הגבוהה: מסגרות לימוד וגיל
32	ב.6. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת השכלה הגבוהה: תחומי לימוד ונשירה
34	ב.7. סטודנטיות וסטודנטים חרדים בהכשרה טכנולוגית
36	לוחות חינוך
36	לוח ב/1: תלמידי החינוך היסודי והעל-יסודי, לפי מגדר, פיקוח ודרג חינוך, ¹ תשע"ט (2018/19)
37	לוח ב/2: תלמידי ישיבות ואברכים, לפי מוסד, 2012-2019
38	לוח ב/3: סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה, לפי סוג מוסד וקבוצת אוכלוסייה, 2009/10-2018/19
40	המקורות לפרק ב – חינוך

פרק ג: רמת חיים

- 42 1. תחולת עוני
- 45 2. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי
- 47 3. בעלות על דירה
- 48 4. מקורות מימון לרכישת דירה
- 50 5. עמדות כלפי אזור המגורים והשכנים
- 51 6. מחזיקים ברישיון נהיגה
- 52 7. זמינות רכב

לוחות רמת חיים

- 54 לוח ג/1: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2003-2018 (%)
- 57 לוח ג/2: הכנסה והוצאה חודשית לתצרוכת למשקי בית יהודיים, לפי אופי הזהות הדתית, 2018
- 59 המקורות לפרק ג – רמת חיים

פרק ד: תעסוקה

- 60 1. שיעורי תעסוקה
- 62 2. הכנסה חודשית
- 64 3. תעסוקה, לפי משלח יד

לוחות תעסוקה

- 68 לוח ד/1: תעסוקה בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2000-2019 (%)
- 69 לוח ד/2: הכנסה חודשית וממוצעת מעבודה שכירה, בני 25-64, סך הכול ישראל וחרדים, בחלוקה למגדר, 2000-2018 (בשקלים)
- 71 לוח ד/3: מועסקים תושבי ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, ענף כלכלי ומגדר, 2018 (%)
- 73 המקורות לפרק ד – תעסוקה

פרק ה: אורחות חיים

- 75 1. שירות צבאי ואזרחי
- 77 2. שימוש במחשב
- 78 3. שימוש באינטרנט
- 79 4. חופשה בארץ ובחול
- 80 5. נסיעה ומגורים בחול
- 82 6. התנדבות
- 82 7. תרומה כספית
- 83 8. משפחתיות
- 86 9. בחירות לכנסת

91

לוחות אורחות חיים

91 לוח ה/1: משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2008-2019 (%)
לוח ה/2: יוצאים לחופשה בחו"ל ובישראל מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,
92 2003-2019 (%)

93

המקורות לפרק ה – אורחות חיים

94

פרק ו: קורונה והחברה החרדית

94

1.1. בריאות

96

2.1. פגיעה כלכלית, תעסוקה

99

3.1. חשיפה לאינטרנט

101

המקורות לפרק ו – קורונה והחברה החרדית

102

צוות המחקר

החברה החרדית בישראל בחרה להקים מחיצה שמפרידה בינה ובין שאר חלקי החברה הישראלית. ההיבדלות הפכה את החרדים לספר חתום בעיני רוב הישראלים. רבים מתקשים לראות את האדם החרדי בנפרד מהקבוצה, ורבים גם אינם יודעים לזהות את קבוצות המשנה בחברה זו, הנבדלות זו מזו באופנים רבים כל כך. גם רשויות המדינה, שאמורות לגבש מדיניות כלפי החרדים בהקשרים רבים, אינן מיטיבות להכירם ובעקבות זאת שוגות לעיתים בטיפול בהם ובצורכיהם.

"שנתון החברה החרדית בישראל" מבקש להסיט את המסך ולחשוף את העובדות באשר למגזר החרדי, ששיעורו מאוכלוסיית המדינה בשנת 2020 הוא 12.5%. ואכן, ארבעת השנתונים הראשונים (שראו אור בשנים 2016-2019) יצרו מהפכה בחקר החברה החרדית בישראל. לראשונה כונסו יחדיו שלל נתונים על הדמוגרפיה החרדית, דפוסי הבחירות לכנסת של קבוצה זו, מערכת החינוך שלה, דפוסי התעסוקה, היקף העוני, רמת החיים ואורחות החיים שלה. הלוחות והתרשימים הציגו, בצד נתוני עבר, את הנתונים העדכניים ביותר – כדי שיהיה אפשר להבין את המצב הקיים ובה בעת ללמוד על מגמות השינוי לאורך זמן. כתוצאה מכך שנתון החברה החרדית הפך למקור מידע מרכזי עבור מעצבי מדיניות, חוקרים ואנשי תקשורת, אך גם עבור גורמים מתוך החברה החרדית.

השנתון החמישי שלפניכם הוא אפוא כבר חלק ממסורת שבכוונתנו להמשיך בה בשנים הבאות. שנתון זה, כקודמיו, מציג עובדות ומפרש אותן ללא משוא פנים לתועלת המשתמשים בו. המעיין בו יכול לקבל תמונה מקיפה ועדכנית של החברה החרדית בישראל בשנת 2020, ובכלל זה המגמות והתהליכים המתרחשים בה. בכל אחד מששת פרקי השנתון התמקדנו בנושאים שנראו לנו החשובים ביותר לכלל העוסקים בחברה החרדית. כדי למקד את המבט מצד אחד וכדי לספק את התמונה המלאה בתחומים חשובים מצד שני, שיבצנו בכל פרק תרשימים גדושי מידע ונתונים וכן לוחות בסוף כל פרק. **באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה** מוצגים הלוחות המלאים של כל הנושאים המופיעים בשנתון, לוחות רבים נוספים לתועלת החוקרים בתחום וכן הסבר מתודולוגי והגדרות של כל הנושאים בשנתון.

שנתון זה רואה אור בסופה של שנה שבה מגפת הקורונה הכתה בעולם, בישראל וכמוכן גם במגזר החרדי. בפרק מיוחד בנושא זה בחנו היבטים הקשורים בהיקף התחלואה במגזר החרדי, בהשלכות של המגפה על היקף התעסוקה במגזר ובהשפעות שלה על היקף ואופי השימוש באינטרנט.

בשנתון הנוכחי עוד כמה חידושים: הוספנו לוחות העוסקים בדיוור, משפחתיות, טיפול בבן משפחה עם מוגבלות ונסיעות לחו"ל, על בסיס עיבוד וניתוח שעשינו לנתונים מהסקר החברתי הייעודי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). נוסף על הפרק החדש מופיעים

בשנתון גם נושאים חדשים שלא עסקנו בהם בכרך הקודם, והם בעלי חשיבות אקטואלית. כך, כללנו בשנתון פילוח של התפרושת הגאוגרפית של האוכלוסייה החרדית בישראל ומידע על לימודי הכשרה טכנולוגית (מה"ט) בקרב חרדים. נתונים אלו, ושאר המידע המופיע בשנתון, מתגבשים לכדי תמונת מצב כוללת של החברה החרדית בימים אלו.

השנתון הוא תוצר של התוכנית "חרדים בישראל" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שעיקר עיסוקה הוא חקר המגמות בחברה החרדית ועיצוב מדיניות ציבורית של שילוב החרדים בחברה הישראלית. אנו מקווים כי הצלחנו גם הפעם להעלות שאלות חדשות על החברה החרדית בישראל ואף לתת להן מענה מקיף.

ד"ר גלעד מלאך | ד"ר לי כהנר
עורכי השנתון

המכון הישראלי לדמוקרטיה
דצמבר 2020

פרק א אוכלוסייה

לאוכלוסייה החרדית קצב הגידול המהיר ביותר במדינות המפותחות, ומכאן שגם בישראל. הגורמים לקצב הגידול המיוחד הזה הם שיעורי פריון גבוהים ותנאי רפואה ומחיה מודרניים. גיל הנישואים הצעיר בחברה זו ומספר הילדים הגדול במשפחה תורמים גם הם לגידול המהיר – בקצב של כ-4% בשנה. אחת התוצאות היא שהאוכלוסייה החרדית הישראלית היא צעירה מאוד – מחצית מאנשיה הם בני פחות מ-16. ניתוח הדפוסים של התא המשפחתי החרדי בעשור האחרון מראה על התייצבות בשיעורי הפריון ברמה של כ-6.6 ילדים לאישה ועל עלייה קלה בגיל הבאת הילדים לעולם.

גידולה הדמוגרפי המהיר של האוכלוסייה החרדית משפיע גם על מעמדה – הכלכלי, החברתי והפוליטי – ולכן הוא מושך אליו תשומת לב ציבורית, תקשורתית ופוליטית. על פי ההערכות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), האוכלוסייה החרדית בישראל מונה בשנת 2020 כ-1,175,000 נפש, שהם 12.6% מכלל האוכלוסייה, והיא צפויה להגיע ל-16% מכלל האוכלוסייה בשנת 2030.

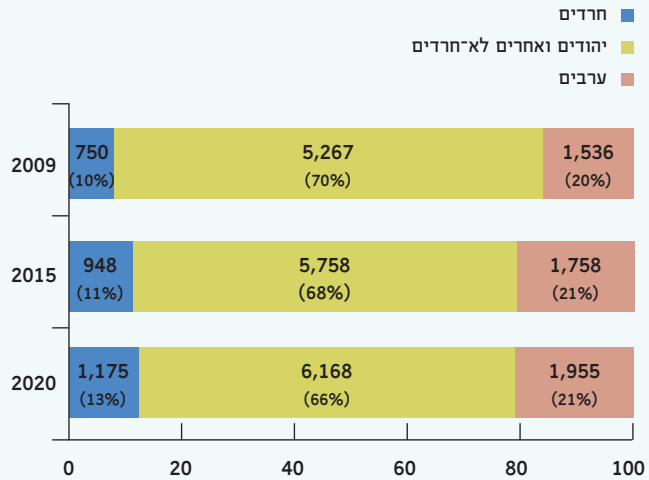
א.1. גודל האוכלוסייה

לפי אומדן הלמ"ס, בסוף שנת 2020 האוכלוסייה החרדית בישראל מונה כאמור כ-1,175,000 נפש (לעומת כ-750,000 ב-2009).

קצב הגידול הטבעי השנתי של האוכלוסייה החרדית מהיר – 4.2% לשנה מאז 2009, לעומת 1.9% של כלל האוכלוסייה ו-1.4% של האוכלוסייה היהודית הכללית. גידול מהיר זה נובע משילוב של שיעור פריון גבוה וגיל צעיר של נישואים ולידה, שניהם מאפיינים את האוכלוסייה החרדית. חלקה גדל מ-10% ב-2009 ל-12.6% ב-2020, שמינית מכלל האוכלוסייה בישראל. שיעור החרדים מכלל היהודים והאחרים עלה באותן שנים מ-12.5% ל-16%. אם מגמות הגידול הללו יימשכו, האוכלוסייה החרדית תכפיל את גודלה מדי 16 שנים. לשם השוואה – כלל האוכלוסייה הישראלית צפויה להכפיל את גודלה מדי 37 שנים, והאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית – מדי 50 שנים. ואולם למרות התחזית יש סבירות גבוהה שהעתיד צופן האטה בקצב הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית בעקבות ירידה בשיעורי הפריון ועלייה בגיל הנישואים.

תרשים א/1

אוכלוסיית ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2009, 2015 ו-2020
(במספרים מוחלטים וב-%)

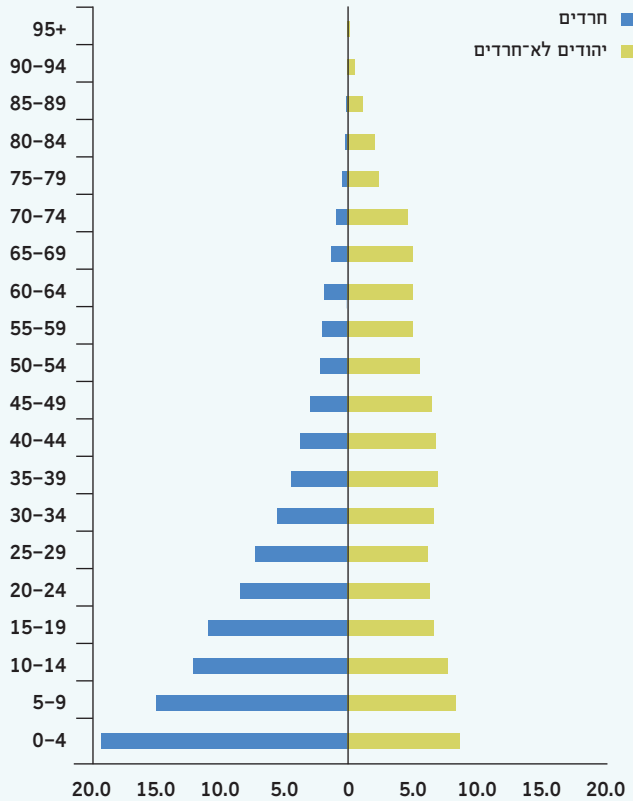

א.2. גיל האוכלוסייה

שיעור הצעירים בגילים 0-19 באוכלוסייה החרדית הוא 58%, לעומת 30% באוכלוסייה היהודית הכללית. משמע, האוכלוסייה החרדית צעירה בהרבה מן האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. הגיל החציוני בה הוא 16, לעומת 35 באוכלוסייה היהודית הכללית. ביטוי למבנה הגילים הצעיר של האוכלוסייה החרדית בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הכללית ניתן לראות בבירור גם בפירמידת הגילים.

תרשים א/2

מבנה הגילים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2020 (%)

א.3. פריון

תמונת מצב

בשנים 2017-2019 היה שיעור הפריון הממוצע של נשים חרדיות 6.6 ילדים לאישה. השיעור הממוצע בעולם המערבי הוא פחות מ-2 ילדים בממוצע לאישה, והשיעור הממוצע של נשים יהודיות בישראל הוא 3.2 ילדים לאישה. כאשר בוחנים את שיעורי הפריון בחלוקה לפי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני, מתברר כי אצל הנשים היהודיות שיעור הפריון הוא 4.3 ילדים לאישה דתית; 3.0 ילדים לאישה מסורתית-דתית; 2.4 ילדים לאישה מסורתית-חילונית; ו-2.1 ילדים לאישה חילונית. בישראל יש אפוא קשר ישיר בין רמת הדתיות על פי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני של האישה לבין מספר הילדים שהיא יולדת במהלך חייה.

מגמות¹

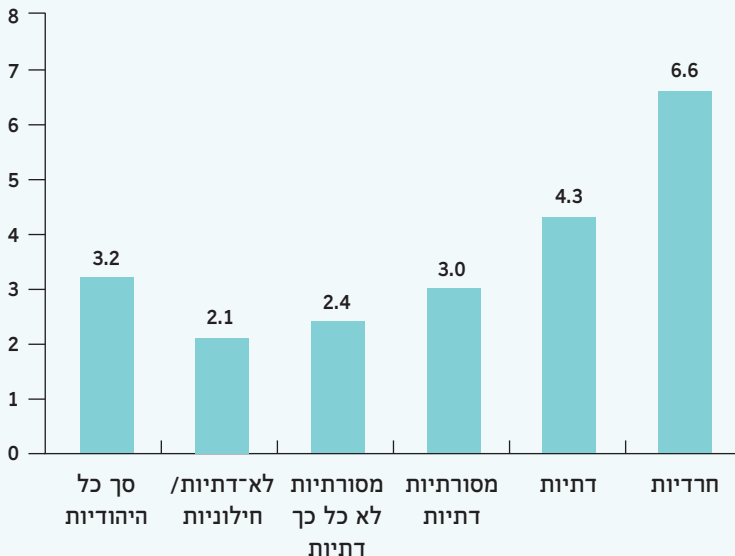
בתחילת שנות ה־80 של המאה ה־20 עמד שיעור הפרייון לאישה חרדית על 6 ילדים; מאמצע שנות ה־80 עד סוף שנות ה־90 הוא עמד על ממוצע של כ־7 ילדים לאישה; השיא היה 7.4 ילדים בממוצע בשנים 1998–2004. בשנת 2004 החלה ירידה בשיעור הפרייון של נשים חרדיות, והוא התייצב על ממוצע של 6.6 לאישה בשנים 2007–2019.

נעיר כי מאז השנים 2001–2003 נרשמת עלייה בשיעור הפרייון של נשים יהודיות לא־חרדיות בכל הקבוצות בפילוח לפי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני: מ־1.8 ילדים בממוצע לאישה חילונית ל־2.1; מ־2.1 לאישה מסורתית-חילונית ל־2.4; מ־2.6 לאישה מסורתית-דתית ל־3.0; ומ־3.9 ילדים בממוצע לאישה דתית ל־4.3.

במרוצת השנים ניכרת אצל הנשים החרדיות בגילים 20–24 ירידה במספר הלידות, כנראה בגלל העלייה בגיל הנישואים. לפיכך בשנים 2003–2005 היה יחס הלידות בגילים אלו 333 ל־1,000, ואילו בשנים 2017–2019 הוא ירד ל־299 ל־1,000. כך, באותן שנים גם הייתה ירידה בשיעור הלידות ל־1,000 בגילים 25–29 – מ־392 ל־335. דחיית גיל ההולדה תביא למיתון בקצב הגידול של החברה החרדית.

תרשים א/3

שיעור הפרייון הכולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני, 2017–2019 (ממוצע)

1 נתוני העבר בשנתון זה שונים במעט מנתונים שהבאנו בשנתונים קודמים בשל עדכון שנערך בנתוני הלמ"ס.

4. תחזית אוכלוסייה

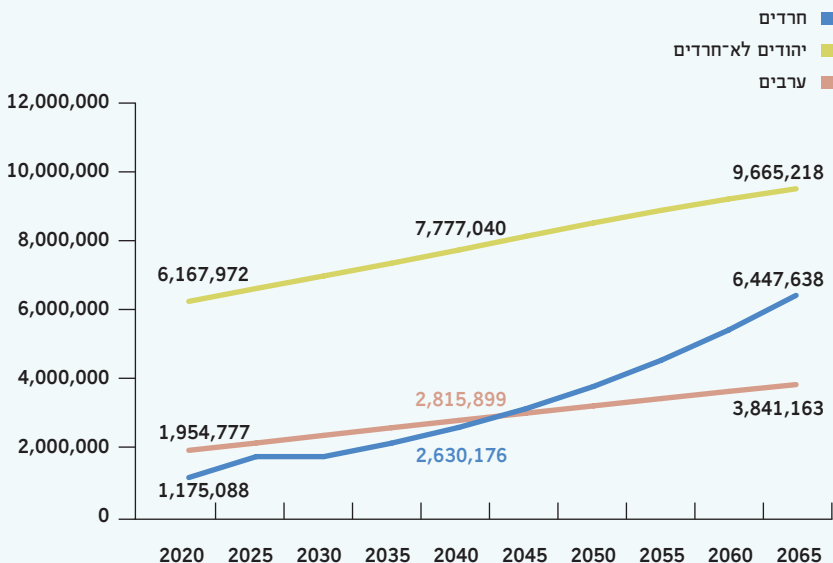
בשנת 2020 שיעורה של האוכלוסייה החרדית בישראל הוא 12.6% מכלל האוכלוסייה. קצב הגידול המהיר שלה מסביר את הצפי לעלייה בחלקה היחסי בכלל האוכלוסייה בטווח הבינוני והארוך. על פי התחזיות העדכניות של הלמ"ס (מ־2017), האוכלוסייה בישראל, ובייחוד האוכלוסייה החרדית, צפויה לגדול בקצב מהיר מן התחזיות שניתנו בעבר.

על פי התחזיות לטווח הבינוני (עד 15 שנה), שיעורה של האוכלוסייה החרדית מכלל האוכלוסייה ב־2030 צפוי להיות כ־16%; באותה שנה יהיה מספר החרדים מתחת לגיל 20 כמיליון נפש, ושיעורם מכלל שכבת הגיל הזאת יהיה 25%. שיעור החרדים בגילאי העבודה העיקריים (25-64) יהיה 11%. הצפי הוא שבשנת 2033 תמנה האוכלוסייה החרדית כולה 2 מיליון נפש, מתוך 11.7 מיליון נפש הצפויים לחיות בישראל בשנה זו.

על פי התחזיות לטווח הארוך, שמהימנותן חלשה יחסית לתחזיות לטווח הקצר, ב־2043 צפויה האוכלוסייה החרדית לעבור את האוכלוסייה הערבית מבחינת מספר הנפשות. ב־2045 צפוי שיעור האוכלוסייה החרדית להיות כ־22% מכלל האוכלוסייה וכ־28% מהאוכלוסייה היהודית, וב־2065 הוא צפוי להיות כ־32% מכלל האוכלוסייה וכ־40% מן האוכלוסייה היהודית.

תרשים 4/א

תחזית אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2065-2020 (במספרים מוחלטים)

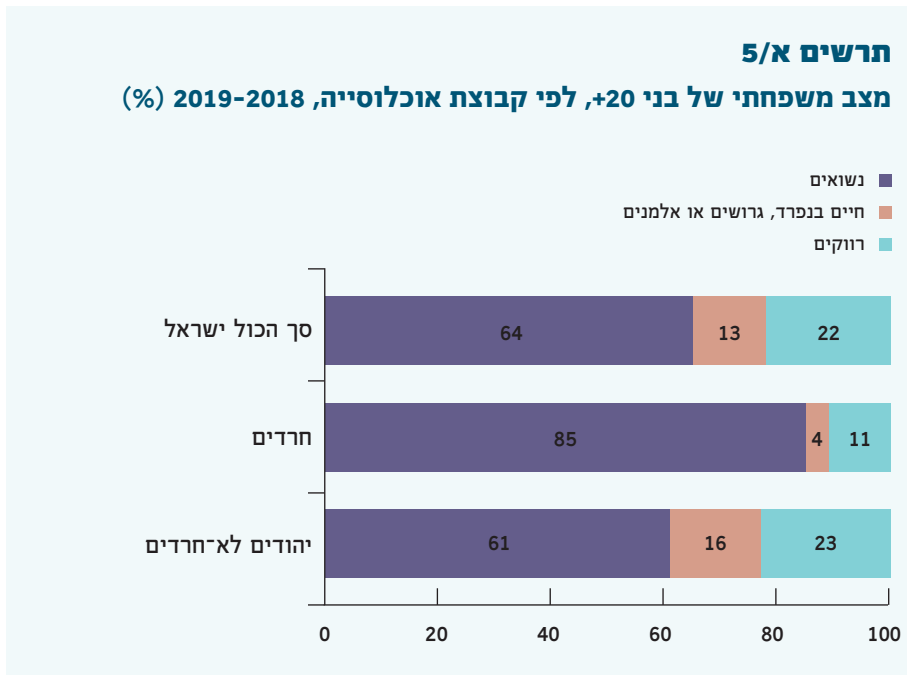
א.5. מצב משפחתי

תמונת מצב

בשנים 2018-2019 היו 85% מהגברים והנשים החרדים בגילים +20 נשואים, שיעור גבוה בהרבה משיעור הנשואים בחברה היהודית הלא-חרדית (61%). פערים אלו מוסברים בגיל הנישואים הצעיר בחברה החרדית, שבגללו שיעור הרווקים באוכלוסייה זו (11%) קטן משיעור הרווקים באוכלוסייה היהודית הכללית (23%). הפער קשור גם בשיעור הנמוך של גרושים ואלמנים באוכלוסייה החרדית (4%) לעומת עמיתיהם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (16%).

מגמות

לאורך השנים ניכרת יציבות בשיעור הרווקים, הגרושים והאלמנים באוכלוסייה החרדית, ושיעורם עמד על 15% בשנת 2003 ובשנת 2019. עלייה קלה חלה באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית: מ-37% ב-2003 ל-39% ב-2019.

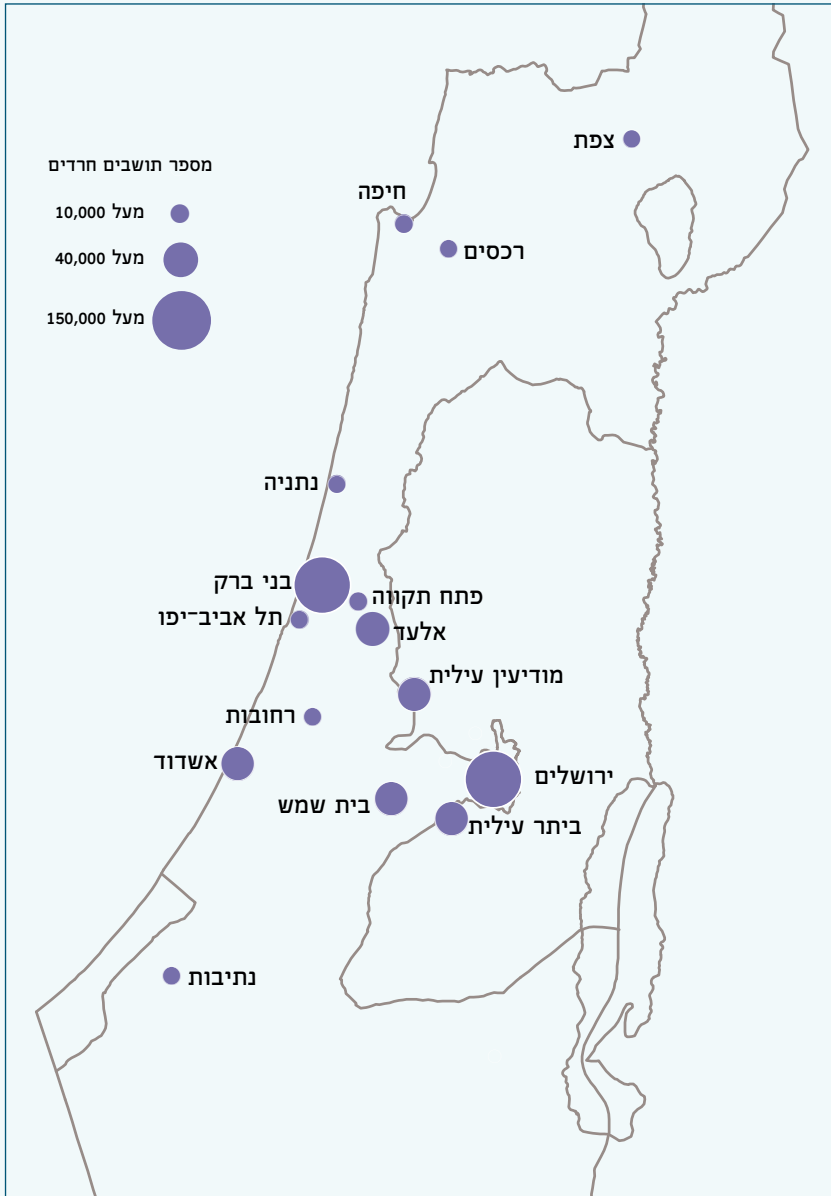
א.6. התפרושת הגאוגרפית של המגזר החרדי

שתי "ערי הבירה" של האוכלוסייה החרדית הן ירושלים ובני ברק. בערים אלו התגוררה עד שנות ה־90 של המאה ה־20 מרבית האוכלוסייה החרדית, וגם כיום (נתוני 2018) מתגוררים בהן 44.1% מאוכלוסייה זו. ירושלים ניצבת בראש עם 27.7% מן האוכלוסייה החרדית, ובני ברק שנייה לה עם 16.4%. עוד קבוצה של יישובים שאוכלוסייה חרדית גרה בהם היא ערי הפרוור החרדיות, ובהן מודיעין עילית, ביתר עילית ואלעד. ערים אלו הוקמו בשנות ה־90 של המאה ה־20, והן חרדיות ברובן המוחלט. ניתן להוסיף לקבוצה זו גם את בית שמש, שלצידה הוקמה רמת בית שמש ורוב מוחלט בקרב תושביה היום הם חרדים. בארבע הערים הללו גרים למעלה מ־22% מן האוכלוסייה החרדית (בית שמש 7.3%, מודיעין עילית 6.5%, ביתר עילית 5.0% ואלעד 3.8%). קבוצה שלישית של ריכוזי חרדים היא בערים גדולות, שבהן יש התיישבות חרדית ותיקה שהתחזקה לעיתים בשל גלי הגירה של צעירים חרדים. בערים אלו מתגוררת 12.7% מן האוכלוסייה החרדית (אשדוד 5.2%, פתח תקווה 2.0%, חיפה 1.6%, רחובות 1.6%, נתניה 1.4% ותל אביב 1.0%). בשלושה סוגי ריכוזים אלו, המורכבים מ־12 ערים, חיה 79.4% מן האוכלוסייה החרדית בישראל.

ניתן לחלק את היישובים שהחרדים בישראל גרים בהם ליישובים שהרוב המוחלט בהם חרדי, או שעשויים להגיע לרוב כזה בעתיד הקרוב; ליישובים שהחרדים הם מיעוט ניכר בהם; וליישובים ששיעור החרדים בהם נמוך משיעור החרדים באוכלוסייה היהודית (16%). 33.9% מן החרדים חיים ביישובים שמתגוררת בהם כמעט רק אוכלוסייה חרדית (80% מן האוכלוסייה ומעלה). ביישובים אלו נכללים בני ברק, מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד, רכסים, עמנואל, קרית יערים, תפרח וכפר חב"ד. 37.2% מן החרדים חיים ביישובים שגודלה של האוכלוסייה החרדית בהם הוא בין מחצית מן האוכלוסייה לרוב האוכלוסייה. ביישובים אלו נכללים ירושלים, בית שמש, צפת, כוכב יעקב ויבנאל. כללנו את ירושלים בקבוצה זו משום שהחרדים בה הם 53.4% מן האוכלוסייה היהודית. 11.2% מן החרדים גרים ביישובים שהאוכלוסייה החרדית בהם היא בין 16% (שיעור החרדים באוכלוסייה היהודית) ל־50% מן האוכלוסייה. ערים בולטות בקבוצה זו הן: אשדוד, נתבות, צפת, קרית גת, אופקים, טבריה, גבעת זאב וערד. הקבוצה האחרונה, ששיעורה עומד על 17.8% מן האוכלוסייה החרדית, גרה ביישובים שחלקה של האוכלוסייה החרדית בהם קטן מ־16%. ערים בולטות בקבוצה זו הן: פתח תקווה, נתניה, חיפה, תל אביב, רחובות, חולון, באר שבע ואשקלון. החלוקה בין הקבוצות מראה שכ־70% מן החרדים גרים ביישובים חרדיים או בעלי רוב חרדי וכ־30% חיים ביישובים מעורבים.

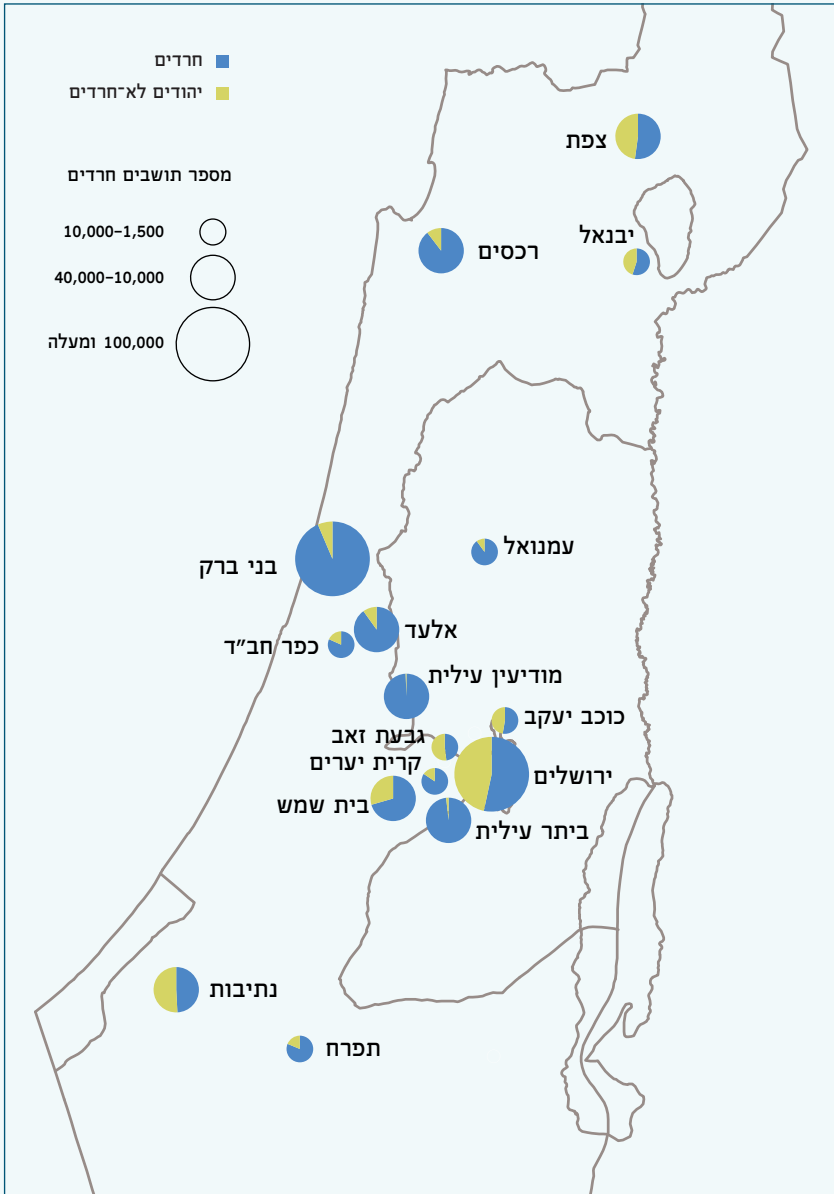
מפה א/1.1

ריכוזי האוכלוסייה החרדית בישראל

מפה א/2.1

יישובים שלמעלה מ-40% מתושביהם חרדים

לוחות אוכלוסייה

לוח א/1

אומדני אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל, אומדן 2009, אומדן 2015 ותחזית 2020-2065

מזה: יהודים ואחרים						%	סך הכול ישראל	גיל	שנים
%	יהודים לא-חרדים ואחרים	%	חרדים	%	סך הכול				
100	5,266,500	100	750,000	100	6,016,500	100	7,552,100	סך הכול	2009
28.9	1,523,700	58.9	441,600	32.7	1,965,300	35.8	2,704,800	19-0	
35.6	1,873,600	29.2	219,200	34.8	2,092,800	34.9	2,632,500	44-20	
22.8	1,203,100	9.8	73,400	21.2	1,276,500	19.5	1,473,300	64-45	
12.6	666,100	2.1	15,800	11.3	681,900	9.8	741,500	65+	
100	5,757,604	100	948,019	100	6,705,623	100	8,463,427	סך הכול	2015
30	1,715,321	58	548,500	34	2,263,821	36	3,054,109	19-0	
34	1,959,684	30	283,313	33	2,242,998	34	2,870,377	44-20	
22	1,247,796	9	89,612	20	1,337,409	19	1,599,998	64-45	
14	834,802	3	26,593	13	861,395	11	938,942	65+	
100	6,167,972	100	1,175,088	100	7,343,060	100	9,297,837	סך הכול	2020
30	1,880,292	58	678,187	35	2,558,479	36	3,378,945	19-0	
32	1,980,769	30	348,991	32	2,329,760	33	3,042,214	44-20	
21	1,321,081	9	108,889	19	1,429,970	19	1,751,028	64-45	
16	985,830	3	39,021	14	1,024,851	12	1,125,650	65+	
100	6,959,251	100	1,783,642	100	8,742,893	100	11,131,054	סך הכול	2030
30	2,094,450	57	1,024,049	36	3,118,499	36	4,033,933	19-0	
30	2,090,103	30	527,348	30	2,617,451	31	3,505,025	44-20	
22	1,550,671	9	158,958	20	1,709,629	19	2,115,228	64-45	
18	1,224,027	4	73,286	15	1,297,314	13	1,476,868	65+	

<<

מזה: יהודים ואחרים						%	סך הכול ישראל	גיל	שנים
%	יהודים לא־חרדים ואחרים	%	חרדים	%	סך הכול				
100	7,777,040	100	2,630,176	100	10,407,216	100	13,223,115	סך הכול	2040
29	2,232,262	56	1,483,671	36	3,715,934	36	4,722,713	19-0	
31	2,413,933	30	786,070	31	3,200,003	32	4,213,558	44-20	
21	1,638,572	9	247,702	18	1,886,275	18	2,394,526	64-45	
19	1,492,273	4	112,732	15	1,605,005	14	1,892,317	65+	
100	8,620,021	100	3,819,763	100	12,439,784	100	15,673,496	סך הכול	2050
29	2,467,648	55	2,091,664	37	4,559,311	36	5,609,369	19-0	
31	2,713,083	31	1,174,582	31	3,887,665	32	5,003,539	44-20	
19	1,650,455	10	380,611	16	2,031,066	17	2,706,789	64-45	
21	1,788,836	5	172,907	16	1,961,742	15	2,353,799	65+	
100	9,351,847	100	5,447,870	100	14,799,718	100	18,446,941	סך הכול	2060
28	2,595,748	53	2,909,975	37	5,505,724	36	6,609,116	19-0	
31	2,872,411	32	1,716,582	31	4,588,993	32	5,818,602	44-20	
20	1,890,805	10	551,183	17	2,441,989	17	3,220,155	64-45	
21	1,992,882	5	270,130	15	2,263,012	15	2,799,068	65+	
100	9,665,218	100	6,447,638	100	16,112,855	100	19,954,018	סך הכול	2065
27	2,598,497	53	3,386,708	37	5,985,205	36	7,108,694	19-0	
31	2,956,379	32	2,045,927	31	5,002,306	31	6,273,992	44-20	
21	2,039,265	32	678,945	17	2,718,210	18	3,528,012	64-45	
21	2,071,077	5	336,058	15	2,407,135	15	3,043,320	65+	

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א/2

שיעור פריון כולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף חרדי-חילוני, 1979-2019

ממוצעים תלת־שנתיים	סך כול היהודיות	מידת דתיות			
		חרדיות	דתיות	מסורתיות דתיות	מסורתיות לא כל כך חילוניות / לא דתיות
1981-1979	2.8	6.0	3.8	3.3	2.5
1983-1981	2.9	6.2	3.6	3.2	2.5
1985-1983	2.9	6.5	3.8	3.2	2.6
1987-1985	3.0	6.8	4.2	3.2	2.6
1989-1987	2.9	7.1	3.9	3.1	2.5
1991-1989	2.8	7.0	3.9	3.0	2.5
1993-1991	2.6	7.1	3.8	2.8	2.3
1995-1993	2.7	7.0	3.9	2.8	2.3
1997-1995	2.6	6.7	3.7	2.8	2.2
1999-1997	2.7	7.0	3.7	2.6	2.2
2001-1999	2.7	7.3	3.8	2.6	2.2
2003-2001	2.7	7.3	3.9	2.6	2.1
2005-2003	2.8	7.4	4.2	2.5	2.1
2007-2005	2.8	6.9	4.2	2.5	2.2
2009-2007	2.9	6.6	4.2	2.5	2.3
2011-2009	3.0	6.6	4.2	2.8	2.4
2013-2011	3.1	6.6	4.3	2.9	2.5
2015-2013	3.2	6.6	4.2	2.9	2.6
2017-2015	3.3	6.5	4.4	3.0	2.6
2019-2017	3.2	6.6	4.3	3.0	2.4

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק א – אוכלוסייה

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
א.1. גודל האוכלוסייה	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015–2065"
א.2. גיל האוכלוסייה	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015–2065"
א.3. פריון	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "פריון של נשים יהודיות ואחרות בישראל, לפי מידת דתיות, 1979–2019"
א.4. תחזית אוכלוסייה	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015–2065"
א.5. מצב משפחתי	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
א.6. תפרושת אוכלוסייה	עיבוד המחברים לנתוני קבצים מינהליים, חדר מחקר, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

פרקב

חינוך

לחינוך החרדי חלק נכבד במערכת החינוך העברית, ומכאן כמובן גם במערכת החינוך הישראלית בכלל. במרוצת השנים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי בצד שינויים מערכתיים ומבניים, ובהם הקמת המחוז החרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי-חרדי. שיעור התלמידים החרדים במערכת החינוך העברית עמד בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) על 25% ובמערכת החינוך הכללית על 19%. ואולם מאז שנת הלימודים תשע"ג (2012/13) נרשמת האטה בקצב הגידול של החינוך החרדי, והוא עומד על 3.5% בשנה, לעומת עלייה בקצב הגידול של החינוך הממלכתי העברי (לגווינו) – 2.3% בשנה.

במערכת החינוך וההשכלה העל-תיכונית לגברים חרדים ארבעה מסלולים: לימודים בישיבה, לימודים ב"כולל", לימודים אקדמיים והכשרה מקצועית. לנשים החרדיות האפשרויות הן לימודים בסמינר (בכלל זה הכשרה מקצועית) ולימודים אקדמיים.

מספר הגברים החרדים בישיבות וב"כוללים" ידע תנודתיות בשנים 2013–2019, בעיקר בעקבות שינויי חקיקה במעמד בחורי הישיבות ושינויים קואליציוניים, שמביאים עימם בכל פעם מחדש שינויים בתמריצים ללימוד תורה. בשנים 2014–2019 חלה עלייה של 33% בשיעור בחורי הישיבות והאברכים הישראלים, ככל הנראה בעקבות הגידול בתמיכת המדינה בלומדים, שבד בבד גם הובילה לבלימת המגמה של כניסת גברים חרדים לשוק התעסוקה.

בשנים 2010–2019 חל גידול של קרוב לפי שלושה במספר החרדים, גברים ונשים, הלומדים לתואר אקדמי. קצב הגידול במספר הסטודנטים החרדים שהיה בירידה בשנים 2016–2018 שב לעלות בשנת הלימודים האחרונה (2019/20). המקצועות שהחרדים לומדים הם פרקטיים ברובם וכאלה שמאפשרים עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים, מינהל עסקים, משפטים) או השתלבות במקצוע הנצרך בשוק העבודה. החרדים בוחרים ללמוד בעיקר במכללות, שם תנאי הסף לקבלה נמוכים יחסית. שיעור הנשירה של סטודנטים חרדים מלימודים אקדמיים עומד על כמעט פי שניים משיעור הנשירה של סטודנטים יהודים לא-חרדים מלימודים אלו. מספר הסטודנטים החרדים בשנת הלימודים האחרונה (2019/20) עמד על כ-13,000. מספר הסטודנטים החרדים הלומדים בהכשרה מקצועית טכנולוגית (במסגרת מה"ט) עמד בשנה זו על 4,400.

ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)

תמונת מצב

בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) למדו בחינוך החרדי – היסודי והעל־יסודי – כ־347,000 תלמידים, שהם 25% מהתלמידים בחינוך העברי ו־19% מכלל התלמידים בישראל. רוב התלמידים בישראל לומדים בחינוך היסודי, אבל אצל החרדים הרוב הזה גדול יותר – 57% לעומת 53% בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי־דתי. חלקו של החינוך החרדי בחינוך העברי גדול: בחינוך היסודי – 26%; בחטיבת הביניים – 23.5%; בחטיבה העליונה – 22% (נתוני תשע"ט [2018/19]). הפער בין דרגי החינוך בתוך החינוך החרדי נובע בעיקר משיעורי הילודה הגבוהים באוכלוסייה החרדית, שהם הסיבה למספר הגדול יותר של ילדים בגילים הצעירים יותר, אבל גם ממעבר של תלמידים בחינוך החרדי בגיל חטיבת הביניים והחטיבה העליונה למערכות חינוך לא־חרדיות, בייחוד ביישובי הפריפריה.

המוסדות החרדיים בגיל היסודי נחלקים לכמה סוגים, על פי המעמד המשפטי והפיקוח המדינתי עליהם (רשמי, מוכר שאינו רשמי ו"פטור"). 3% בלבד לומדים בחינוך הרשמי (ממלכתי־חרדי), 74.5% לומדים במוכר שאינו רשמי, ו־22.5% במוסדות "פטור". הלימוד במוסדות ה"פטור" רווח במיוחד בקרב הבנים: 42%, לעומת 2% בלבד בקרב הבנות (נתוני תשע"ט [2018/19]; כיתות א'–ו').

מגמות

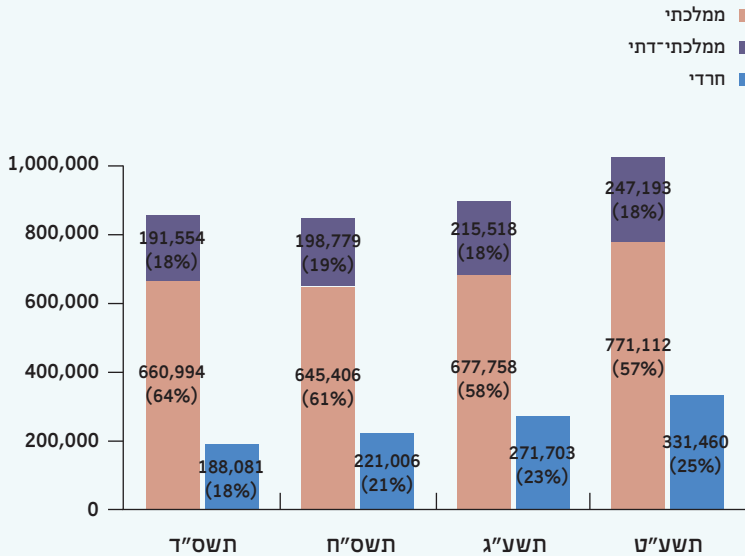
קצב הגידול של החינוך החרדי הואט בשנים 2013–2020 – שלא כמו החינוך העברי הממלכתי, שקצב הגידול שלו דווקא עלה באותן שנים. לפני 2013 היה גידול מהיר וקבוע בחינוך החרדי – 4.2% לשנה; מאז 2013 ירד קצב הגידול של חינוך זה ל־3.5% בשנה. החינוך העברי הממלכתי – כולל הממלכתי־דתי, שקצב הגידול השנתי שלו היה בשנים 2003–2013 0.5% בשנה – הואץ והגיע לגידול של 2.3% בשנים 2013–2020. הגידול בשיעור תלמידי החינוך החרדי מכלל התלמידים בחינוך העברי עמד בשנים 2008–2013 על 0.5% בשנה וירד בשנים 2013–2019 לקצב של 0.3% בשנה בלבד.

שתי סיבות אפשריות למגמה חדשה זו: האחת נגזרת מן הירידה בילודה במגזר החרדי, שהוזכרה בפרק הקודם, והשנייה נגזרת מן הירידה במידת האטרקטיביות של בתי הספר החרדיים לקהלי יעד שאינם חרדים במובהק.

משקלו של החינוך החרדי־ממלכתי לבנים הגיע לכ־3.5% מכלל החינוך החרדי לבנים. הוא נגס בחינוך החרדי המוכר שאינו רשמי, שבין שנת הלימודים תשע"ג (2012/13) לשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) משקלו ירד מ־57% מהחינוך החרדי ל־54.5%. גם חינוך ה"פטור" ירד במקצת (מ־43% ל־42%).

תרשים ב/1

תלמידות ותלמידים בחינוך העברי לפי פיקוח: שנה"ל תשס"ד (2003/4), תשס"ח (2007/8), תשע"ג (2012/13), תשע"ט (2018/19) (במספרים מוחלטים וב-%)

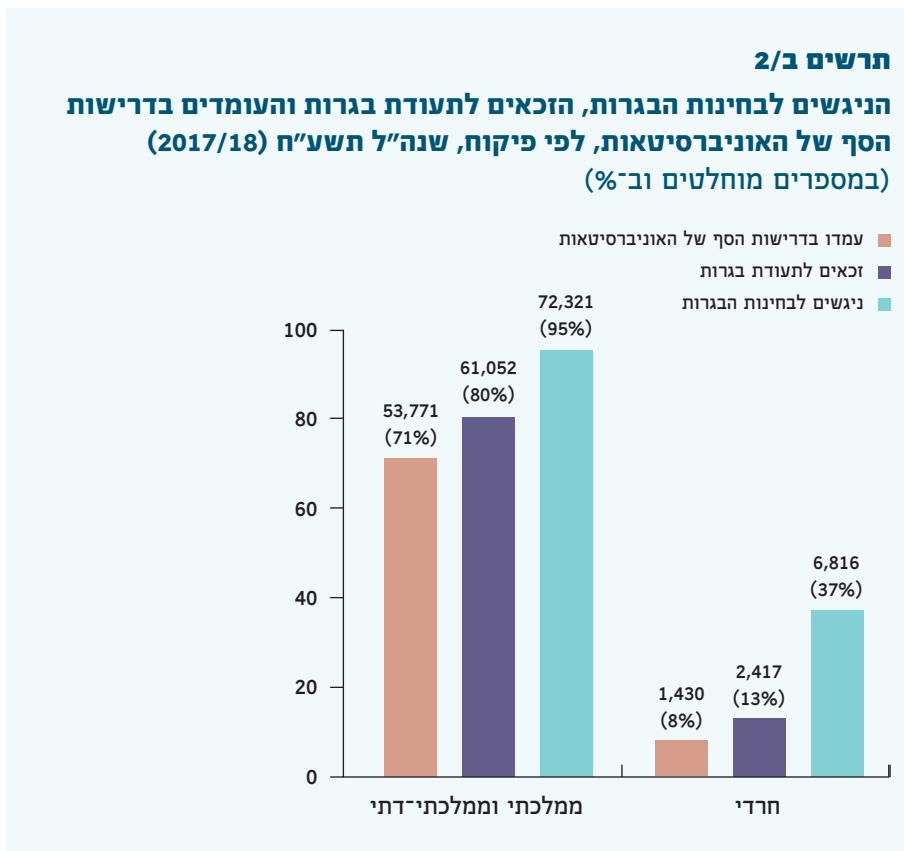
ב.2. בחינות בגרות

תמונת מצב

בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18) נבחנו 37% מתלמידי כיתות י"ב במוסדות החינוך בפיקוח חרדי בבחינות בגרות. שיעור זה נמוך מאוד בהשוואה לשיעור הנבחנים בבחינות בגרות בבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים (95%). נעיר כי במוסדות החינוך בפיקוח חרדי מעל מחצית מהבנות (55%) ניגשות לכל הפחות לחלק מבחינות הבגרות, לעומת 13% בלבד מהבנים.

בקרב תלמידי כיתות י"ב הזכאים לתעודת בגרות הפערים בין החינוך בפיקוח חרדי (13%) לבין החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי (80%) גדולים מאוד. כאשר בוחנים את שיעור הזכאים לתעודת בגרות מתוך הנבחנים החרדים מתברר כי רק 37% מהם זכאים לתעודת בגרות, ואילו בחינוך הכללי – הממלכתי והממלכתי-דתי – שיעור הזכאות הוא 84%. פער משמעותי מתגלה גם כאשר בודקים את שיעור הזכאים לתעודות בגרות שעומדים בתנאי הסף לקבלה

לאוניברסיטאות: 70% בחינוך העברי הכללי הלא־חרדי לעומת 8% בלבד בחינוך בפיקוח חרדי. פער ברור בתחום זה קיים בין הבנים לבנות במוסדות החינוך החרדיים: שיעור הבנות החרדיות הזכאיות לתעודת בגרות (20%) גבוה בהרבה משיעור הבנים הזכאים לה (4%).

מגמות

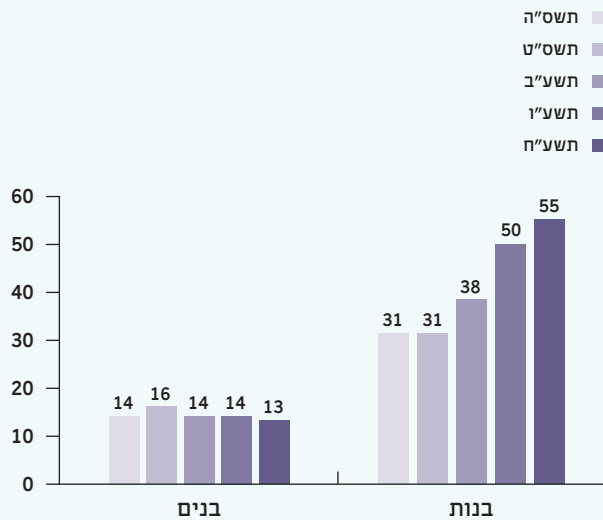
במרוצת השנים חלה עלייה של ממש בשיעור התלמידים החרדים הנבחנים בבחינות בגרות כלשהן, גם אם אינם זכאים בסופו של דבר לתעודה – מ־23% בשנת הלימודים תשס"ה (2004/05) ל־37% בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18). עלייה זו נזקפת בעיקר לזכות העלייה בשיעור הניגשות לבגרות בקרב הבנות החרדיות. בחינות הבגרות החלו לחדור בהיקף רחב לתיכונים של רשת "בית יעקב", וכיום יותר ממחצית מהבנות החרדיות עושות לפחות בחינת בגרות אחת (לא כולל מבחני סאלר, הנפוצים בבתי הספר החרדיים ומוכרים כנקודות שקולות לתעודת בגרות חלקית). בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) ניגשו לבחינות הבגרות 31% מהתלמידות החרדיות; שיעור זה עלה בחדות בתוך תשע שנים – ל־55%, בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18). בקרב הבנים נרשמה יציבות – ואפילו ירידה קלה – בשיעור הניגשים

לבחינות הבגרות: בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) נבחנו 16% מהם בבחינות, ושיעורם ירד ל-13% בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18).

הפערים בקרב הזכאים לתעודת בגרות בין החינוך החרדי ובין החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי גדלו עם השנים במספרים מוחלטים: בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי עלה שיעור הזכאים לתעודת בגרות מ-62% (שנת הלימודים תשס"ה, 2004/5) ל-80% (שנת הלימודים תשע"ח, 2017/18), ואילו שיעור הזכאים במגזר החרדי עלה מ-9% ל-13%. עם זאת, באחוזים, קצב הגידול בחינוך החרדי מהיר יותר (44%, לעומת 29% בחינוך העברי הלא-חרדי). ניתן לראות גם גידול בשיעור החרדים בעלי תעודת בגרות העומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות, מ-4% בשנת הלימודים תשס"ה (2004/5) ל-8% בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18).

תרשים 3/ב

תלמידות ותלמידים חרדים הניגשים לבחינות הבגרות לפי מגדר, שנה"ל תשס"ה (2004/5), תשס"ט (2008/9), תשע"ב (2011/12), תשע"ו (2015/16), תשע"ח (2017/18) (%)

תמונת מצב

מספר תלמידי הישיבות ואברכי ה"כולל" החרדים בשנת 2019 היה 140,900 (כולל תלמידי חו"ל). 70% מן הישראלים שבהם הם אברכים, ול-76% מן האברכים יש פטור משירות בצה"ל. משמע, המשך הלימודים ב"כולל" הוא לא רק חלופה לשירות הצבאי אלא גם תוצאה משולבת של מוטיבציות דתיות, תרבותיות וחברתיות.

מגמות

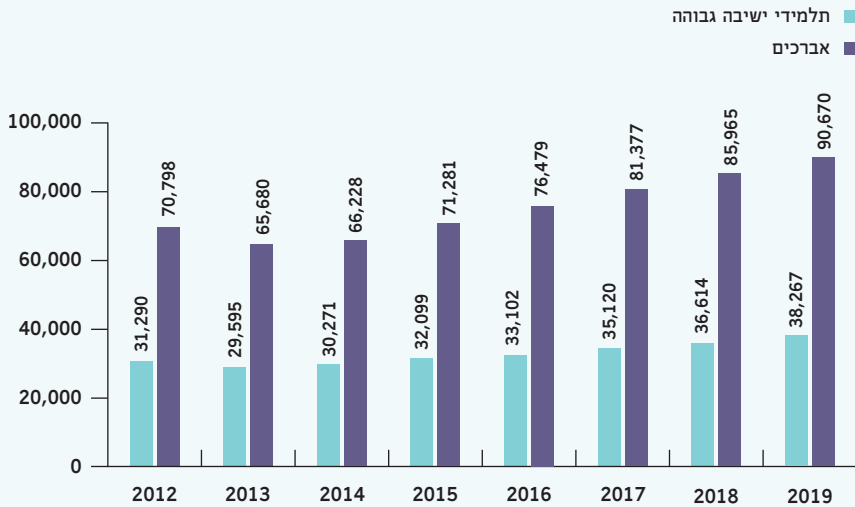
בשנים 1999-2012 גדל בהתמדה מספרם של בני הישיבות והאברכים, בקצב של 4% לשנה, הדומה לקצב הגידול של החברה החרדית באוכלוסיית המדינה. בשנים 2013-2019 הואט מעט קצב הגידול הן של בחורי הישיבות והן של אברכי ה"כולל" לקצב של 3.3% בשנה. נתוני ההאטה עולים בקנה אחד עם נתוני הגידול בשיעור החרדים העובדים והחרדים הפונים לשירות צבאי או אזרחי. ואולם עיון בנתונים מעלה את הצורך לחלק את השנים האלה לשתי תקופות: האחת – 2013-2014. בשנים אלו ירד שיעורם של תלמידי הישיבות ואברכי ה"כולל" ב-15%. אפשר להסביר את הירידה בכך שבתקופה זו למעלה מ-20 אלף תלמידי ישיבות ואברכים קיבלו פטור מהשירות הצבאי. באותו פרק זמן גם צנחה תמיכת המדינה בתלמידי ישיבות ובאברכי "כולל" שלא שירתו בצה"ל בכ-50%. צניחה זו השפיעה גם על מספר התלמידים והאברכים הלא-ישראלים הרשומים במשרד החינוך (מספרם צנח גם הוא), כיוון שבוטלה כמעט לחלוטין תמיכת המדינה בהם.

התקופה השנייה החלה בשנת 2015, שבה המפלגות החרדיות שבו לקואליציה והחזירו את הקצבאות לתלמידי הישיבות, לאברכים ולתלמידי חו"ל לאותו סכום שהיה נהוג קודם לקיצוץ של שנת 2013. בעקבות זאת עלה במהירות מספר האברכים ובחורי הישיבות. בשנת 2019 עמד שיעור בחורי הישיבות והאברכים הישראלים על 26% ו-36% (בהתאמה), יותר מבשנת 2014. וכך, גם בשנת 2019 הגידול במספר בחורי הישיבות (4.5%) והאברכים הישראלים (5%) היה גבוה במעט מקצב הגידול של האוכלוסייה החרדית (כ-4%).

ניתן לראות אפוא קשר ברור בין מספר תלמידי הישיבות והאברכים לבין התקצוב המדינתי למוסדות תורניים ותמיכות אחרות הקשורות לחזרת המפלגות החרדיות לקואליציה.

תרשים ב/4

תלמידי ישיבות ואברכים (לא כולל תלמידי חו"ל), 2012-2019 (במספרים מוחלטים)

ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה

תמונת מצב

בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) למדו במוסדות אקדמיים (בכלל זה באוניברסיטה הפתוחה) כ-13,100 סטודנטים חרדים – 4% מכלל הסטודנטים שלמדו בשנה זו בישראל. 67.5% מן הסטודנטים החרדים הן נשים. כ-10,100 מהסטודנטים החרדים (83%) למדו לתואר ראשון, כ-2,200 למדו לתארים מתקדמים, רובם המכריע לתואר שני. שיעור הלומדים לתארים שני ושלישי מכלל הסטודנטים החרדים היה 17%, שיעור הנמוך מזה של כלל הסטודנטים בישראל (29%).

מגמות

שנים רבות היה מספר החרדים הלומדים לתארים אקדמיים נמוך ביותר. עם זאת, בעקבות השינויים בדרישות שוק העבודה והקמת מוסדות מותאמים לצורכי המגזר החרדי ניכרת עלייה חדה במספר הסטודנטים החרדים במוסדות להשכלה גבוהה.

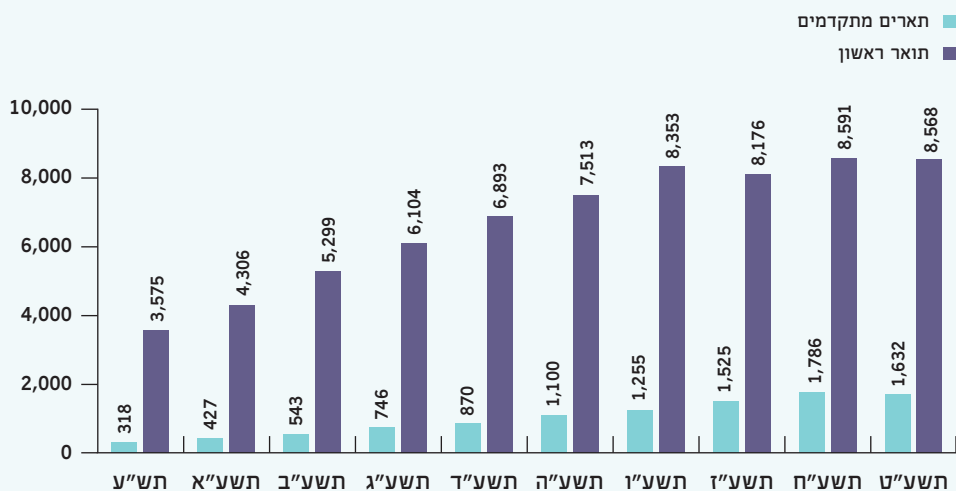
קצב הגידול של הסטודנטים החרדים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה מהיר, ובשנים תש"ע-תש"ף (2009/10-2019/20) הוא עלה ב-180%, לעומת גידול של 12% באותן שנים במספר הכללי של הסטודנטים (ללא האוניברסיטה הפתוחה). שיעור הסטודנטים החרדים מכלל הסטודנטים, שעמד בשנת הלימודים תש"ע (2009/10) על 2%, קפץ בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) ל-4%. בחישוב ממוצע שנתי גדל בעשור זה מספר הסטודנטים החרדים ב-11%.

לאחר כמה שנות דשדוש, בשנת תש"ף (2019/20) חזר לעלות מספר הסטודנטים החרדים, ובשנה זו הוא עלה בשיעור של 9%. הגידול בולט יותר בקרב נשים, ששיעורן עלה בשנה זו ב-12%, לעומת גידול של 3% בלבד בקרב הסטודנטים החרדים הגברים. בשנים הקרובות ניתן יהיה לראות אם מדובר בשינוי מגמה ובחזרה לגידול המהיר במספר הסטודנטים החרדים.

מספר הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים (שני ושלישי) עלה בקצב ממוצע שנתי מהיר מזה של כלל הסטודנטים החרדים (22% לעומת 11%). לעומת העלייה הקלה במספר הסטודנטים לתואר ראשון בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) (מ-10,080 תלמידים ל-10,800 תלמידים, כ-8%), במספר הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים חל גידול כפול (מ-1,920 ל-2,240, כ-17%). הסטודנטים החרדים לתארים מתקדמים לומדים ברובם במוסדות האקדמיים הכלליים, שלא כמו חבריהם הסטודנטים החרדים לתואר ראשון, הלומדים ברובם המוחלט בקמפוסים נפרדים למגזר החרדי.

תרשים 5/ב

סטודנטיות וסטודנטים חרדים במוסדות להשכלה גבוהה (ללא האוניברסיטה הפתוחה), לפי תואר, שנה"ל תש"ע-תשע"ט (2009/10-2018/19) (במספרים מוחלטים)

5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת השכלה הגבוהה: מסגרות לימוד וגיל – תמונת מצב ומגמות

רוב גדול מקרב הסטודנטים החרדים לתואר ראשון למדו בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) במכללות אקדמיות (54%) ובמכללות לחינוך (30%) ומיעוטם בלבד באוניברסיטאות (16%). בכך ניכר פער גדול בינם לבין כלל אוכלוסיית הסטודנטים, ש-38% מהם למדו באותה שנה לתואר ראשון באוניברסיטאות (ללא האוניברסיטה הפתוחה).

בשנות הלימוד תש"ע-תשע"ט (2009/10-2018/19) ניכרה ירידה קלה בשיעור החרדים הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות (מ-18% ל-16%), בדומה לירידה בשיעור הסטודנטים הלומדים באוניברסיטאות בקרב כלל הסטודנטים בישראל (מ-41% ל-38%).

גיל הסטודנטים החרדים לתואר ראשון גבוה בממוצע מגיל הסטודנטים הגברים היהודים הלא-חרדים. 36% מהם הם בני 30 ומעלה, לעומת 17% בלבד בקרב הסטודנטים הלא-חרדים. הסיבה העיקרית לפער זה היא גיל הפטור המאוחר משירות צבאי, שעומד על 24, לעומת גיל סיום השירות הצבאי של בני 21. סיבה נוספת היא הצורך של הסטודנטים החרדים לעשות מכינה ממושכת כדי להתחיל את הלימודים האקדמיים שלהם. בקרב הסטודנטיות החרדיות התופעה היא הפוכה: 45% מהסטודנטיות החרדיות לתואר ראשון הן מתחת לגיל 21, לעומת 12% בקרב סטודנטיות יהודיות לא-חרדיות. גם כאן הסיבה היא השירות הצבאי, שנשים חרדיות מקבלות פטור ממנו כבר בגיל 18. המספר הגבוה יחסית של סטודנטיות חרדיות בגילאי 18-21 (מעל 2,700) מעיד על תופעה חדשה במגזר החרדי – הליכה לאקדמיה במקום ללימודים בסמינרים לבנות (נתוני תשע"ח 2017/18).

6. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת השכלה הגבוהה: תחומי לימוד ונשירה – תמונת מצב ומגמות

התפלגות תחומי הלימוד לתואר ראשון של הסטודנטים החרדים שונה מאוד מזו של כלל אוכלוסיית הסטודנטים. סטודנטים חרדים לומדים בשיעורים גבוהים יותר חינוך והוראה (31% לעומת 15% בקרב כלל הסטודנטים), מקצועות עזר רפואיים (10% לעומת 5%) ומינהל עסקים (10% לעומת 8.5%). נוכחות מוגבלת של סטודנטים חרדים ניכרת במדעי החברה (20% לעומת 26%), בלימודי הנדסה (7% לעומת 15%) ובמדעי הרוח (3% לעומת 9%). ממצא מעניין הוא השיעור הגבוה יחסית של חרדים הלומדים מדעי המחשב ומדעי הטבע (14%), כמעט כמו השיעור בכלל האוכלוסייה (15%).

ניתן אפוא להסיק שסטודנטים חרדים מעדיפים ללמוד מקצועות פרקטיים ומקצועות שמאפשרים גם עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים), וכן מקצועות שנחשבים קלים יחסית מבחינת דרישות הסף האקדמיות (מינהל עסקים). בתחומי הלימוד האקדמי שנועדו להעשיר את הידע, למשל מדעי הרוח והחברה, או בתחומי לימוד שמחייבים ידע מתמטי מתקדם (הנדסה), יש נוכחות חרדית אך בהיקפים קטנים יחסית. תופעה זו בולטת במיוחד בקרב סטודנטיות חרדיות. 36% מהן לומדות חינוך, לעומת 17% מן

הסטודנטים החרדים הגברים; ו-13% מהן לומדות מקצועות עזר רפואיים, לעומת 3% בלבד מן הגברים. מנגד, רק 5% לומדות הנדסה ואדריכלות, לעומת 12.5% מן הגברים; ובמדעי הרוח והחברה לומדות 20.5% מן הסטודנטיות החרדיות, לעומת 29% מן הגברים. הבדל בולט נוסף הוא בין השיעור הנמוך של סטודנטיות חרדיות למשפטים (3%) לבין השיעור הגבוה יחסית של סטודנטים חרדים (11%).

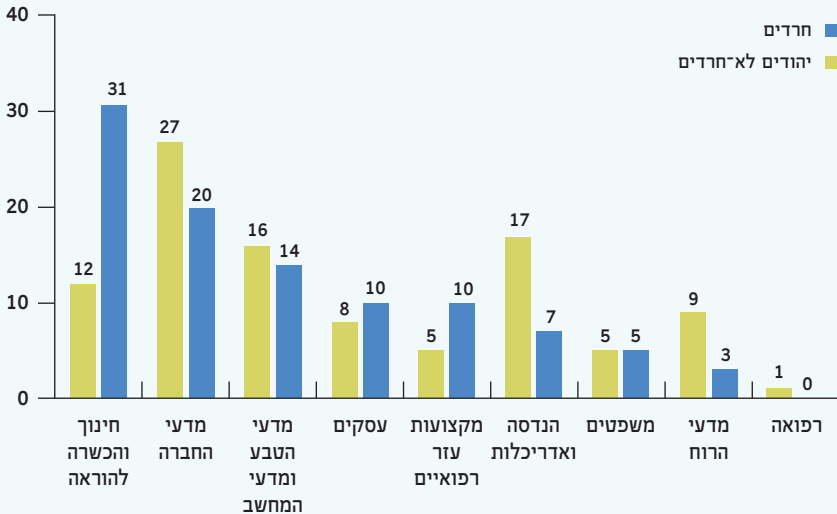
במרוצת השנים חלו שינויים בתחומי הלימוד שהסטודנטים החרדים לומדים. שיעור החרדים הלומדים משפטים, שבשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) עמד על 12%, ירד בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) ל-5%, כמו בכלל האוכלוסייה (5%). כך, גם שיעור הסטודנטים החרדים הלומדים מינהל עסקים ירד באותן שנים מ-14% ל-10%. ניתן להסביר זאת בירידה בתמיכת מל"גרות בסטודנטים החרדים הלומדים מקצועות אלו, וגם בהפנמה של הקשחת הרגולציה (במשפטים) ושל הרוויה בשוק התעסוקה בתחומים אלו אצל הסטודנטים החרדים.

לעומת זאת באותן שנים חלה עלייה בשיעור הסטודנטים החרדים הלומדים מדעי החברה (מ-8% ל-19.5%) ושל אלו הלומדים מדעי המחשב (והטבע) (מ-9% ל-14%).

הבדל ניכר נוסף בין הסטודנטים החרדים ללא-חרדים הוא בשיעור הנושאים בשנת הלימודים הראשונה ולאחריה. שיעור הנושאים מן המגזר החרדי (13.5%) גבוה פי 1.8 משיעור הסטודנטים היהודים הלא-חרדים (7.3%). כאשר מפלחים את הנתונים, מגלים שהפערים בנשירה הם דרמטיים במכללות לחינוך (37% לעומת 15%). לעומת זאת, שיעור הסטודנטים החרדים הנושאים מן המכללות האקדמיות ומן האוניברסיטאות גדול רק במעט מזה של הסטודנטים היהודים הלא-חרדים במוסדות אלו – 8.9% לעומת 6.8% ו-7.2% לעומת 5.5%, בהתאמה. נתונים אלו, המתייחסים לשנת הלימודים תשע"ט (2018/19), משקפים יציבות בשיעור הנושאים החרדים בשנים האחרונות. הנשירה מן המכללות לחינוך, שעמדה בשנת תשע"ז (2016/17) על 19.3%, התרחבה מאוד. עם זאת, לא כל המקרים האלה מבטאים נשירה, ובחלק מהם מדובר במסלולי לימוד קצרים שנמשכים שנה אחת.

תרשים ב/6

סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה, לפי תחום לימוד וקבוצת אוכלוסייה, שנה"ל תשע"ט (2018/19) (%)

7.7. סטודנטיות וסטודנטים חרדים בהכשרה טכנולוגית

תמונת מצב

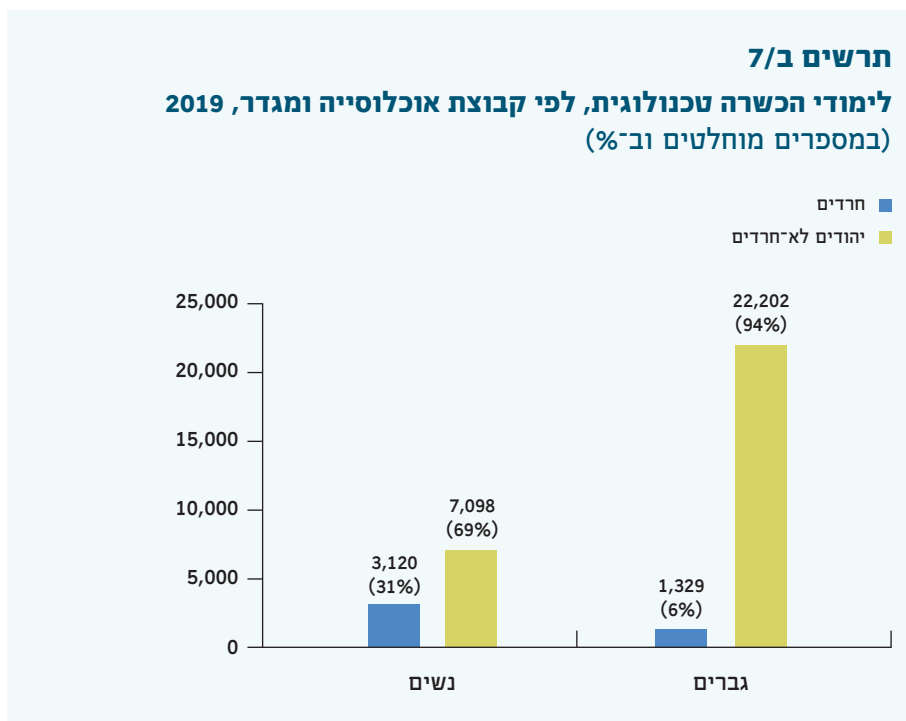
נוסף ללימודים אקדמיים מתקיים בישראל מערך נרחב של הכשרות מקצועיות שתחום מרכזי בו הוא הכשרות טכנולוגיות. הכשרות אלו הן בתחום האחריות של המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית (מה"ט). מספר החרדים שלמדו במסלולי הכשרה אלו עמד בשנת 2019 על כ-4,400 סטודנטים. כמעט מחצית מן הסטודנטים החרדים למדו הנדסת תוכנה (47%), ומקצועות פופולריים נוספים הם אדריכלות ועיצוב פנים (17%) והנדסה אזרחית (9%).

משקלם של החרדים בכלל הלומדים בתחומי ההכשרה הטכנולוגית עומד על 13%, שיעור נמוך מעט משיעורם של החרדים בני 18-24 (15%). בפילוח מגדרי ניתן לראות הבדל גדול בין גברים לנשים בכל הקשור ללימוד של מקצועות אלו. רק 30% מן הסטודנטים החרדים להכשרה טכנולוגית הם גברים, שיעור דומה לשיעור הגברים החרדים בכלל הסטודנטים החרדים באקדמיה. הגברים החרדים לומדים בעיקר הנדסה אזרחית (37%) או הנדסת חשמל (21%). הנשים החרדיות לומדות כמעט כולן הנדסת תוכנה (65%) ואדריכלות ועיצוב פנים (21%). 30% מן הגברים לומדים במסלולים כלליים של הכשרה טכנולוגית, תופעה שכמעט אינה קיימת בקרב נשים חרדיות – רובן ככולן לומדות מקצועות אלו בתוך הסמינרים.

מרבית הסטודנטים בישראל העוברים הכשרה טכנולוגית הם גברים, ואולם הגברים החרדים הם כ-5.6% בלבד מן הסטודנטים הגברים הלומדים את מקצועות ההכשרה הטכנולוגית. הנשים החרדיות, לעומת זאת, הן 30% מכלל הסטודנטיות הלומדות מקצועות אלו בישראל.

מגמות

בשנים 2014-2019 חל גידול של 38% במספר הסטודנטים החרדים במקצועות ההכשרה הטכנולוגית, המבטאים גידול שנתי ממוצע של 6.3%. גידול זה התרחש בעיקר בקרב הסטודנטיות החרדיות (44%), לעומת גידול צנוע יותר בקרב הסטודנטים הגברים החרדים (26%).

לוחות חינוך

לוח ב/1

תלמידי החינוך היסודי והעל-יסודי, לפי מגדר, פיקוח ודרג חינוך,¹ תשע"ט (2018/19)

חינוך עברי לפי סוג פיקוח ³					סך הכול ישראל	דרג חינוך	
ממלכתי וממלכתי-דתי		חרדי		סך הכול חינוך עברי			
לפי סוג פיקוח	סך הכול	% חרדי מחינוך עברי	סך הכול				
ממלכתי- דתי	ממלכתי						
סך הכול²							
247,193	771,112	1,018,305	25	331,460	1,349,765	1,789,772	סך הכול
140,795	400,345	541,140	26	189,354	730,494	957,092	יסודי
56,352	188,987	245,339	23	74,851	320,190	429,541	חטיבת ביניים
50,046	181,780	231,826	22	67,255	299,081	403,139	חטיבה עליונה
בנים							
122,517	396,814	519,331	24	167,603	686,934	893,781	סך הכול
70,568	205,882	276,450	26	96,083	372,533	488,785	יסודי
27,923	97,653	125,576	23	37,280	162,856	218,931	חטיבת ביניים
24,026	93,279	117,305	23	34,240	151,545	201,932	חטיבה עליונה
בנות							
124,676	374,298	498,974	25	163,857	662,831	880,124	סך הכול
70,227	194,463	264,690	26	93,271	357,961	468,307	יסודי
28,429	91,334	119,763	24	37,571	157,334	210,610	חטיבת ביניים
26,020	88,501	114,521	22	33,015	147,536	201,207	חטיבה עליונה

1 דרג חינוך סטנדרטי (להגדרות ראו שנתון 2016).

2 כולל "לא ידוע".

3 בחטיבה העליונה - דתי - בפיקוח המינהל לחינוך דתי במשרד החינוך;
חרדי - בית הספר האחרון בפיקוח חרדי שהסטודנט למד בו.

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב/2

תלמידי ישיבות ואברכים, לפי מוסד, 2012-2019

שיעור גידול שנתי 2019-2018	שיעור גידול 2019-2012	שנה					סוג מוסד
		2019	2018	2016	2014	2012	
4.5	25.7	140,900	134,781	120,239	98,499	112,103	סך הכול
4.5	22.3	38,267	36,614	33,102	30,271	31,290	תלמידי ישיבה גבוהה
3.5	24.3	6,894	6,658	5,454	1,053	5,545	תלמידי חוץ לארץ בישיבה גבוהה
4.8	28.1	90,670	86,514	77,081	67,020	70,798	אברכי כולל
מהם:							
6.8	55.0	73,387	68,688	59,604	49,196	47,358	אברכי כולל פטורי שירות
-3.0	-26.3	17,283	17,826	17,477	17,824	23,440	אברכי כולל דחויי שירות
1.5	13.4	5,069	4,995	4,602	155	4,470	אברכי חוץ לארץ בכולל

מקור: משרד החינוך.

לוח ב/3

סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה, לפי סוג מוסד וקבוצת אוכלוסייה, 2018/19-2009/10

שנה עברית	שנה קלנדרית	סך הכל ישראל	יהודים ואחרים		
			סך הכול	חרדים	לא-חרדים
מוסדות להשכלה גבוהה					
תש"ע	2009/10	227,902	201,313	4,300	197,013
תשע"א	2001/11	232,080	203,816	5,154	198,662
תשע"ב	2011/12	235,570	205,985	6,305	199,680
תשע"ג	2012/13	239,426	207,934	7,386	200,548
תשע"ד	2013/14	241,829	207,856	8,321	199,535
תשע"ה	2014/15	239,525	203,082	9,098	193,984
תשע"ו	2015/16	240,146	201,613	9,901	191,712
תשע"ז	2016/17	236,075	195,805	9,565	186,240
תשע"ח	2017/18	237,965	195,667	10,243	185,424
תשע"ט	2018/19	239,338	195,208	10,849	184,359

אוניברסיטאות¹

תש"ע	2009/10	75,271	65,199	642	64,557
תשע"א	2001/11	74,923	64,279	748	63,531
תשע"ב	2011/12	74,608	63,489	868	62,621
תשע"ג	2012/13	74,000	62,439	958	61,481
תשע"ד	2013/14	82,519	70,429	1,255	69,174
תשע"ה	2014/15	80,840	68,145	1,223	66,922
תשע"ו	2015/16	78,610	65,886	1,338	64,548
תשע"ז	2016/17	76,648	63,902	1,371	62,531
תשע"ח	2017/18	74,748	62,095	1,426	60,669
תשע"ט	2018/19	74,385	61,329	1,437	59,892

1 משנת הלימודים תשע"ד אוניברסיטת אריאל נספרת כאוניברסיטה ולא כמכללה.

יהודים ואחרים			סך הכל ישראל	שנה קלנדרית	שנה עברית
לא־חרדים	חרדים	סך הכול			
מכללות אקדמיות¹					
75,556	2,126	77,682	83,371	2009/10	תש"ע
78,399	2,528	80,927	87,409	2001/11	תשע"א
81,279	3,042	84,321	91,666	2011/12	תשע"ב
83,352	3,313	86,665	94,515	2012/13	תשע"ג
73,973	3,830	77,803	86,377	2013/14	תשע"ד
72,232	3,985	76,217	86,273	2014/15	תשע"ה
73,117	4,634	77,751	89,944	2015/16	תשע"ו
70,561	4,448	75,009	88,916	2016/17	תשע"ז
69,789	4,734	74,523	90,120	2017/18	תשע"ח
69,908	4,909	74,817	92,044	2018/19	תשע"ט
האוניברסיטה הפתוחה					
39,023	701	39,724	43,051	2009/10	תש"ע
38,170	788	38,958	42,840	2001/11	תשע"א
36,811	907	37,718	41,441	2011/12	תשע"ב
36,749	1,089	37,838	42,760	2012/13	תשע"ג
36,951	1,232	38,183	44,011	2013/14	תשע"ד
35,631	1,334	36,965	43,611	2014/15	תשע"ה
34,753	1,339	36,092	42,726	2015/16	תשע"ו
33,315	1,387	34,702	41,267	2016/17	תשע"ז
35,775	1,652	37,427	44,602	2017/18	תשע"ח
36,139	1,821	37,960	45,073	2018/19	תשע"ט

1 משנת הלימודים תשע"ד אוניברסיטת אריאל נספרת כאוניברסיטה ולא כמכללה.

שנה עברית	שנה קלנדרית	סך הכל ישראל	יהודים ואחרים	
			סך הכול	חרדים
תש"ע	2009/10	26,209	18,708	831
תשע"א	2001/11	26,908	19,652	1,090
תשע"ב	2011/12	27,855	20,457	1,488
תשע"ג	2012/13	28,151	20,992	2,026
תשע"ד	2013/14	28,922	21,441	2,004
תשע"ה	2014/15	28,801	21,755	2,556
תשע"ו	2015/16	28,866	21,884	2,590
תשע"ז	2016/17	29,244	22,192	2,359
תשע"ח	2017/18	28,495	21,622	2,431
תשע"ט	2018/19	27,836	21,102	2,682

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ב – חינוך

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

המקור

התת־פרק

1. תלמידים (לפי פיקוח)
  - עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה
  - "חינוך במבט רחב", משרד החינוך
2. בחינות בגרות
  - עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה
3. תלמידי ישיבות ואברכים
  - האגף למוסדות תורניים במשרד החינוך
4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים
  - יוצאי מוסדות החינוך החרדי העל־יסודי בהשכלה הגבוהה בישראל", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
  - מערכת ההשכלה הגבוהה

ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים "יוצאי מוסדות החינוך החרדי העל-יסודי בהשכלה במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות הגבוהה בישראל", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לימוד וגיל

ב.6. סטודנטיות וסטודנטים חרדים עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תחומי הגבוהה: תחומי השכלה גבוהה לימוד ונשירה

ב.7. סטודנטיות וסטודנטים חרדים עיבודי המחברים לנתוני המכון הממשלתי להכשרה בהכשרה טכנולוגית אקדמית

פרק ג

רמת חיים

היקף העוני והשפעתו על רמת החיים באוכלוסייה החרדית גדולים בהרבה מהיקפו והשפעתו בשאר האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית. אומנם מאז 2015 ניכרת ירידה בשיעורי העוני באוכלוסייה החרדית, אבל שיעורים אלו אצל המשפחות החרדיות עדיין גבוהים מאוד (42% לעומת 11%).

רמת החיים קשורה קשר הדוק לרמת ההכנסות וההוצאות של משק הבית. בשנת 2018 הייתה ההכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי 14,745 ש"ח, נמוכה בהרבה מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא־חרדי (23,235 ש"ח). הגורמים להכנסה נמוכה שכזאת הם תא משפחתי שפעמים רבות מבוסס על מפרנס יחיד, היקף משרה קטן, משלח יד שרמת ההכנסה בו נמוכה ושימוש מופחת בהון ובקרנות פנסיה.

כאשר בודקים את ההוצאה החודשית של משקי הבית מתברר כי משק בית חרדי הוציא ב־2018 14,651 ש"ח בחודש, 16% פחות ממשק בית יהודי לא־חרדי, אך שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי עומד על קרוב לפי שניים. פערי ההוצאה יכולים להיות מוסברים במאפייני תרבות הצריכה החרדית, הדוגלת בחיסכון, וכן במרחבי צריכה קהילתיים ייעודיים לאוכלוסייה החרדית, המאפשרים לקנות מוצרים בזול ולפעמים אפילו לקבלם חינם אין כסף.

ניתוח דפוסי ההתנהגות הקשורים ברמת החיים של הציבור החרדי מלמד שהפערים בין שתי האוכלוסיות – החרדית והיהודית הלא־חרדית – עודם גדולים, הגם שהצטמצמו בשנים האחרונות. כך גם באשר לרמת ההכנסה, שיעורי העוני, הצריכה והמינוע. התחום היחיד שמצאנו בו דמיון מלא בין שתי האוכלוסיות הוא הבעלות על דירה. אך בכל הקשור למקורות למימון הדירה ולשביעות הרצון מפרמטרים שונים במקום המגורים – ההבדלים גדולים.

1.1. תחולת עוני

תמונת מצב

לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2018, ההכנסה של 18% מהמשפחות בישראל נמוכה מקו העוני לאחר הוספת תשלומי העברה ומיסים (28% לפני הוספת התשלומים). באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית השיעור הוא 11% (21% לפני הוספת התשלומים); ובאוכלוסייה החרדית שיעור זה גבוה בהרבה – 42% (57% לפני הוספת התשלומים). את הפער העצום בשיעורי תחולת העוני בין חרדים ליהודים לא־חרדים אפשר להסביר במבנה משק הבית החרדי, המאופיין במשפחות גדולות, בשיעור נמוך של גברים עובדים ובשכר נמוך יחסית אצל

מי שכן עובדים. בשתי האוכלוסיות – החרדית והיהודית הלא-חרדית – תשלומי ההעברה משפיעים משמעותית על שיעור העוני, אבל ההשפעה הגדולה יותר היא על האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, שאצלה פוחת חלקה היחסי של האוכלוסייה מתחת לקו העוני ב-49% (אצל החרדים ב-26%).

תמונת המצב של תחולת העוני לאחר תשלומי ההעברה והמיסים בחלוקה לנפשות, משפחות וילדים (לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2018) מלמדת כי שיעור הנפשות באוכלוסייה החרדית שחיות מתחת לקו העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (52%) גבוה בהרבה משיעורן בכלל האוכלוסייה (21%) ומשיעורן באוכלוסיית היהודים הלא-חרדים (9%).

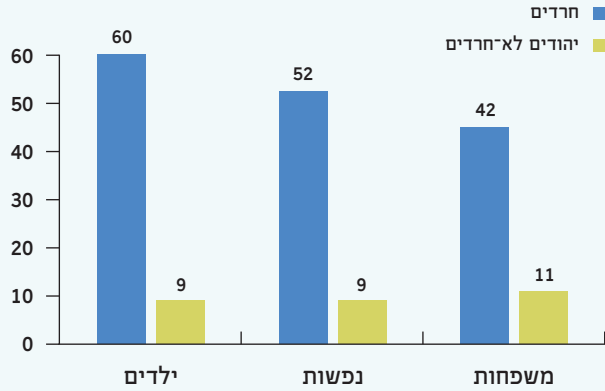
הפערים בין הקבוצות גדולים יותר כאשר מחשבים את תחולת העוני בקרב ילדים. שיעור הילדים החרדים מתחת לקו העוני לאחר תשלומי ההעברה (60%) גבוה מאוד יחסית לשיעורם בכלל האוכלוסייה (30%) ובאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (9%). הסיבה לכך היא מספר הילדים הגבוה במשפחה חרדית ממוצעת בשילוב עם שיעורי תעסוקה ושכר נמוכים מן הממוצע של הוריהם.

מגמות

בשנים 2003-2005 חלה עלייה חדה בתחולת העוני בקרב משפחות חרדיות – מ-45% ל-58% – בגלל העלייה ביוקר המחיה והקיצוץ בקצבאות הילדים ובתשלומי ההעברה שבוצע על פי תוכנית החירום הכלכלית של שנת 2003. ב-2006 חלה ירידה קלה בתחולת העוני – ל-52%. שיעור זה נותר יציב יחסית קרוב לעשור. משנת 2015 ניכרת ירידה משמעותית ורצופה בשיעורי העוני במגזר, והם הגיעו עד ל-42% בשנת 2018. ירידה זו יכולה להיות מוסברת בגידול במשפחות החרדיות שלפחות אחד מבני הזוג בהן עובד, בגידול ברמת ההכנסות בקרב עובדים ובגידול בתמיכת המדינה באברכים ובקצבאות הילדים. בשנים האחרונות חלה אפוא ירידה בשיעור תחולת העוני באוכלוסייה החרדית, והיא עומדת כיום על רמתה הנמוכה ביותר ב-15 השנים האחרונות.

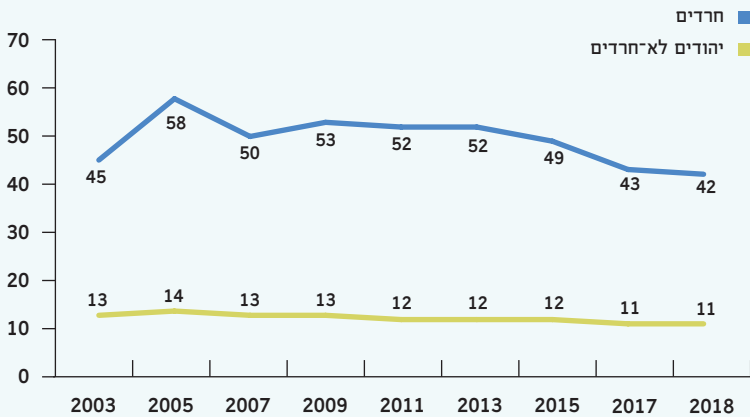
תרשים ג/1

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018 (%)

תרשים ג/2

תחולת העוני של משפחות, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018-2003 (%)

ג.2. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי

תמונת מצב

נתונים המתבססים על סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס לשנת 2018 מראים, כאמור, שההכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי היא 14,745 ש"ח, נמוכה ב-58% מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא-חרדי (23,235 ש"ח).

מקובל לחשב את ההכנסה לנפש על פי סולם הנותן משקל פוחת והולך לכל נפש בשל העלות השולית שלה למשק הבית. לפי חישוב זה, ההכנסה נטו לנפש תקנית במשפחה חרדית היא 3,917 ש"ח, והיא נמוכה ב-92% מההכנסה לנפש תקנית במשפחה יהודית לא-חרדית (7,531 ש"ח). הפער הגדול מוסבר במספר הנפשות הגבוה במשק הבית החרדי (5.2) לעומת משק הבית היהודי הלא-חרדי (2.9); במספר המפרנסים הממוצע (1.3 במשק בית חרדי, לעומת 1.5 במשק בית יהודי לא-חרדי); ובהכנסה נמוכה מעבודה (9,767 ש"ח במשק בית חרדי, לעומת 18,191 ש"ח במשק בית יהודי לא-חרדי). אפשר שבמציאות הפערים בהכנסות קטנים יותר הודות להכנסות באוכלוסייה החרדית מעבודה שאינה מדווחת.

ההכנסה ברוטו במשק בית חרדי מתחלקת ל-66% מעבודה (לעומת 78% במשק בית יהודי לא-חרדי) ול-24% מקצבאות ותמיכות (לעומת 9% במשק בית יהודי לא-חרדי). יש הבדל גדול אפוא בשימוש בקצבאות ובתמיכות בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית.

ההוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה – מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות – עומדת במוצע על כשליש בלבד (34%) מההוצאה של משקי הבית הלא-חרדיים (1,524 ש"ח לעומת 4,461 ש"ח).

ההוצאה החודשית של משק בית חרדי לתצרוכת, שהיא סך כל התשלומים שמשק בית משלם על קניית מוצרים או שירותים, נמוכה ב-16% מזו של משק בית יהודי לא-חרדי (14,651 ש"ח לעומת 16,936 ש"ח), אך שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי גדול יותר. ההסבר לכך טמון כפי הנראה בהכנסה הנמוכה של משק הבית החרדי, בתרבות הצריכה החרדית שמטיפה לצניעות ולחיסכון, וכן במרחב הצריכה הקהילתי שמאפשר לקנות חלק ממוצרי הצריכה במחיר זול במיוחד.

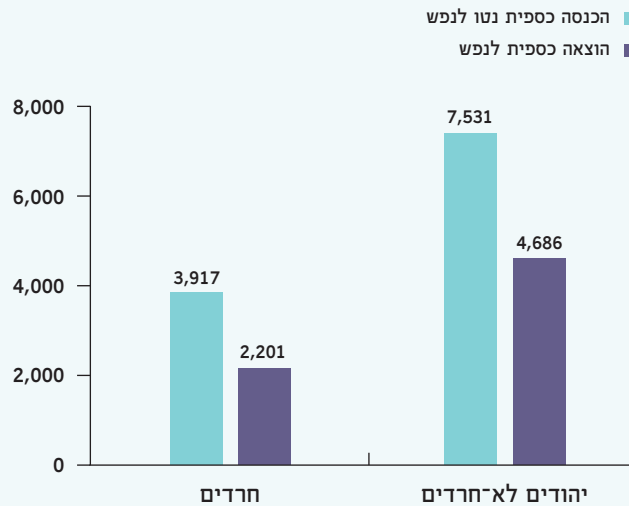
למרות ההבדלים בגודל משק הבית ובהכנסות בין משק הבית החרדי למשק הבית היהודי הלא-חרדי אין ביניהם הבדלים ניכרים בחלוקת ההוצאות לתחומים השונים, למשל מזון, דיוור, בריאות או חינוך. פער של ממש נמצא, עם זאת, בכל הקשור לתחבורה ולתקשורת (11% מההוצאות במשקי הבית החרדיים לעומת 21% במשקי הבית היהודיים הלא-חרדיים). הגורמים להבדלים: בתחום התחבורה חרדים מסתמכים על תחבורה ציבורית ונחשבים צרכנים חסכנים ויעילים, ובתחום התקשורת הציבור החרדי משתמש פחות באינטרנט, בטלוויזיה ובמכשירי סלולר חכמים.

מגמות

בין 2015 ל-2018 גדלו גם ההכנסות וגם ההוצאות של משקי הבית החרדיים. בשנים אלו נרשמה עלייה של 17% בהכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי (מ-12,616 ש"ח ל-14,745 ש"ח), לעומת עלייה קטנה יותר אצל האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (12% בהכנסות ברוטו – מ-20,807 ש"ח ל-23,235 ש"ח). בהיקף ההוצאה החודשית לתצרוכת של משק בית חרדי נרשם גידול מתון יותר (6% – מ-13,676 ש"ח ל-14,651 ש"ח). עלייה משמעותית יותר נרשמה בהוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה – מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות – 21% (מ-1,261 ש"ח ל-1,524 ש"ח). בשאר האוכלוסייה היהודית עמד שיעור הגידול בתשלומי החובה בשנים אלו על 16% (מ-3,853 ש"ח ל-4,461 ש"ח). ייתכן שגידול זה באוכלוסייה החרדית נובע מהעלייה בשכר באותן שנים בקרב הגברים החרדים ועוד יותר בקרב הנשים החרדיות (ראו בהמשך בפרק התעסוקה).

תרשים ג/3

הכנסה והוצאה חודשית לנפש (תקנית), לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018 (בשקלים)

תמונת מצב

בשנים 2018-2019 החזיקו 74% מבני +20 היהודים בישראל דירה בבעלותם. שיעור זה של בעלות על דירה נמצא באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית ובאוכלוסייה החרדית.

בממוצע, בשנים 2018-2019 החזיקו 15% מכלל האוכלוסייה יותר מדירה אחת בבעלותם ו-18% מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. שיעור נמוך יותר נרשם באוכלוסייה החרדית – 11% הצהירו שבבעלותם יותר מדירה אחת.

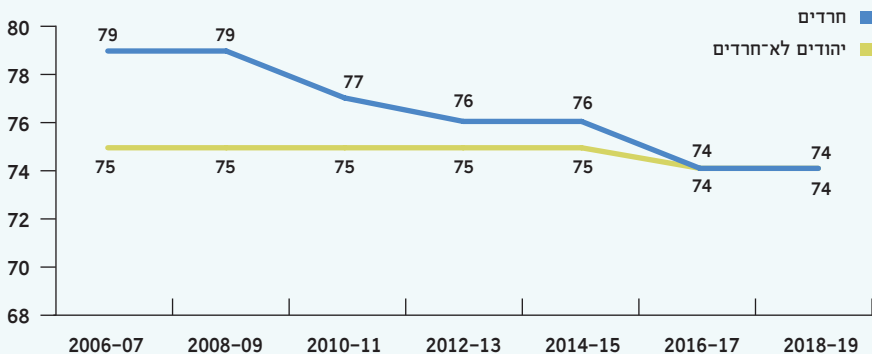
מגמות

בשנים 2006-2019 נרשמה באוכלוסייה החרדית ירידה בשיעור בעלי הדירות – מ-79% ל-74%. באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לעומת זאת, לא חל שינוי של ממש בתחום זה באותן שנים. שתי סיבות אפשריות למגמת הירידה במגזר החרדי: האחת קשורה לעלייה ביוקר הדיור, שמקשה על רכישת דירה, והשנייה נובעת מנסיגה מסוימת במנגנון החברתי שאפיין את חברת הלומדים החרדית – רכישת דירות על ידי הורים לזוגות צעירים עם חתונתם. היום מקובל יותר ויותר בקהילות החרדיות לשכור דירה ולא דווקא לקנות דירה. השינוי במנגנון החברתי של רכישת הדירות הוא תוצר של יוקר הדיור וחוסר יכולת כלכלית של התא המשפחתי החרדי לקנות דירה לכל ילד.

בשנים 2003-2019 נרשם גידול בשיעור הבעלים של יותר מדירה אחת, בשני המגזרים: באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית עלה שיעורם מ-9% ל-18%, ובאוכלוסייה החרדית מ-3% ל-11%.

תרשים ג/4

בעלי דירה מקרב בני +20, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2006-2019 (%)

ג.4. מקורות מימון לרכישת דירה

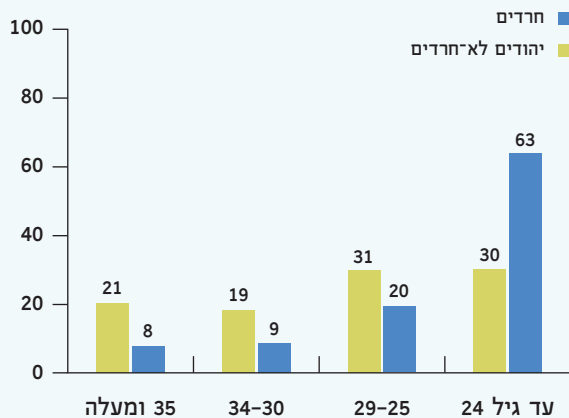
בשנת 2019, 63% מהצעירים החרדים עד גיל 24 רכשו דירה ראשונה. שיעור זה גבוה הרבה יותר משיעור הרוכשים דירה ראשונה בגילאים אלו באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (30%). פער זה נובע מהשוני התרבותי במאפייני החיים של הציבור החרדי לעומת הציבור היהודי הכללי – בציבור החרדי מקובל להתחתן בגיל צעיר ולרכוש דירה מייד לאחר החתונה.

אצל 76% מהחרדים משכנתה היא המקור המרכזי למימון הדירה, שיעור דומה לציבור היהודי הלא-חרדי (77%). פער של ממש נמצא בשאר מקורות המימון: האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מסתמכת בעיקר על חסכונות ומכירת נכסים אחרים למימון הדירה, ואילו האוכלוסייה החרדית מסתמכת על סיוע מקרובי משפחה ועל הלוואות.

המקורות להלוואה לרכישת דירה משתנים בין שתי האוכלוסיות. כמעט כל הציבור היהודי הלא-חרדי מסתמך על הלוואות מהבנק, לעומת כמחצית מן החרדים (91% לעומת 50% מהחרדים). למעלה ממחצית מן החרדים נסמכים על הלוואות מגמ"חים, תופעה נדירה בקרב יהודים שאינם חרדים (59% לעומת 2% בלבד מהיהודים הלא-חרדים). כך גם בכל הנוגע להיקף הרחב של הלוואות מאנשים פרטיים, הרווחות במגזר החרדי (47% לעומת 18% מהיהודים הלא-חרדים).

תרשים 5/ג

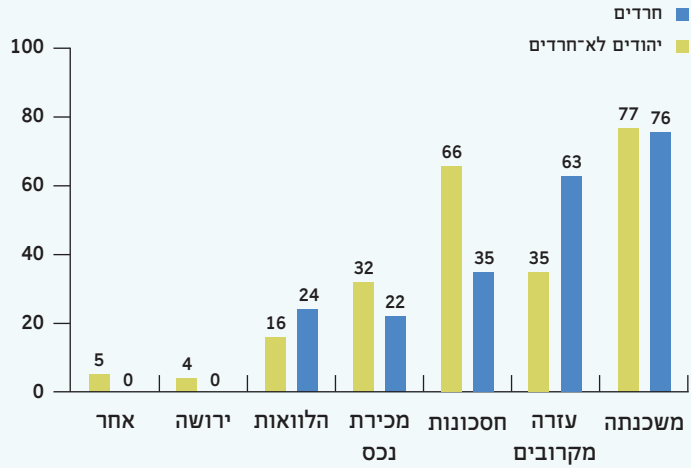
גיל רכישת דירה ראשונה, לפי אוכלוסייה, 2019 (%)

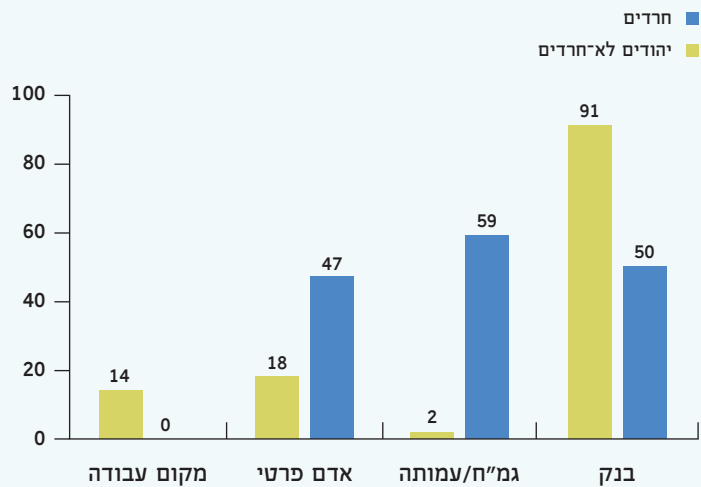
תרשים 6/ג

מקורות מימון הדירה, לפי אוכלוסייה, 2019 (%)

תרשים 7/ג

מקורות הלוואה לרכישת הדירה, לפי אוכלוסייה, 2019 (%)

5.ג. עמדות כלפי אזור המגורים והשכנים

האוכלוסייה החרדית מעדיפה להתגורר ביישובים עירוניים גדולים: 51% מהחרדים מעדיפים להתגורר ביישוב מסוג זה, לעומת 32% מהיהודים הלא-חרדים; לעומת זאת, האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מעדיפה מגורים ביישובים כפריים-קהילתיים (40% לעומת 21% בלבד בקרב החרדים). נמצא דמיון מלא בין שתי האוכלוסיות בכל הנוגע להעדפת המגורים ביישובים עירוניים קטנים (27%).

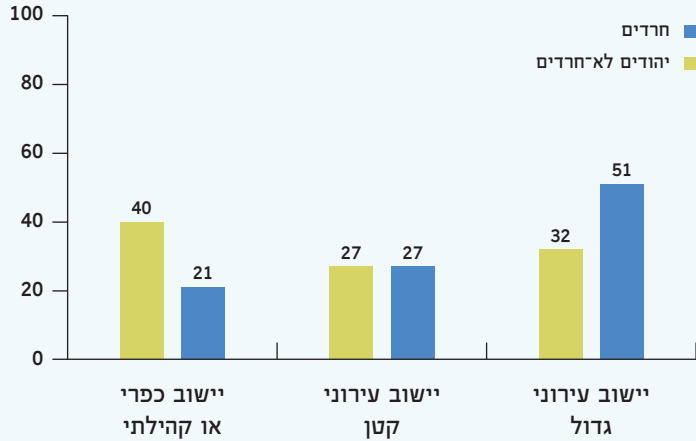
"החלום" של היהודים הלא-חרדים הוא לגור בבית בודד (46%) ורק אחר כך בבית דירות (20%), ואילו אצל החרדים ההעדפות הן שונות: 31% מהם היו מעדיפים לגור בבית דירות, ורק 26% היו מעדיפים לגור בבית בודד. בהתאם לאופיים העירוני-קהילתי החרדים מעדיפים לגור בדירה רגילה בבניין דירות (31% לעומת 20% מהיהודים הלא-חרדים).

בחירת שביעות הרצון מפרמטרים שונים באזור המגורים הראתה שהחרדים נוטים להיות מרוצים מאוד מאזור המגורים שהם חיים בו (59% לעומת 49% מהיהודים הלא-חרדים), משירותי התחבורה הציבורית (24% לעומת 14%) ומהשכנים (50% לעומת 34% מהיהודים הלא-חרדים). שביעות הרצון ממקום המגורים והשכנים נובעת מהחיים בקהילה סגורה שהמאפיינים התרבותיים-חברתיים של חבריה דומים. לעומת זאת, האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית הביעה רמת שביעות רצון גבוהה יותר מרמת הניקיון ואיסוף האשפה (20% ו-24%, בהתאמה), לעומת האוכלוסייה החרדית (16% ו-21%). נמצא דמיון בין שתי האוכלוסיות ברמת שביעות הרצון הנמוכה ממצב הכבישים והפארקים (17% ו-9%, בהתאמה).

נתון משלים לרצון לגור "ליד הדומה לי" הוא חוסר הרצון של האוכלוסייה החרדית להתגורר בשכנות לאוכלוסיות בסיכון. כך, בקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית נמצאה פתיחות ומוכנות גבוהות יותר למגורים בשכנות לאנשים בעלי מוגבלות פיזית (66% לעומת 54% מהחרדים), לאנשים עם אוטיזם (54% לעומת 27% מהחרדים), לאנשים עם מוגבלות שכלית (49% לעומת 27% מהחרדים) ולנפגעי נפש (36% לעומת 16%). כאן בא לידי ביטוי חוסר הסובלנות של האוכלוסייה החרדית "לאחר" בכל הקשור למקום המגורים. הרצון לשמור על אופי הקהילה ועל המיתוג שלה בהיררכיה היישובית החרדית מרחיק כל מי שעשוי לפגוע בכך.

תרשים 8/ג

סוג יישוב מגורים מועדף, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2019 (%)

ג.6. מחזיקים ברישיון נהיגה

תמונת מצב

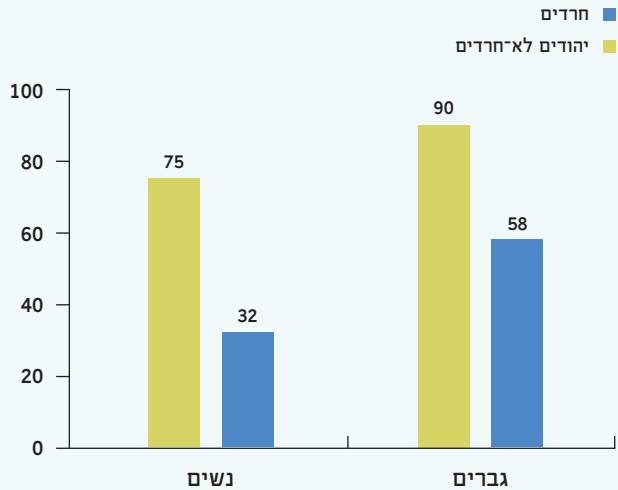
בשנים 2018–2019 החזיקו 46% מהחרדים בגילאי 20+ ברישיון נהיגה. שיעור זה נמוך בהרבה משיעור בעלי רישיונות הנהיגה באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (83%). בפילוח לפי מגדר אפשר לראות שהפערים בין החרדים ליהודים הלא-חרדים היו גבוהים יותר בקרב הנשים: 32% מהנשים החרדיות החזיקו ברישיון נהיגה, לעומת 75% מהנשים היהודיות הלא-חרדיות. אצל הגברים הפער היה קטן יותר אך עדיין משמעותי ביותר – 58% לעומת 90%. את הפער בין הגברים החרדים לנשים החרדיות אפשר להסביר בכך שנהיגת נשים עדיין אינה מקובלת בחלק מהקהילות החרדיות.

מגמות

לאורך השנים אפשר לראות עלייה זוחלת בשיעור החרדים בעלי רישיון נהיגה: בשנים 2005–2006 – 40%; ובשנים 2018–2019 – 46%. עיקר השינוי מתרחש אצל הנשים החרדיות: 21% בשנים 2007–2008 ו־32% בשנים 2018–2019. הסיבות האפשריות למגמה חדשה זו בקרב הנשים החרדיות הן שינוי בתפיסת מעמד האישה בחברה החרדית. יותר נשים חרדיות משתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה, יותר נשים חרדיות מצטרפות לתעסוקה איכותית, והשיח המודרני נכנס באופן מובהק לכמה מהקהילות החרדיות.

תרשים ג/9

בעלי רישיון נהיגה בקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, (2018-2019 %)

7.7. זמינות רכב

תמונת מצב

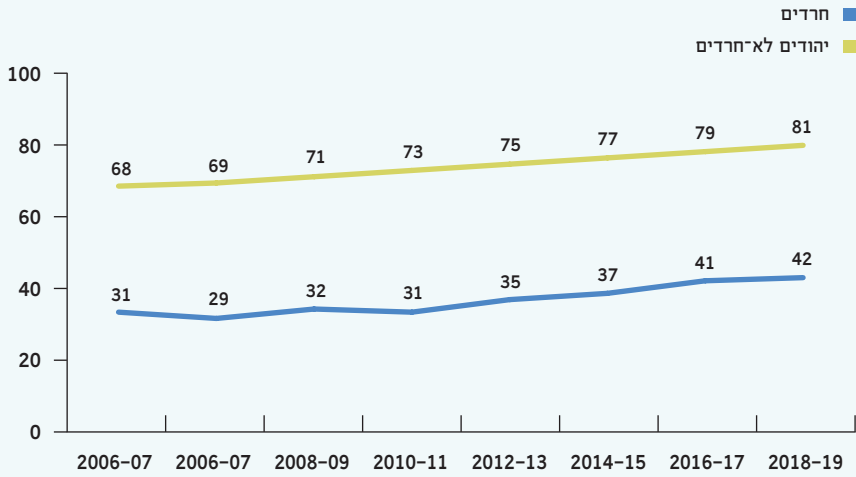
בשנים 2018-2019 החזיקו ברשותם רכב 42% מבני 20+ באוכלוסייה החרדית, שיעור נמוך בהרבה מהשיעור באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית של מי שהצהירו שברשותם רכב (81%). אפשר לתלות את הפער ביוקר הקנייה וההחזקה של מכוניות בישראל, בצורך בחברה החרדית בהחזקת מכונית יקרה יותר (המותאמת למשפחות מרובות ילדים) ובתפיסת השימוש בתחבורה הציבורית באוכלוסייה החרדית כחלק יום-יומי ובלתי נפרד מאורח החיים.

מגמות

בשנים 2003-2019 נרשמה עלייה מרשימה בשיעור החרדים בני 20+ שהצהירו כי ברשות משק הבית שהם חיים בו יש רכב זמין (מ-31% ל-42%). גם בקרב היהודים הלא-חרדים נרשמה באותן שנים עלייה (מ-68% ל-81%), אך בשיעור נמוך יותר (19% לעומת 35% בקרב חרדים). הגידול החד במספר החרדים שמחזיקים ברשותם רכב פרטי משקף שינוי ברמת החיים של משפחות חרדיות, גידול בשיעורי החרדים העובדים ואימוץ אורחות חיים המקובלים בחברה הכללית.

תרשים ג/10

זמינות רכב בקרב בני +20, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2006-2019 (%)

לוחות רמת חיים

לוח ג/1

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים,
לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018-2003 (%)

מדדים	שנה	סך הכול ישראל	מזה: יהודים		
			סך הכול	חרדים	
תחולת עוני משפחות	2003	19	15	45	
	2004	20	16	51	
	2005	21	16	58	
	2006	20	15	52	
	2007	20	15	50	
	2008	20	15	55	
	2009	20	15	53	
	2010	20	14	50	
	2011	20	14	52	
	2012	19	14	47	
	2013	19	14	52	
	2014	19	14	52	
	2015	19	14	49	
	2016	19	13	45	
	2017	18	13	43	
	2018	18	13	42	
	תחולת עוני נפשות	2003	22	16	48
		2004	24	17	57
2005		25	17	63	
2006		25	16	57	
2007		24	16	56	
2008		24	16	61	

<<

מדרים	שנה	סך הכול ישראל	מזה: יהודים		
			סך הכול	חרדים	לא-חרדים
	2009	25	17	59	13
	2010	24	16	56	13
	2011	25	16	58	12
	2012	23	16	54	12
	2013	22	14	58	10
	2014	22	15	59	11
	2015	22	14	54	10
	2016	22	14	53	9
	2017	21	14	49	9
	2018	21	15	52	9
תחולת עוני ילדים	2003	31	21	52	16
	2004	33	24	63	18
	2005	35	24	69	17
	2006	36	24	63	17
	2007	34	24	65	16
	2008	34	24	68	16
	2009	36	25	66	17
	2010	35	24	64	17
	2011	36	24	65	17
	2012	34	23	63	16
	2013	31	20	67	11
	2014	31	22	67	14
	2015	30	20	62	12
	2016	31	21	59	10
	2017	30	20	55	9
2018	30	21	60	9	

<<

מזה: יהודים			סך הכול ישראל	שנה	מדדים
לא־חרדים	חרדים	סך הכול			
27	35	29	31	2003	יחס פער ההכנסות (משכחות)
30	36	31	33	2004	
29	37	31	33	2005	
29	36	31	34	2006	
29	37	32	34	2007	
30	39	33	34	2008	
30	39	33	36	2009	
33	39	35	36	2010	
29	38	32	35	2011	
28	34	30	34	2012	
27	35	30	33	2013	
30	34	32	35	2014	
30	38	33	36	2015	
30	34	32	34	2016	
29	34	31	35	2017	
29	32	31	33	2018	

מקור: המוסד לביטוח לאומי.

לוח ג/2

הכנסה והוצאה חודשית לתצרוכת למשקי בית יהודיים, לפי אופי הזהות הדתית, 2018

לא־חרדים	מזה: יהודים		סך הכול ישראל	
	חרדים	סך הכול		
6,548	750	7,298	8,792	משקי בית במדגם
1952.0	174.6	2126.6	2608.9	משקי בית באוכלוסייה (אלפים)
2.9	5.2	3.1	3.3	ממוצע נפשות במשק בית
2.5	3.7	2.6	2.7	ממוצע נפשות סטנדרטיות במשק בית
1.5	1.3	1.5	1.5	ממוצע מפרנסים במשק בית
49.4	41.3	48.7	47.7	ממוצע גיל ראש משק בית כלכלי
14.1	17.3	14.4	13.9	ממוצע שנות לימוד של ראש משק בית כלכלי
18,773	13,221	18,317	17,276	הכנסה כספית נטו למשק בית
6,478	2,541	5,933	5,266	הכנסה כספית נטו לנפש
13,581	11,450	13,406	13,324	הוצאה כספית למשק בית
4,686	2,201	4,342	4,062	הוצאה כספית לנפש
18,273	12,211	17,545	16,343	חציון הכנסה כספית ברוטו למשק בית
23,235	14,745	22,537	21,063	הכנסה כספית ברוטו
4461	1524	4220	3,787	תשלומי חובה

הכנסה כספית ברוטו

בשקלים חדשים

23,235	14,745	22,537	21,063	הכנסה כספית ברוטו סך הכול
18,191	9,767	17,499	16,485	מעבודה
1,100	760	1,072	922	מהון
1,787	641	1,693	1,450	מפנסיות וקופות גמל
2,157	3,577	2,273	2,206	מקצבאות ומתמיכות

<<

לא־חרדים	מזה: יהודים		סך הכול ישראל
	חרדים	סך הכול	

באחוזים

100	100	100	100	הכנסה כספית ברוטו סך הכול
78	66	78	78	מעבודה
5	5	5	4	מהון
8	4	8	7	מפנסיות וקופות גמל
9	24	10	10	מקצבאות ומתמיכות

הוצאה לתצרוכת

בשקלים חדשים

16,936	14,651	16,748	16,475	הוצאה לתצרוכת סך הכול
2,156	1,888	2,134	2,282	מזון (ללא ירקות ופירות)
522	512	521	556	ירקות ופירות
4,404	4,173	4,385	4,089	דיור
1,577	1,380	1,561	1,498	תחזוקת הדירה ומשק הבית
602	593	601	606	ריהוט וציוד לבית
454	579	464	492	הלבשה והנעלה
1,050	803	1,030	984	בריאות
1,890	2,291	1,923	1,798	חינוך, תרבות ובידור
3,511	1,646	3,358	3,356	תחבורה ותקשורת
770	786	772	815	מוצרים ושירותים אחרים

באחוזים

100	100	100	100	הוצאה לתצרוכת סך הכול
13	13	13	14	מזון (ללא ירקות ופירות)
3	3	3	3	ירקות ופירות
26	28	26	25	דיור
9	9	9	9	תחזוקת הדירה ומשק הבית
4	4	4	4	ריהוט וציוד לבית
3	4	3	3	הלבשה והנעלה
6	5	6	6	בריאות
11	16	11	11	חינוך, תרבות ובידור
21	11	20	20	תחבורה ותקשורת
5	5	5	5	מוצרים ושירותים אחרים

המקורות לפרק ג – רמת חיים

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
1.ג. תחולת עוני	• עיבודי המחברים לנתוני המוסד לביטוח לאומי ולנתוני מינהל המחקר והתכנון • סקר הוצאות משק הבית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
2.ג. הכנסת חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי	• עיבודי המחברים לנתוני המוסד לביטוח לאומי ולנתוני מינהל המחקר והתכנון • סקר הוצאות משק הבית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
3.ג. בעלות על דירה	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
4.ג. מקורות מימון לרכישת דירה	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
5.ג. עמדות כלפי אזור המגורים והשכנים	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
6.ג. מחזיקים ברישיון נהיגה	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
7.ג. זמינות רכב	הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

פרק ד

תעסוקה

אחד ממוקדי הדיון הציבורי על מקומה של הקהילה החרדית בחברה הישראלית הוא התעסוקה. הפער הגדול ביותר בעניין זה בין חרדים לשאר האוכלוסייה היהודית בישראל נמצא ב־2002, אז כשליש בלבד מן הגברים החרדים היו מועסקים ורק מעט מעל למחצית מהנשים. בשנים 2003-2015 חל מפנה בשיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית, אצל גברים ונשים כאחד, הקשור בשילוב של צורכי הקהילה עם מדיניות ציבורית שתמכה במגוון דרכים בכניסת חרדים לשוק העבודה. התוצאה של שינוי זה היא שכיום למעלה ממחצית מן הגברים החרדים ומעל שלושה רבעים מן הנשים החרדיות עובדים. עם זאת, בשנים האחרונות (2015-2019) העלייה בשיעורי התעסוקה בקרב גברים חרדים נעצרה.

תיאור מצבה של האוכלוסייה החרדית בעולם העבודה אינו מתמצה בשיעורי תעסוקה. רכיב מרכזי נוסף הוא רמת ההכנסה. גובה ההכנסה הממוצעת של עובדים חרדים הוא 59% מגובה ההכנסה הממוצעת של עובדים יהודים לא־חרדים. הסיבה לפער זה היא היקף תעסוקה קטן יותר אצל החרדים ורמת הכנסה נמוכה יותר, שהיא גם תוצאה של התמקדות בענפים כלכליים שרמת ההכנסה בהם נמוכה יותר.

השנתון מלמד על ירידה בשיעור החרדים העובדים בתחום החינוך ועל עלייה בשיעור העובדים מקרבם בענפי המסחר. התחזקותה של מגמה זו עשויה לתת את פירותיה בטווח הארוך יותר גם בהכנסה לנפש, וכנגזרת ממנה – ברמת החיים של משק הבית החרדי.

ד.1. שיעורי תעסוקה

תמונת מצב

שיעור המועסקים באוכלוסייה החרדית בגילאי העבודה העיקריים (25-64) בשנת 2019 עמד על 64.5% – נמוך משיעור המועסקים באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (86%) ומשיעור התעסוקה בכלל האוכלוסייה (78%). מספר הגברים החרדים העובדים בגילאים אלו עמד על כ־84,100, ואילו מספר הנשים החרדיות העובדות עמד על כ־120,600².

שיעור התעסוקה של גברים חרדים (52.5%) בשנת 2019 היה נמוך במידה רבה מזה של גברים יהודים לא־חרדים (88%). הפערים בין נשים חרדיות עובדות לנשים יהודיות לא־חרדיות עובדות קטנים בהרבה (76.5% לעומת 83.5%).

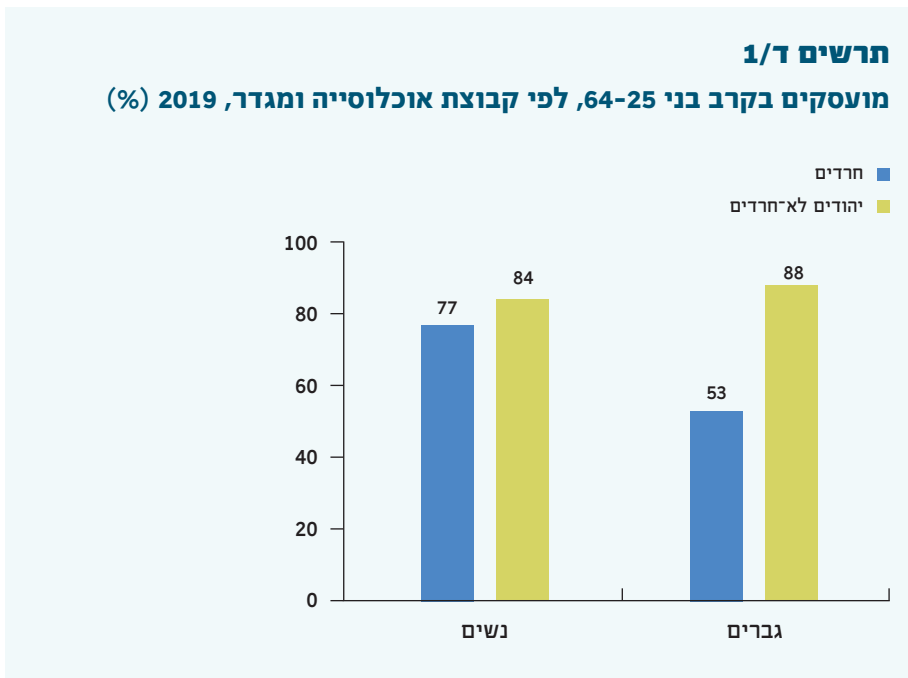
2 משנת 2014 אנו מודדים חרדים בהתאם להגדרה עצמית בסקרי כוח אדם.

מגמות

שיעור המועסקים הנמוך ביותר בקרב חרדים (42%) נרשם כאמור ב־2002 – 35% אצל הגברים ו־50% אצל הנשים. מאז חלה עלייה רצופה בקרב שני המינים: בשנת 2019 הגיע שיעור המועסקים אצל הגברים ל־52.5% ואצל הנשים ל־76.5%. שנת 2015 התייחדה בכך שלראשונה מאז 1995 היה שיעור הגברים החרדים העובדים לפרנסתם מעל 50%.

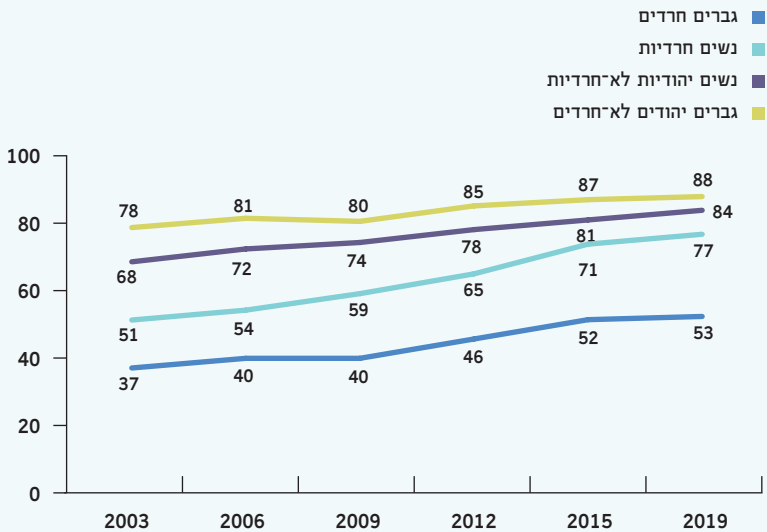
ואולם לאחר עלייה מרשימה במשך כעשור המצב בחמש השנים החולפות – 2015–2019 – הוא דריכה במקום בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים. תופעה זו עשויה להיות מוסברת ביישום ההסכמים הקואליציוניים של הממשלות מאז שנת 2015, שבה המפלגות החרדיות שבו להיות חלק מהקואליציה. על פי הסכמים אלו, הופחתו התמריצים לכניסה לעבודה והוגדלה התמיכה בבחורי ישיבות ובאברכים.

לעומת זאת, שיעורי התעסוקה בקרב נשים חרדיות הוסיפו לעלות גם בשנים אלו. כך, אם בשנת 2015 עמד שיעור המועסקות החרדיות על 71%, בשנת 2019 הוא כבר הגיע ל־76.5%. הפער בהיקפי התעסוקה בין נשים חרדיות לנשים יהודיות לא־חרדיות הגיע לפחות מ־10%.

תרשים 2/ד

מועסקים בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2003-2019 (%)

הערה: משנת 2014 שיטת החישוב היא לפי הגדרה עצמית.

2.2. הכנסה חודשית

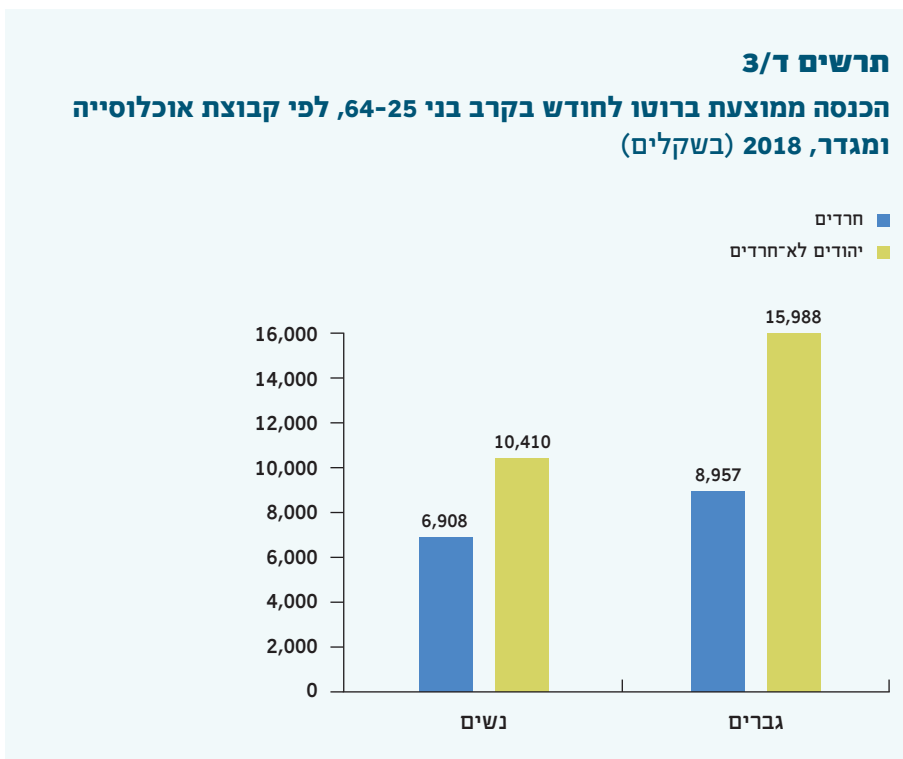
תמונת מצב

בשנת 2018 הייתה ההכנסה החודשית הממוצעת לנפש מעבודה (שכירים) באוכלוסייה החרדית 7,794 ש"ח – 59% מההכנסה הממוצעת בקרב יהודים לא-חרדים (13,131 ש"ח). הפער מוסבר בהיקף הנמוך יחסית של שעות העבודה במגזר החרדי (79% מהיקף שעות העבודה בקרב יהודים לא-חרדים) ובשכר שעתי ממוצע נמוך יותר (75% מהשכר של עובדים יהודים לא-חרדים).

רמת השכר של גברים חרדים שכירים נמוכה מאוד לעומת רמת השכר של גברים יהודים לא-חרדים שכירים. הפערים ביניהם גדולים אפילו שבין נשים חרדיות שכירות לנשים יהודיות לא-חרדיות שכירות. ההכנסה הממוצעת החודשית של גברים חרדים בשנת 2018 הייתה 8,957 ש"ח ועמדה על 56% בלבד מההכנסה הממוצעת החודשית בקרב גברים יהודים לא-חרדים (15,988 ש"ח). הנשים החרדיות השתכרו באותה שנה 6,908 ש"ח בחודש בממוצע, 66% מההכנסה הממוצעת החודשית בקרב נשים יהודיות לא-חרדיות (10,410 ש"ח).

אצל הגברים החרדים השכר הנמוך נובע בעיקר משכר שעתי נמוך (67% מהשכר השעתי של גברים יהודים לא־חרדים) אך גם ממספר שעות עבודה נמוך (84% ממספר שעות העבודה של גברים יהודים לא־חרדים). בשנת 2018, גברים חרדים השתכרו בממוצע 55 ש"ח לשעה, לעומת 81 ש"ח בקרב גברים יהודים לא־חרדים. אשר לשעות עבודה – גברים חרדים עבדו 38 שעות בשבוע, לעומת 45.5 שעות בקרב גברים יהודים לא־חרדים.

אצל הנשים החרדיות השכר הנמוך נובע בעיקר מעבודה במשרות חלקיות (77% משעות העבודה של יהודיות לא־חרדיות). בשנת 2018 אישה חרדית עבדה 29.1 שעות בשבוע בממוצע, לעומת 37.7 שעות שבועיות בקרב יהודיות לא־חרדיות. לעומת הגברים החרדים, השכר השעתי של נשים חרדיות קרוב יותר לשכר השעתי של יהודיות לא־חרדיות (85%); בשנת 2018, נשים חרדיות השתכרו בממוצע 55 ש"ח לשעה, לעומת 64 ש"ח לשעה בקרב יהודיות לא־חרדיות.

מגמות

ב־2003 הייתה ההכנסה של העובדים השכירים החרדים 76% מההכנסה של העובדים היהודים הלא־חרדים השכירים במשק, והיא ירדה עד ל־72% בשנת 2010. לאחר שנים אחדות של יציבות חלה שוב ירידה, ורמת ההכנסה של העובדים החרדים שנרשמה בשנת 2018 הייתה 59% מרמת ההכנסה של האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית.

הירידה בהכנסה של העובדים החרדים יחסית להכנסה של האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית ניכרת הן אצל הגברים והן אצל הנשים. בשנים 2003–2018 חלה אצל הגברים ירידה מ־71% ל־56%. גם בקרב הנשים חלה ירידה במרוצת השנים מ־80% בשנת 2003 ל־66% בשנת 2018. הירידות הן כנראה תוצאה של עלייה במספר המועסקים החרדים למרות רמת ההכשרה הנמוכה שלהם. ביחד הן מניבות לעובדים החדשים רמות הכנסה נמוכות.

ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד

תמונת מצב

בשנת 2018 היו הבדלים גדולים בענפי התעסוקה ובשיעור המועסקים בהם בין עובדים חרדים לעובדים יהודים לא־חרדים. שיעור הגברים החרדים שהועסקו בחינוך (27%) היה גבוה משיעור הגברים שהועסקו בתחום זה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (4%). תחום נוסף שבו הגברים החרדים נוכחים יותר משאר העובדים היהודים הוא המסחר: 14% מן העובדים החרדים עובדים במסחר, לעומת 11% משאר העובדים היהודים.

הענפים הבולטים אצל הגברים היהודים הלא־חרדים באותה שנה היו תעשייה (16%), מינהל ציבורי וביטחון (11%) ושירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים (10%). שיעור המועסקים החרדים בענפים אלו היה 6%, 9.5% ו־3.5% בלבד (בהתאמה).

פילוח מיוחד שערכנו של ענף ההיי־טק בשנת 2018 העלה שרק 5% מן הגברים החרדים עסקו בתחום זה, לעומת 17% מן הגברים היהודים הלא־חרדים.

בקרב הנשים הפערים דומים: שיעור הנשים החרדיות שהועסקו ב־2018 בחינוך (39.5%) היה גבוה בהרבה משיעור המועסקות בתחום זה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (13%). הסיבה לכך היא בראש ובראשונה מספר הילדים הגדול באוכלוסייה החרדית, שמצריך מספר גדול יותר של עובדים במערכת החינוך. נוסף על כך, נשים חרדיות רבות מעדיפות את מקצוע החינוך בשל שעות העבודה הנוחות והאפשרות לעבוד בתוך הקהילה. בתחום שירותי הבריאות עמד שיעור הנשים החרדיות על 18.5%, בדומה למועסקות היהודיות הלא־חרדיות בענף זה (17.5%).

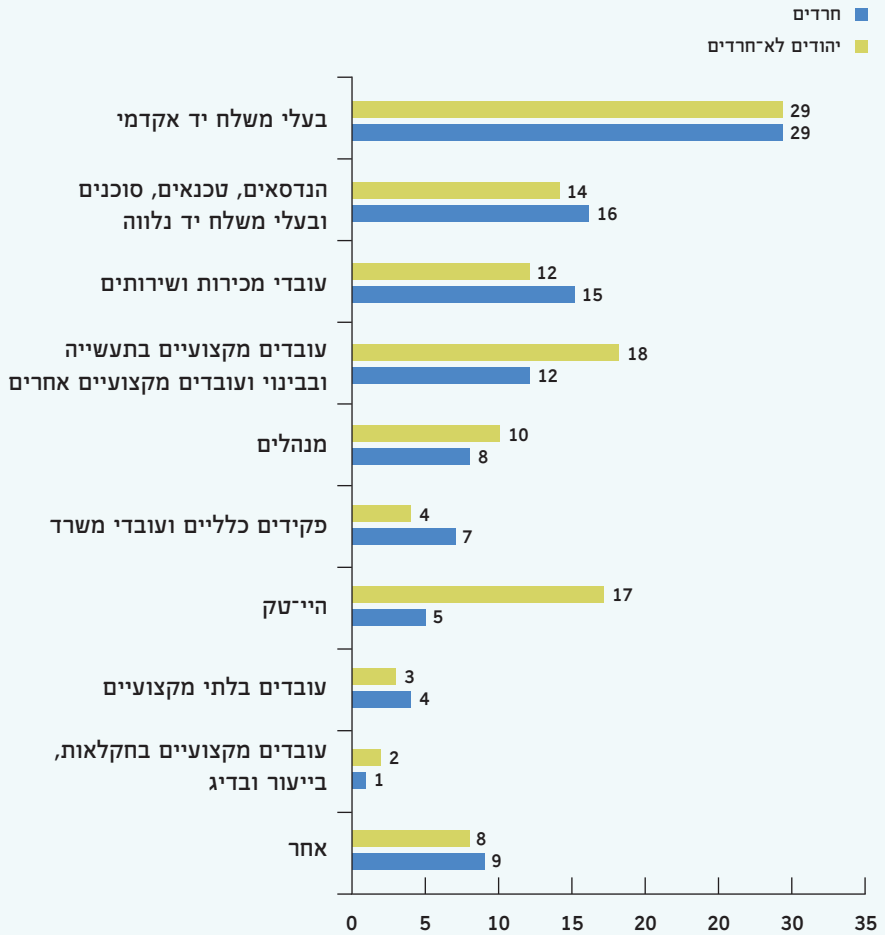
שיעור הנשים החרדיות שהועסקו באותה שנה (2018) בתחום המינהל הציבורי והביטחון עמד על 3% בלבד, לעומת 10% מקרב שאר העובדות היהודיות. תחום נוסף שבו ניכר משקלן הנמוך יחסית של עובדות חרדיות הוא התעשייה (2% לעומת 7.5% מקרב שאר העובדות היהודיות). בתחום המסחר היה שיעור הנשים החרדיות 6.5%, לעומת 9.5% מקרב העובדות היהודיות הלא־חרדיות.

הפילוח המיוחד של ענף ההיי־טק בשנת 2018 העלה שרק 4% מן הנשים החרדיות עסקו בתחום זה, לעומת 8% מן הנשים היהודיות הלא־חרדיות.

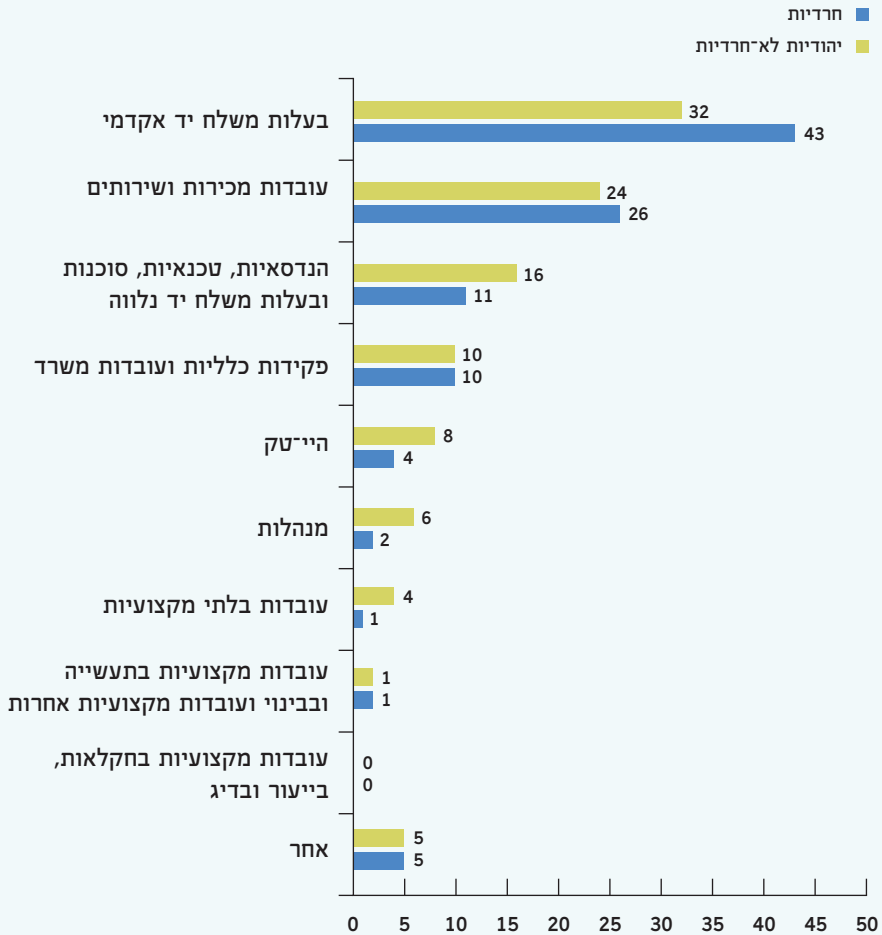
תרשים ד/4

מועסקים גברים, לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה, 2018 (%)

תרשים 5/ד

מועסקות נשים, לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה, 2018 (%)

מגמות

בטווח של כעשור ניכרת מגמה של התקרבות בין ענפי הכלכלה שחרדים – נשים וגברים – מועסקים בהם לבין ענפי הכלכלה שכלל האוכלוסייה היהודית מעוסקת בהם. בשנת 2009, למשל, עסקו בחינוך 31% מהגברים החרדים העובדים, ובשנת 2018 – 27%; בכלל האוכלוסייה היהודית שיעור הגברים שעסקו בחינוך ב־2018 נותר נמוך לאין ערוך – כ־4%. בתחום המסחר חלה עלייה בשיעור הגברים החרדים המועסקים – מ־11% ב־2009 ל־14% ב־2018, גבוה אפילו משיעור המועסקים היהודים הלא־חרדים בענף זה (11%). לעומת זאת, בענף התעשייה חלה ירידה בשיעור החרדים העוסקים בתחום; שיעור הגברים החרדים שעבדו בענפי התעשייה ב־2009 היה כמחצית משיעור הגברים היהודים הלא־חרדים (13% לעומת 22%), ואילו ב־2018 – מעט יותר משליש (6% לעומת 16%).

בשנים 2015–2018 חלה עלייה קלה בשיעור הגברים החרדים העוסקים בהיי־טק (מ־3% ל־4%), אך בה בעת חלה עלייה גם בקרב הגברים היהודים הלא־חרדים שעסקו בתחום זה (מ־13% ל־17%).

אצל הנשים החרדיות מגמת ההתקרבות לנשים היהודיות הלא־חרדיות בולטת אף יותר – 57% מהן עסקו בשנת 2009 בחינוך, לעומת 39.5% בשנת 2018. עם זאת, גם בשיעור העובדות היהודיות הלא־חרדיות בחינוך חלה ירידה (מ־18% ב־2009 ל־13% ב־2018). בענפי המסחר הפער הצטמצם במעט: שיעור העובדות החרדיות בתחום עלה מ־6% ב־2009 ל־6.5% ב־2018, ואילו אצל העובדות היהודיות הלא־חרדיות הוא ירד במעט (מ־10% ל־9.5%). תחום תעסוקה שהפער בו בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית הכללית גדל עם השנים הוא המינהל הציבורי. הסיבה לכך היא בעיקר שינויים בשיטת המדידה (נתוני 2009 אינם כוללים את המשרתים בקבע, שנכנסו מאז לסקר של הלמ"ס). לא נתייחס, אם כך, לשינויים אלו.

בשנים 2015–2018 לא חל שינוי בשיעור הנשים החרדיות העוסקות בהיי־טק, והוא עמד על 4%. באותה תקופה חלה עלייה קלה בשיעור הנשים היהודיות הלא־חרדיות העובדות בענף זה (מ־7% ל־8%).

תעסוקה בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2019-2000 (%)

שנים	סך הכול		גברים		נשים		סך הכול ישראל	יהודים לא-חרדים	יהודים חרדים
	סך הכול ישראל	חרדים ¹	סך הכול ישראל	חרדים ¹	סך הכול ישראל	חרדים ¹			
2000	68	43	76	40	59	47	68	80	68
2001	67	43	75	39	59	47	67	79	67
2002	67	42	74	35	59	50	68	79	68
2003	67	43	74	37	60	51	68	78	68
2004	67	43	75	37	60	49	69	79	69
2005	68	46	75	40	62	53	70	79	70
2006	69	47	76	40	63	54	72	81	72
2007	71	47	78	39	64	56	73	82	73
2008	72	48	78	40	65	57	74	82	74
2009	71	49	76	40	65	59	74	80	74
2010	72	48	77	40	66	56	75	81	75
2011	73	53	79	45	67	62	76	82	76
2012	75	55	81	46	69	65	78	85	78
2013	75	56	81	45	70	69	78	85	78
2014	76	58	81	48	71	69	80	86	80
2015	77	61	82	52	72	71	81	87	81
2016	77	62	82	52	73	72	82	87	82
2017	78	62	83	52	73	73	82	88	82
2018	78	63	82	51	74	76	83	87	83
2019	78	65	82	53	74	77	84	88	84

1 עד שנת 2013 הגדרת חרדי היא לפי מוסד לימודים אחרון ו/או מגורים באחד מיישובי הגרעין החרדיים: רכסים, כפר חב"ד, ביתר עילית, כוכב יעקב, מודיעין עילית, קרית יערים, עמנואל, מיצד (אספר), מתתיהו, אלומה. משנת 2014 החישוב הוא על פי הגדרה עצמית.

מקור: עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ד/2

הכנסה חציונית וממוצעת מעבודה שכירה, בני 25-64, סך הכול ישראל
 חרדים, בחלוקה למגדר, 2000-2018 (בשקלים)

שקלים חדשים

				סך הכול		שנים
נשים חרדיות ¹	יהודיות לא-חרדיות	גברים חרדים ¹	גברים יהודים לא-חרדים	חרדים ¹	סך הכול ישראל	
הכנסה ממוצעת ברוטו לחודש						
3,837	5,547	5,634	9,404	4,899	7,249	2000
4,352	5,725	6,318	9,898	5,299	7,586	2001
5,143	5,833	7,061	10,038	6,055	7,659	2002
4,658	5,796	6,900	9,709	5,632	7,428	2003
4,631	6,027	7,534	9,883	5,921	7,545	2004
4,319	6,080	6,260	10,140	5,121	7,634	2005
4,516	6,291	6,706	10,394	5,499	7,817	2006
4,786	6,760	6,855	11,003	5,644	8,286	2007
4,930	6,888	7,551	11,466	5,952	8,577	2008
4,923	7,162	6,935	11,267	5,751	8,569	2009
5,263	7,249	7,588	11,540	6,269	8,729	2010
5,368	7,473	7,557	11,799	6,295	8,907	2011
5,284	8,219	9,455	13,092	6,824	9,857	2012
5,838	8,498	10,310	13,417	8,172	10,122	2013
5,886	8,968	7,577	14,146	6,601	10,641	2014
5,793	9,399	8,031	14,614	6,802	10,912	2015
6,706	9,186	8,334	15,033	7,443	11,068	2016
7,527	9,928	8,467	15,327	7,920	11,459	2017
6,908	10,410	8,957	15,988	7,794	11,987	2018

<<

				סך הכול		שנים
נשים חרדיות ¹	יהודיות לא-חרדיות	גברים חרדים ¹	גברים יהודים לא-חרדים	חרדים ¹	סך הכול ישראל	

הכנסה ממוצעת ברוטו לשעה

32	37	32	46	32	41	2000
35	38	38	49	36	43	2001
41	39	41	50	41	44	2002
41	39	42	49	42	43	2003
40	40	42	49	41	43	2004
38	40	38	51	38	44	2005
38	42	42	52	40	45	2006
40	44	40	55	40	47	2007
42	45	44	57	43	49	2008
39	47	42	58	41	50	2009
44	47	47	59	46	50	2010
43	48	45	60	44	51	2011
42	53	54	66	47	55	2012
47	54	58	67	54	57	2013
48	56	47	71	47	60	2014
49	59	50	74	50	62	2015
58	58	53	76	53	63	2016
61	59	53	78	57	65	2017
55	64	55	81	55	68	2018

1 הגדרת חרדים לפי סוג מוסד לימודים אחרון ו/או מגורים באחד היישובים החרדיים: בני ברק, קריית ספר, אלעד. מקור: עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לסקר הכנסות, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ד/3

מועסקים תושבי ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, ענף כלכלי ומגדר, 2018 (%)

סך הכול	מזה: יהודים		סך הכול ישראל	
	לא־חרדים	חרדים		
				סך הכול
13.3	3.9	12.5	13.1	תעשייה, כרייה וחציבה
4.8	2.9	4.6	7.1	בינוי
10.6	10.0	10.5	11.3	מסחר סיטונאי, קמעונאי ותיקונים
4.6	1.7	4.4	5.2	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
3.2	2.8	3.2	3.5	שירותי אירוח ואוכל
7.5	4.3	7.2	6.4	מידע ותקשורת
3.2	3.7	3.2	2.7	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
1.0	0.8	1.0	0.9	פעילויות בנדל"ן
9.9	5.7	9.5	8.3	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
4.3	2.7	4.1	4.2	שירותי ניהול ותמיכה
10.5	6.1	10.2	8.8	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
6.8	33.4	9.0	8.7	חינוך
8.4	11.7	8.7	8.4	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.0	1.2	2.0	1.8	אומנות, בידור ופנאי
1.9	4.1	2.1	2.2	שירותים אחרים
8.1	4.9	7.8	7.3	אחר
				גברים
16.2	6.1	15.6	16.1	תעשייה, כרייה וחציבה
6.7	5.9	6.7	10.1	בינוי
11.3	13.7	11.5	12.3	מסחר סיטונאי, קמעונאי ותיקונים
5.8	3.2	5.7	6.9	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
3.4	4.9	3.5	3.7	שירותי אירוח ואוכל
9.0	3.8	8.6	7.2	מידע ותקשורת
2.9	2.5	2.9	2.4	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
1.2	0.8	1.1	1.0	פעילויות בנדל"ן

<<

מזה: יהודים	סך הכול		סך הכול ישראל	
	חרדים	סך הכול		
לא־חרדים				
9.8	3.6	9.4	8.1	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
4.7	3.8	4.6	4.4	שירותי ניהול ותמיכה
11.0	9.6	10.9	9.2	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
4.0	27.0	5.5	5.4	חינוך
4.2	4.6	4.2	4.4	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.1	1.6	2.0	1.8	אומנות, בידור ופנאי
1.5	4.8	1.7	1.7	שירותים אחרים
7.6	4.6	7.4	6.7	אחר
נשים				
7.6	1.8	6.9	7.1	תעשייה, כרייה וחציבה
1.0	0.0	0.8	0.9	בינוי
9.3	6.6	9.0	9.5	מסחר סיווגי, קמעונאי ותיקונים
2.2	0.2	1.9	1.8	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
2.9	0.9	2.6	3.3	שירותי אירוח ואוכל
4.8	4.9	4.8	4.6	מידע ותקשורת
3.7	4.8	3.9	3.7	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
0.7	0.9	0.8	0.7	פעילויות בנדל"ן
10.1	7.8	9.9	9.1	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
3.5	1.6	3.3	3.7	שירותי ניהול ותמיכה
9.9	2.8	9.1	8.3	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
12.8	39.7	16.1	16.2	חינוך
17.3	18.5	17.5	17.6	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.0	0.7	1.9	1.7	אומנות, בידור ופנאי
2.8	3.5	2.9	3.3	שירותים אחרים
9.4	5.1	8.8	8.6	אחר

מקור: סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ד – תעסוקה

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
ד.1. שיעורי תעסוקה	סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ד.2. הכנסה חודשית	עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לסקר הכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד	סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

פרקה

אורחות חיים

אורחות החיים בחברה החרדית נמצאים בשינוי מתמיד, ואפשר ללמוד מהם על מערכת היחסים בין החרדים לחברה הישראלית בכללותה. אומנם יש פערים גדולים בין האוכלוסייה החרדית לזו הלא־חרדית בהשתתפות בשירות הצבאי והלאומי, בשיעור המשתמשים במחשב ובאינטרנט ובדפוס היציאה לחופשה, אך בשל העלייה בשיעור ההשתתפות של החרדים בכל אחד מתחומי החיים האלה ניתן לקבוע בבירור כי מגמת ההשתלבות של החברה החרדית בחברה הכללית מתחזקת. אחד הגורמים המחזקים מגמה זו הוא ההצטרפות ההולכת וגוברת של חרדים – נשים וגברים – ללימודים במערכת ההשכלה הגבוהה ולשוק תעסוקה איכותי. אלו מאפשרים הכנסה פנויה, מודעות מתפתחת בהדרגה לתרבות הצריכה והפנאי וצמיחת שיח מודרני בקרב קבוצות מעמד הביניים הגדלות ומתעצבות בחברה החרדית. אל מול אלו מעניין להוסיף ולעקוב אחר מאפייני הקהילתיים־חברתיים המשתנים של האוכלוסייה החרדית במה שקשור לפעילות התנדבותית ולהרמת תרומה כספית גדולה לקהילה, שנפוצות הרבה יותר בחברה זו בהשוואה לחברה היהודית הלא־חרדית.

פרק זה עוסק גם בסוגיות הקשורות במשפחתיות ומראה כי החרדים מחזיקים בעמדות שמרניות בכל הנוגע למעמד האישה, גידול הילדים, חלוקת התפקידים ותפיסת מבנה המשפחה הגרעינית. באשר לזוגיות, למשל, החרדים סבורים שהערכה וכבוד, נאמנות ותמיכה והקשבה הם הגורמים החשובים ביותר להצלחתו של קשר זוגי; לעומת זאת, הם מייחסים חשיבות פחותה לגורמים כמו אהבה, מין וביטחון כלכלי, הנתפסים משמעותיים בציבור הלא־חרדי.

להלן מוצגים גם דפוסי ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בבחירות לכנסת, שיש בהם משום אינדיקציה לכוחן הפוליטי של המפלגות החרדיות, לתפרושת הגאוגרפית של חרדים בישראל ולחלוקה הפנים־קהילתית בריכוזים החרדיים. ואולם במקרה של ש"ס חלק מן המצביעים אינם חרדים אלא מסורתיים ודתיים. שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס מתוך כלל המצביעים לכל המפלגות עלה בשנים 1992–2020 מ־8.2% ל־13.7%. נוסף על כך, יש שינוי בתפרושת של המצביעים לרשימות אלו, המתבטא בעלייה במשקל ערי הפרוור החרדיות וירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק.

האם המאפיינים הקהילתיים והמרחביים של החברה החרדית הישראלית ישתנו בעקבות התהליכים הכלכליים והחברתיים המשנים את פניה, או ישתמרו לצידם? ימים יגידו. נציין שמגפת הקורונה שפרצה בישראל במרץ 2020 הדגישה את היתרון שבקהילתיות המאפיינת את הקהילה החרדית, אך גם את הצורך במחשב אישי ובחיבור לרשת בכל בית בקרב המשפחות החרדיות. אלו הפכו ממותרות או מטאבו חברתי לצורך קיומי להמשך שגרת החיים הן בהקשרים של תעסוקה והן בהקשרים של חינוך, קיום קשרי משפחה ולימוד תורה. פרק ו של השנתון עוסק בפירוט בנושא זה.

תמונת מצב

בשלהי 2019 התפרסמו באמצעי התקשורת ידיעות על כך שצה"ל הפריז במספרי המתגייסים החרדים. בעקבות תקלות אלו, שהציבו סימני שאלה על איכות הנתונים בעניין המתגייסים, מינה הרמטכ"ל ועדת בדיקה חיצונית לבחינת הסוגיה. בתחילת שנת 2020 פרסמה הוועדה בראשות האלוף (במיל') רוני נומה את מסקנותיה בעניין הפרזה במספר החרדים המתגייסים לצה"ל. המספרים שיוצגו להלן כוללים אפוא את העדכונים של הוועדה גם באשר לנתוני העבר.

בשנת הגיוס 2018 הצטרפו לשירות הצבאי והאזרחי כ־2,530 גברים חרדים, שהם כ־25% מהבנים בוגרי מערכת החינוך החרדית. 1,988 מהם התגייסו לצה"ל ו־530 התנדבו לשירות האזרחי. לשנה זו לא נקבעו יעדי גיוס ולפיכך לא ניתן לציין את מידת ה(אי)־עמידה בהם. ואולם מספרים אלו אינם מגיעים אפילו ליעדים שנקבעו לשנת 2016 (5,200 מצטרפים). ובכל זאת, מספר הפונים לשירות הצבאי ב־2018 היה קרוב יותר ליעדי 2016 (62% מן היעד); לעומת זאת, מספר הפונים לשירות האזרחי היה רחוק מאוד מן היעד (27% מן היעד).

נתוני שנת הגיוס 2019 אינם מלאים. על פי דיווחי משרד הביטחון, מספר המתגייסים החרדים לצה"ל במחצית הראשונה של שנה זו עמד על 983. בראייה שנתית המספרים דומים לנתוני שנת הגיוס 2018. לשירות האזרחי התנדבו בשנת גיוס זו 550 חרדים, עלייה קלה בלבד לעומת השנה שקדמה לה.

מקרב הגברים החרדים המתגייסים הרוב המוחלט פונה לשירות צבאי ולא לשירות אזרחי. הסבר אפשרי לכך הוא האפשרויות ששירות זה מציע להכנה לשוק העבודה, כיוון שבמקרים מסוימים הוא מלווה בלימודי מקצוע. סיבה נוספת היא שהשירות הצבאי נתפס בעיני הצעירים החרדים כתרומה משמעותית יותר לחברה מהשירות האזרחי.

הפונים לשירות האזרחי מעוניינים בדרך כלל לשלבו עם לימוד תורה. אם הם מצטרפים לשירות לאחר נישואיהם, הם רואים בו תחליף ליציאה מלאה לעבודה. נוסף על כך, האינטרס של המדינה הוא לתעדף את השירות הצבאי, ולכן חרדים יכולים לפנות לשירות האזרחי רק מגיל 21.

מגמות

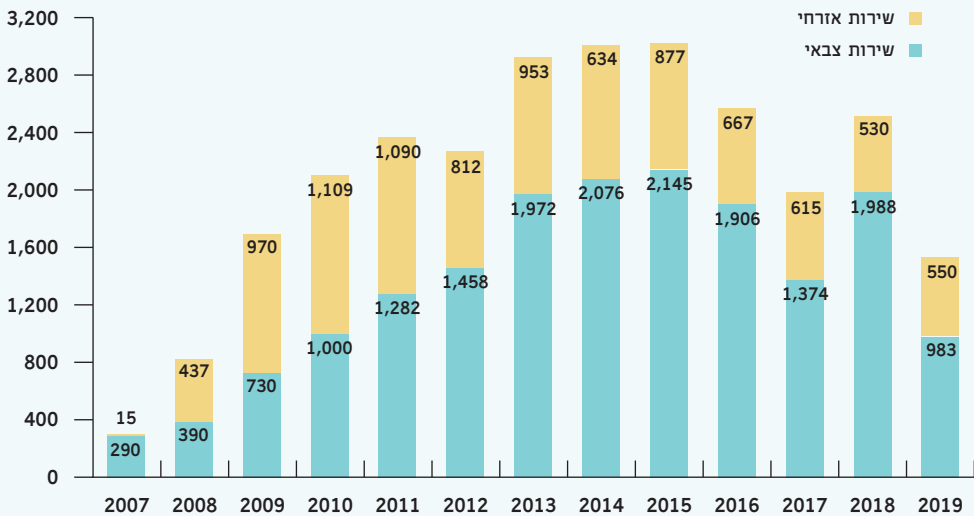
בשנים 2007–2010 ניכר גידול מהיר במספר החרדים הפונים לשירות צבאי ואזרחי. ממצב של מאות ספורות של מתגייסים בשנה הגיע מספר הפונים החרדים לכל אחת מן המסגרות, השירות הצבאי והאזרחי, ל־1,000 בשנה. מספר החרדים המתגייסים לשירות צבאי הוסיף לעלות עד שנת 2014, אז הוא הגיע לכ־2,000 בשנה, אך מאז מספר זה יציב ולא חלה בו עלייה. לעומת זאת, בקרב מתנדבי השירות האזרחי חלה ירידה רצופה משנת 2010, שהגיעה לשיאה בשנות הגיוס 2018–2019, שבהן התנדבו לשירות זה רק מעט יותר מ־500 צעירים חרדים בשנה.

העצירה בגידול במספר המתגייסים החרדים לצה"ל עשויה לנבוע מן המתח שנוצר בין המגזר החרדי לצבא בעקבות התיקון לחוק שירות ביטחון משנת 2014, שנתפס כמאיים מבחינת החברה החרדית. עם זאת, המספרים לא שבו לעלות גם לאחר העברת התיקון שיזמו המפלגות החרדיות לחוק. היעדר יעדי גיוס לחרדים משנת 2017 הוא משום גורם נוסף להחלשת המוטיבציה של צה"ל להתמקד בגיוס חרדים.

הירידה במספר החרדים הפונים לשירות האזרחי בעשור האחרון עשויה לנבוע מהורדת גיל הפטור מגיל 28 לגיל 24 וכן מהארכת משך השירות האזרחי משנה לשנה וחצי (2014). סיבות אלו ואחרות הפכו שירות זו לאטרקטיבי פחות לגברים חרדים.

תרשים 1/ה

חרדים שהחלו להתנדב לשירות האזרחי ולשירות הצבאי, 2007-2019 (במספרים מוחלטים)

* נתוני הגיוס לצה"ל לשנת 2019 הם לחצי שנת הגיוס הראשונה בלבד.

תמונת מצב

בשנים 2019-2018 השתמשו 61% מהחרדים בני 20+ במחשב, לעומת 79% מקרב היהודים הלא-חרדים. פילוח לפי מגדר מלמד על שיעור דומה בהיקף השימוש בקרב הנשים החרדיות (61%) והגברים החרדים (60%).

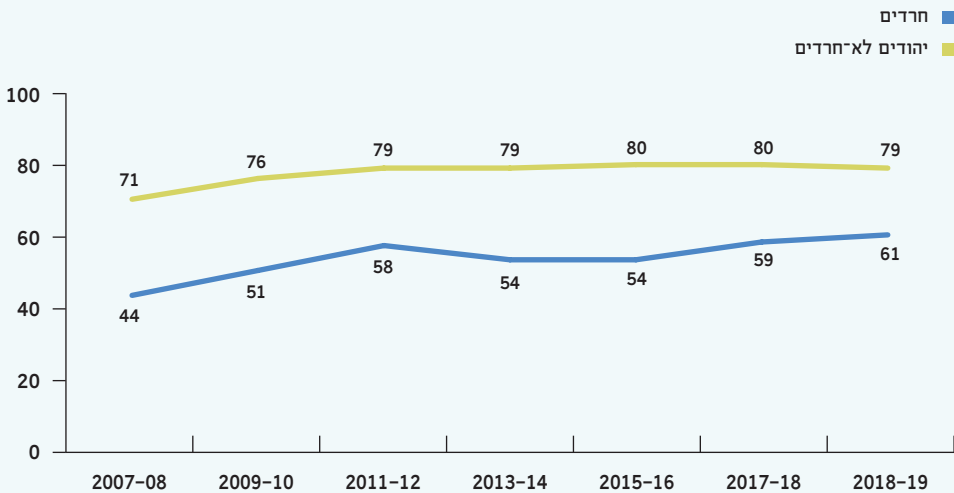
מגמות

בשנים 2019-2007 גדל השימוש במחשב באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מ-70% ל-79%. בציבור החרדי נרשמה עלייה דרמטית יותר מ-44% ל-61% (39%).

הסיבה לעלייה בשימוש במחשב בחברה החרדית היא חדירה כללית של טכנולוגיה לעולם החרדי, גם מפאת צרכי פרנסה וגם בגלל חשיפה הולכת וגוברת לתרבות הצריכה והפנאי. מגמות אלו מתחזקות גם בהשפעת הגידול במספר המועסקים והסטודנטים החרדים ומהתפתחות הקבוצות החרדיות העובדות המודרניות יותר והמשתלבות יותר בחברה הכללית. מגפת הקורונה שפרצה בישראל במרץ 2020 הדגישה את הצורך במחשב אישי בכל בית גם בקרב המשפחות החרדיות. מחשב הפך ממותרות או טאבו לצורך קיומי להמשך שגרת החיים הן בהקשרים של תעסוקה והן בהקשרים של חינוך, קיום קשרי משפחה ולימוד תורה.

תרשים ה/2

משתמשים במחשב מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2019-2007 (%)

ה.3. שימוש באינטרנט

תמונת מצב

בשנים 2018–2019 רוב משמעותי מן האוכלוסייה החרדית הבוגרת דיווח לראשונה על שימוש באינטרנט (54%) – שיעור הגברים המשתמשים עמד על 52%, לעומת 56% בקרב הנשים. שיעור המשתמשים החרדים באינטרנט הוא 67% משיעור המשתמשים בקרב היהודים הלא־חרדים, העומד על 90%. במרץ 2020, עם פרוץ מגפת הקורונה בישראל, עלה במהירות שיעור המשתמשים באינטרנט בחברה החרדית. על נתונים אלו ניתן ללמוד בפרק 1 של השנתון.

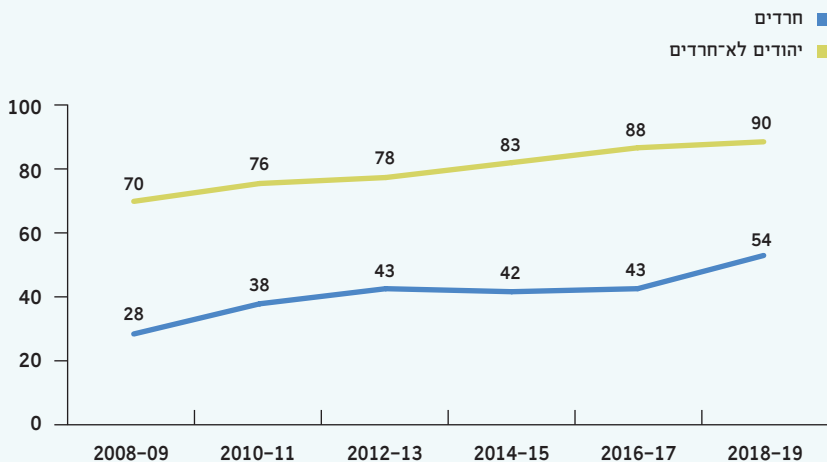
מגמות

בעשור האחרון חלה מהפכה של ממש בשימוש האוכלוסייה החרדית באינטרנט. שיעור המשתמשים ברשת כמעט הכפיל את עצמו – מ־28% בשנים 2008–2009 ל־54% בשנים 2018–2019 (93%). גם באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית גדל שיעור המשתמשים באינטרנט, אך בקצב מתון בהרבה (29%).

היקף השימוש באינטרנט נגזר מהחדירה רחבת היקף והממדים של הטכנולוגיה לעולם החרדי וכן מהפלטפורמות הרבות שאפשר להיכנס דרכן לאינטרנט, למשל טלפונים סלולריים חכמים. יש לשער שגם הגידול במספר המועסקים ובמספר הסטודנטים החרדים משפיע על החשיפה של אוכלוסייה זו לאינטרנט ועל השימוש ברשת. לכל אלו יש להוסיף את השינויים במאפייני תרבות הפנאי והצריכה החרדית, כלומר שימוש מתגבר יותר ויותר באינטרנט גם כפלטפורמה לרכישת מוצרים וגם כפלטפורמה חברתית (פייסבוק, ווטסאפ, טוויטר).

תרשים ה/3

משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, (2019–2008) (%)

תמונת מצב

בשנים 2018–2019 נפשו בארץ 58% מהחרדים בני 20+, שיעור דומה לשיעור הנופשים בישראל מקרב האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (60%). 16% בלבד מהחרדים בני 20+ יצאו לחופשה בחו"ל בשנים האלה, הרבה פחות משיעור הנופשים בחו"ל מקרב האוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (51%). חופשה בחו"ל מחייבת תקציב גדול מחופשה בישראל, ההתארגנות בכל מה שקשור למזון מורכבת הרבה יותר, ונדרשת גם תודעה והשקפת עולם פתוחות יותר, שהן במידה מסוימת אנטייתזה לאורח החיים השמרני המתחייב מהשתייכות לחברה החרדית. כפי הנראה, אלו הסיבות להבדלים בהרגלי החופשה בין החרדים ליהודים הלא־חרדים.

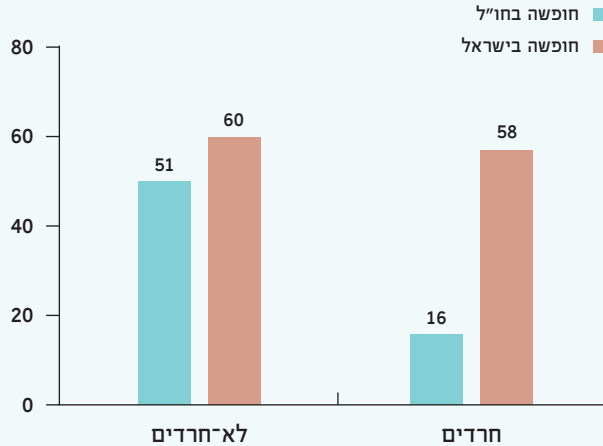
מגמות

בשנים 2003–2019 חלה עלייה בשיעור החרדים היוצאים לחופשות: בארץ – מ־46% ב־2003 ל־58% ב־2019; ובחו"ל – מ־12% ב־2003–2004 ל־16% ב־2019–2018. העלייה בשיעור החרדים הנופשים בישראל משקפת את הפיכת הבילוי מסוג זה לנורמה רווחת בקרב חרדים, ובהיקף דומה ליהודים לא־חרדים. העלייה בשיעור החרדים היוצאים לחו"ל חלה בשנים האחרונות (שיעורם עמד על 12% בלבד בשנים 2013–2014). שיעור המבקרים בחו"ל למטרות חופשה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית עלה בהרבה יותר: מ־32% בשנים 2003–2004 ל־51% בשנים 2018–2019.

וכך, אף שבסך הכול מעט חרדים, יחסית, יוצאים לחופשה בחו"ל, בכל זאת ניכרת אצלם מגמת עלייה במספר היוצאים אליהן. עלייה זו מוסברת במידה מסוימת בגורמים המשפיעים גם על כלל האוכלוסייה, למשל רפורמת "השמיים הפתוחים". סבירות גבוהה יש לכך שבשנים הקרובות נראה בחברה החרדית עלייה אפילו גדולה יותר בצריכת הפנאי והנופש – בעקבות הצטרפות לשוק התעסוקה, המאפשרת עלייה בהכנסה הפנויה, ובזכות המודעות ההולכת ומתפתחת לתרבות הפנאי והנופש גם באוכלוסייה זו ובקבוצות מעמד הביניים הגדלות והמתעצבות בתוכה.

תרשים 4/ה

נופשים בישראל ובחו"ל, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018-2019 (%)

ה.5. נסיעה ומגורים בחו"ל

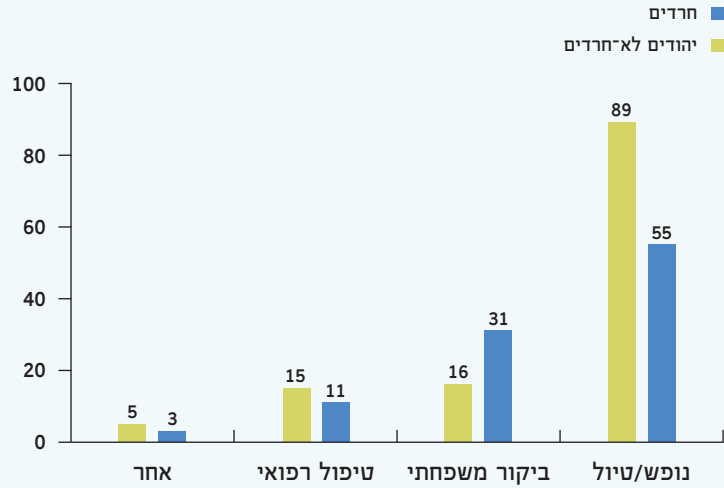
בקרב הנוסעים לחו"ל בשנה האחרונה (שנת 2019), 55% מהחרדים נסעו למטרת נופש וטיול, לעומת שיעור גבוה בהרבה מהיהודים הלא-חרדים שנסעו למטרה זו (89%). לעומת זאת, שיעור החרדים שנסעו לביקור משפחתי בחו"ל (31%) היה גדול בהרבה משיעור היהודים הלא-חרדים שנסעו למטרה זו (16%).

רוב מוחלט של היהודים בישראל לא שקלו מגורים בחו"ל. עם זאת שיעור היהודים הלא-חרדים ששקלו מעבר כזה גבוה מן החרדים ששקלו זאת (15% ו-3% בהתאמה). הסיבה המרכזית שבגינה חרדים שקלו מגורים בחו"ל הייתה כלכלית (60% מהחרדים ו-49% מהיהודים הלא-חרדים). בקרב היהודים הלא-חרדים עלו שיקולים נוספים למעבר כמו עבודה, משפחה, לימודים וחשש ביטחוני.

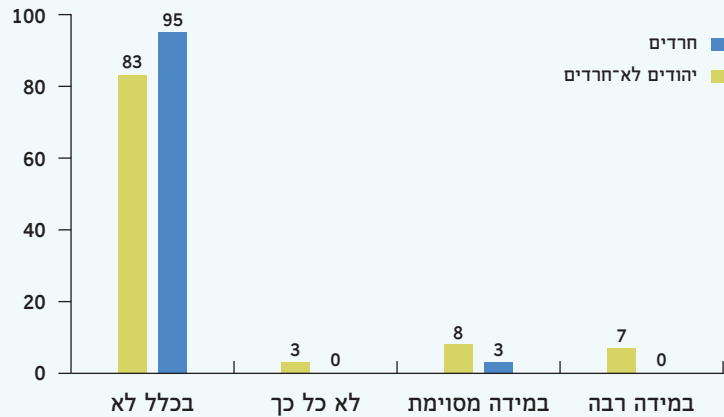
תרשים ה-5

מטרת נסיעה לחו"ל בשנה האחרונה, לפי אוכלוסייה, 2019 (%)

תרשים ה-6

שקלו לגור בחו"ל, לפי אוכלוסייה, 2019 (%)

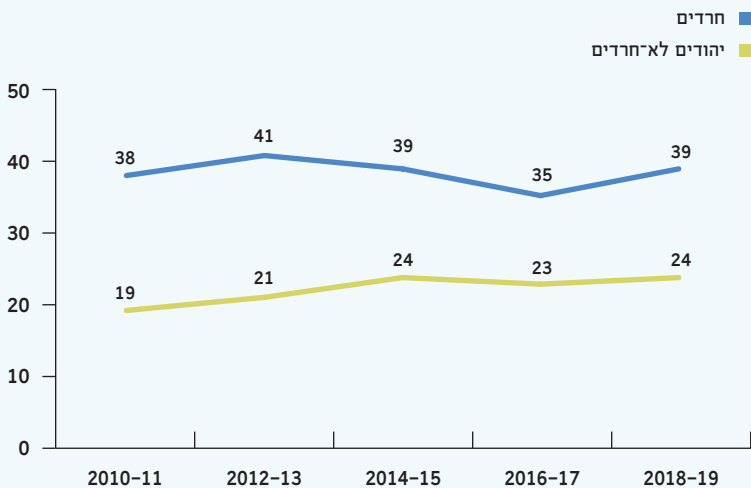
ה.6. התנדבות

תמונת מצב ומגמות

בשנים 2018-2019 עסקו 39% מהחרדים בפעילות התנדבותית, שיעור גדול משיעור המתנדבים היהודים הלא-חרדים (24%). בשנים 2010-2019 נשאר שיעור החרדים שעסקו בפעילות התנדבותית דומה ועמד על 39%. באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לעומת זאת, גדל בשנים אלו שיעור המתנדבים באופן מתון – מ-19% ל-24%. ההתנדבות נתפסת לאורך השנים כחלק מרכזי וחשוב באורח החיים של הקהילה החרדית, ואצל רבים מהם היא נעשית בתדירות גבוהה וכחלק בלתי נפרד מחיי היום-יום.

תרשים ה/7

מתנדבים מקרב בני +20, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2010-2019 (%)

ה.7. תרומה כספית

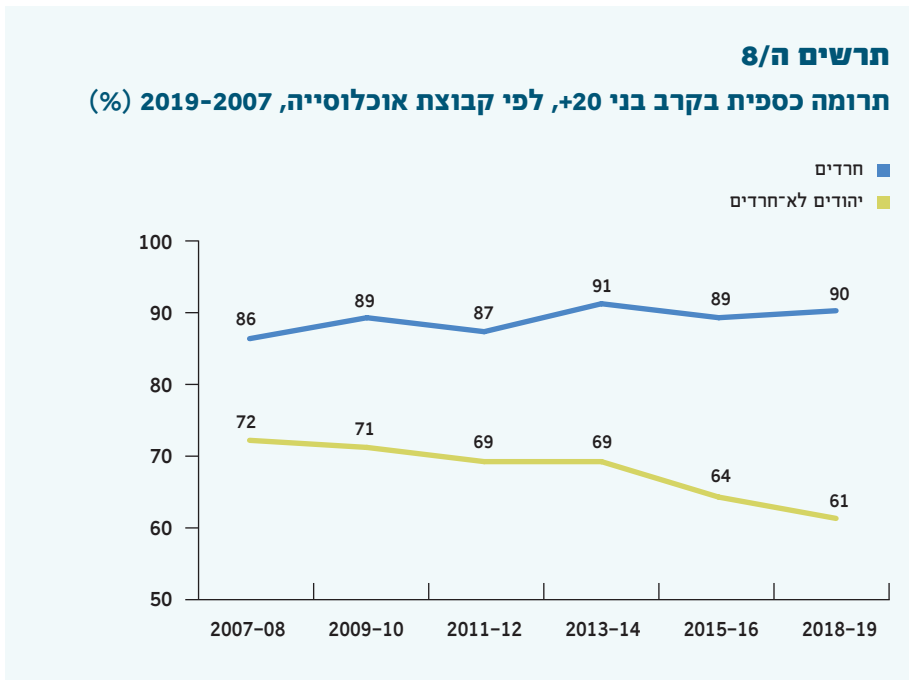
תמונת מצב

בשנים 2018-2019 תרמו 90% מהחרדים בני +20 תרומה כספית כלשהי, שיעור גבוה בהרבה משיעור היהודים הלא-חרדים שתרמו תרומה כזאת (61%). בשנים אלו הצהירו 58% מהחרדים שהם תרמו מעל 1,000 ש"ח, לעומת 20% בלבד מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית שהצהירו על תרומה בסדר גודל כזה.

מגמות

שיעור החרדים שהצהירו כי תרמו תרומה כספית נותר יציב לאורך השנים (86% בשנים 2008-2007 ו-90% בשנים 2019-2018), לעומת ירידה בשיעור המצהירים על תרומה כספית באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (72% בשנים 2008-2007 ו-61% בשנים 2019-2018). עלייה ניכרת נרשמה בשיעור החרדים שהצהירו על תרומה כספית גדולה (46% בשנים 2008-2007 ו-58% בשנים 2019-2018), בדומה לעלייה בשיעור התורמים תרומה כזאת מקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (10% בשנים 2008-2007 ו-20% בשנים 2019-2018). בשתי האוכלוסיות חל אפוא גידול בתרומה הכספית הגדולה, אך הפער ביניהן נותר גדול.

הממצאים מלמדים שהחברה החרדית מתאפיינת בתרבות המקדשת את התרומה כחלק בלתי נפרד מאורח החיים, בתדירויות תכופות ובסכומים גבוהים.

8.ה. משפחתיות

בשנת 2019 אחד הנושאים המתחלפים שהסקר החברתי של הלמ"ס בחן הוא "משפחתיות", ובכלל זה הקדשת זמן לאנשים קרובים, עזרה בתוך המשפחה, חלוקת תפקידים בתוך המשפחה, יחס כלפי קרובי משפחה עם מוגבלויות ועמדות כלפי נושאים משפחתיים זוגיים.

משפחה וזוגיות

ניתן למצוא פערים בין חרדים ליהודים לא־חרדים באשר לגורמים החשובים לדעתם להצלחת הקשר הזוגי. מן הסקר החברתי עולה כי על פי התפיסה בחברה החרדית הגורם החשוב ביותר להצלחת הקשר הזוגי הוא הערכה וכבוד – 87% מהחרדים השיבו שהערכה וכבוד הם אחד משלושת הגורמים החשובים ביותר. גם בקרב היהודים לא־חרדים גורם זה נתפס כחשוב להצלחת הקשר הזוגי (77%).

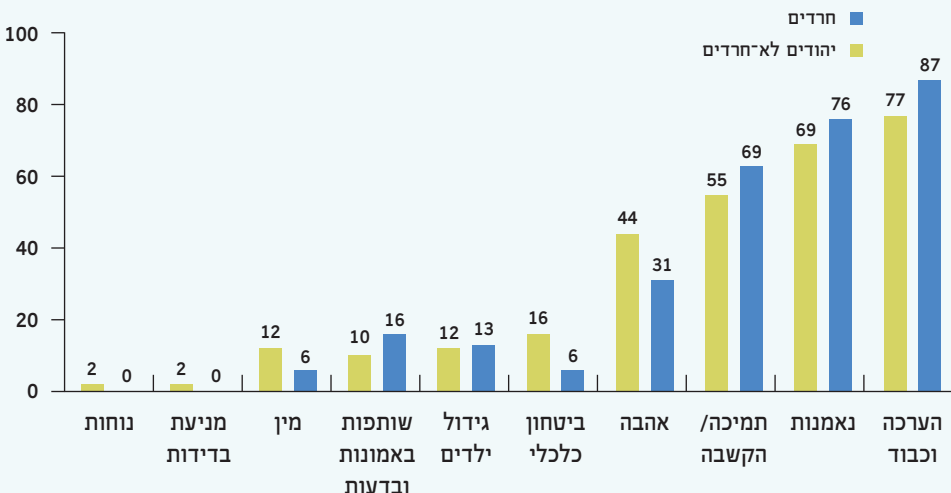
שני גורמים נוספים שהחרדים מייחסים להם משקל רב בכל הקשור להצלחת הקשר הזוגי הם נאמנות ותמיכה והקשבה. 76% מהמשיבים החרדים (לעומת 69% בקרב היהודים הלא־חרדים) סבורים שנאמנות היא גורם שמשפיע על הקשר הזוגי, ו־63% סבורים שלתמיכה והקשבה חשיבות רבה להצלחת הקשר הזוגי (לעומת 55% בקרב היהודים הלא־חרדים).

לעומת זאת, המשיבים החרדים מייחסים לגורמים אחרים משקל נמוך יותר בחשיבותם להצלחת הקשר הזוגי. רק 31% בחברה החרדית חושבים שאהבה היא גורם חשוב להצלחת הקשר הזוגי, לעומת 44% בחברה היהודית הלא־חרדית. באשר לביטחון כלכלי הפער (באחוזים) אפילו גדול יותר: 6% מהחרדים סבורים שלביטחון כלכלי יש השפעה על הצלחת הקשר הזוגי, לעומת 16% בחברה היהודית הלא־חרדית. גם למין מיוחס משקל נמוך בחברה החרדית (6%), לעומת כפול מכך בקרב היהודים הלא־חרדים (12%). לגורמים כמו מניעת בדידות ונוחות ניתן משקל נמוך יחסית הן בקרב חרדים והן בקרב יהודים לא־חרדים.

הבדל נוסף נמצא בשאלה: האם את/ה סבור/ה שגירושים הם פתרון לבעיות בזוגיות? – רק מיעוט מן החרדים סבר כך (21%), לעומת מעל מחצית מקרב הלא־חרדים שרואים בגירושים פתרון (54%).

תרשים 9/ה

הגורמים החשובים ביותר להצלחת קשר זוגי, על פי קבוצת אוכלוסייה, 2019 (%)

משפחה, גידול הילדים וחלוקת התפקידים בבית

בסקר החברתי של 2019 נבדקו גם עוד נושאים הקשורים במשפחתיות. על פי רוב החרדים מחזיקים בעמדה שמרנית בכל הנוגע לנישואים, מעמד האישה, גידול הילדים, חלוקת התפקידים ותפיסת מבנה המשפחה הגרעינית. בנוגע לגידול הילדים נמצא כי 97% מהחרדים מסכימים שמי שרוצה ילדים צריך להיות נשוי; לעומתם רק 42% מן היהודים הלא-חרדים השיבו באופן דומה. כנתון משלים לכך, רק 11% מהחרדים הסכימו לקביעה שהורה יחיד מגדל ילדים טוב כזוג הורים, לעומת 52% מן היהודים הלא-חרדים. נתון נוסף הנוגע לגידול ילדים מראה ש-38% מן החרדים סבורים שגידול ילדים כרוך בווייתורים רבים, לעומת 51% שסברו כך מקרב היהודים הלא-חרדים.

השוואה לסקר החברתי משנת 2009, שבו הנסקרים נשאלו שאלות דומות על עמדות כלפי גידול ילדים, מעלה כי בחברה החרדית כמעט לא חל שינוי בעמדות אלו. כך, ב-2009 הסכימו 99% מהחרדים עם האמירה שמי שרוצה לגדל ילדים צריך להיות נשוי, וגם עשור לאחר מכן 97% הסכימו עם אמירה זו. ב-2009 רק 10% מהחרדים הסכימו עם הקביעה שהורה יחיד מגדל ילדים טוב כזוג הורים, נתון כמעט זהה לסקר של 2019 (11%). לעומת זאת, בחברה היהודית הלא-חרדית אפשר לראות שינוי משמעותי בעשור שחלף. בשנת 2009 הסכימו 62% מיהודים הלא-חרדים עם האמירה שמי שרוצה לגדל ילדים צריך להיות נשוי, ועשור לאחר מכן רק 42% הסכימו עם אמירה זו. ב-2009 הסכימו 35% מהיהודים הלא-חרדים עם האמירה שהורה יחיד מגדל ילדים טוב כזוג הורים, ועשור לאחר מכן השיעור עלה ל-51%. פערי הגישות בסוגיות אלו בין יהודים חרדים ללא-חרדים התרחבו אפוא בעשור האחרון.

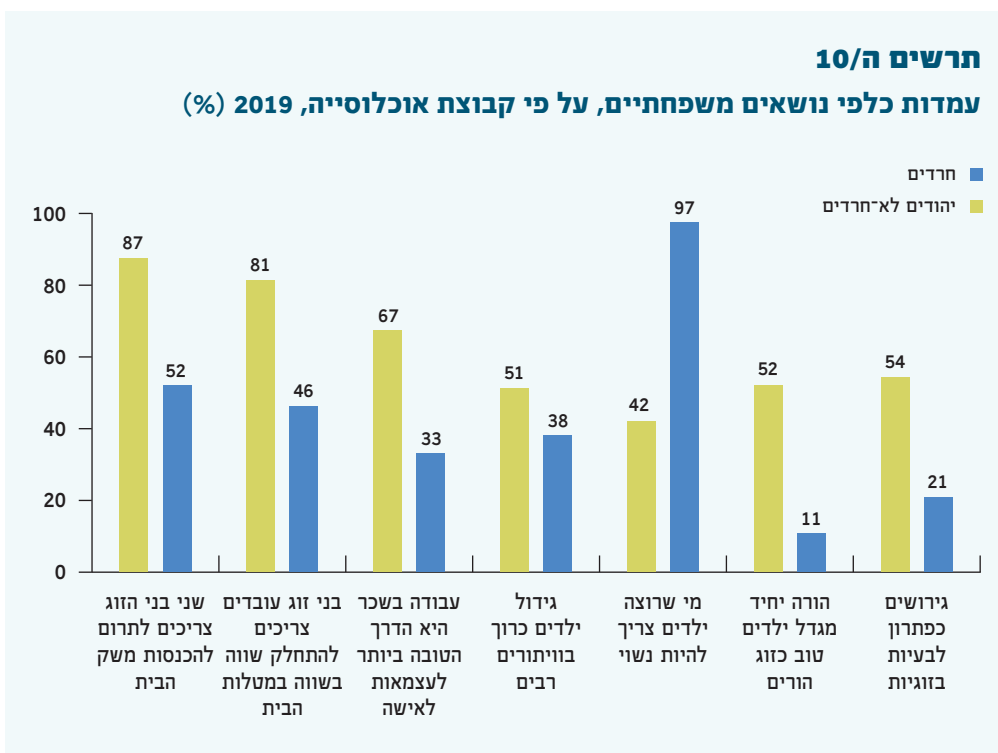
גם בהיבט של תפיסת התפקידים במשפחה ומעמד האישה נמצאו עמדות שמרניות בקרב החרדים. רק שליש מהחרדים (33%) סבורים שעבודה בשכר היא הדרך הטובה ביותר לעצמאות לאישה, לעומת 67% בחברה היהודית הלא-חרדית שחושבים כך.

גם לתפיסה ששני בני הזוג צריכים לתרום להכנסות משק הבית מיוחס משקל נמוך בחברה החרדית (52%), לעומת הסכמה כמעט מלאה בקרב היהודים הלא-חרדים (87%). יצוין שחלק גדול מהציבור החרדי אימץ לעצמו לאורך השנים מבנה של תא משפחתי אשר האישה בו היא המפרנסת העיקרית, ולפיכך ההסתייגות מתפיסה זו יכולה לנבוע מהלגיטימציה ללימוד תורה כתחליף לפרנסת המשפחה עבור גברים חרדים.

החרדים מביעים עמדה שמרנית גם בעניין חלוקת התפקידים במשפחה ובמטלות הבית. רק 46% מהמשיבים החרדים (לעומת 81% בקרב היהודים הלא-חרדים) סבורים שבני זוג עובדים צריכים להתחלק שווה בשווה במטלות הבית. ואכן בסדר היום המשפחתי הנשים החרדיות אחראיות בלעדית למרבית מטלות הבית, כמו כביסה (71%), בישול (67%) וניקיון (45%); גם הנשים היהודיות הלא-חרדיות לרוב אחראיות למטלות אלו, אך בהיקפים נמוכים יותר – כך באשר לכביסה (57%), לבישול (47%) ולניקיון (38%). דמיון בין גברים חרדים וגברים יהודים לא-חרדים נמצא בכל הנוגע לתיקונים בבית (68% ו-67% בהתאמה). בתחום הכספים בקרב חרדים לרוב האחיות מוטלת בלעדית על הגבר (52%) ולא על האישה (13%), לעומת חלוקה שוויונית יותר בקרב גברים ונשים יהודים לא-חרדים (37% ו-26% בהתאמה); שאר

המשיבים ענו שהאחריות מוטלת על שני בני הזוג). נציין שבקרב הלא־חרדים בני הזוג נעזרים יותר בילדים או בהורים ובסיוע חיצוני במטלות הבית, וסביר שהודות לעזרה זו לא כל העול נופל על הנשים.

מן הסקר עולה שבקרב הלא־חרדים יש הרגשת איזון גבוהה יותר בחלוקת התפקוד בין בית לעבודה. 66% מהחרדים מרגישים שהם מתקשים לתפקד במשפחה בגלל עבודה, לעומת 55% מהלא־חרדים. ובתמונה משלימה – 55% מהחרדים מרגישים שהם מתקשים לתפקד בעבודה בגלל המשפחה, לעומת 44% מהלא־חרדים. עם זאת, מהסקר עולה שהחרדים מרגישים שהם מצליחים להקדיש זמן לאנשים הקרובים להם בשיעור גבוה יותר מיהודים לא־חרדים, ו־73% מהחרדים (לעומת 65% מהלא־חרדים) מרגישים שהם מוצאים זמן להקדיש לבני זוגם ולילדים.

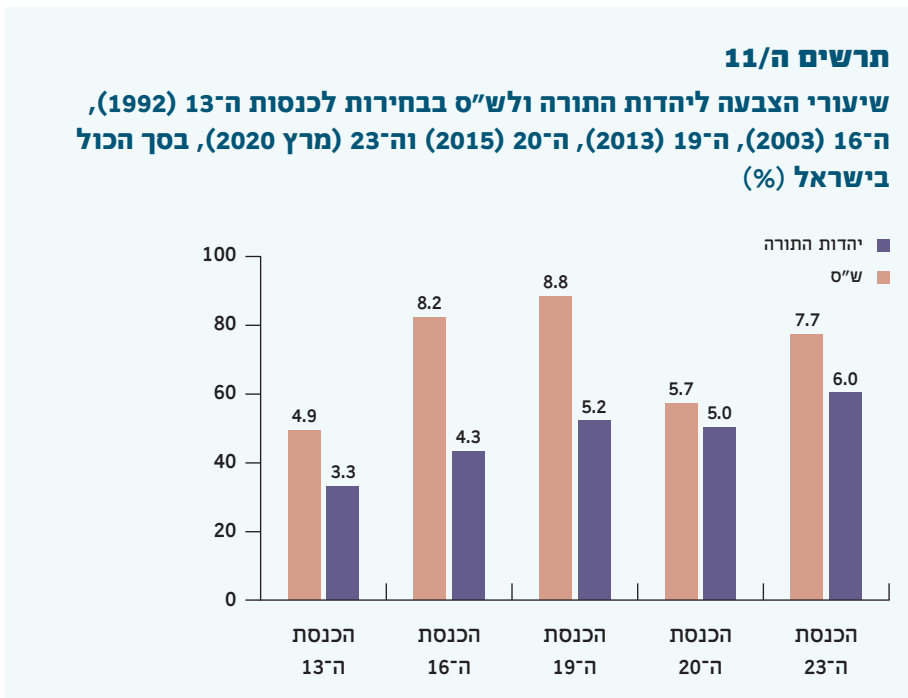
9. בחירות לכנסת

תמונת מצב

בבחירות לכנסת ה־23 (מרץ 2020) היה שיעור ההצבעה לרשימת יהדות התורה 6% (274,437 קולות) מכלל הקולות הכשרים ולרשימת ש״ס – 7.7% (352,853 קולות). סך הקולות לשתי המפלגות יחד עמד על 13.7% (627,290 קולות).

המצביעים החרדים נחלקים לשתי מפלגות: ש"ס, שזכתה ב־9 מנדטים, ויהדות התורה, שזכתה ב־7 מנדטים בבחירות לכנסת ה־23; החלוקה לשתי מפלגות גם מייצגת שוני במוצא ובאורח החיים. מפלגת יהדות התורה היא מפלגה שכמעט כל מצביעיה הם חרדים, ואילו ש"ס פונה גם לקהל מסורתי ודתי לא־חרדי. אולם במרוצת השנים נהפכה גם ש"ס למפלגה שמדגישה יותר את האופי החרדי ופחות את ההיבטים המזרחיים־כריפריאליים שלה. שינוי זה ניכר במיוחד לאחר פטירתו של הרב עובדיה יוסף, דמות רבנית שידעה לפנות גם לציבור מסורתי. וכך, אם בשנים 1994-1999 עמד שיעור החרדים מתוך מצביעי ש"ס על שליש בלבד, בשנת 2020 כמעט שני שלישים (64%) ממצביעיה הם חרדים. התוצאה הישירה של מגמה זו היא הצטמקותה של המפלגה מ־11-12 מנדטים ל־9.

גם ברמת השסע העדתי הפנימי המפלגות החרדיות מייצגות את שלוש הקבוצות העיקריות במגזר החרדי: יהדות התורה מייצגת את שתי הקבוצות האשכנזיות: החסידית (סיעת אגודת ישראל) והליטאית (סיעת דגל התורה) וש"ס את הקבוצה המזרחית או הספרדית.

תפרושת המצביעים ליהדות התורה ולש"ס

שתי ערים שכמעט שליש מן המצביעים למפלגות החרדיות מתרכזים בהן הן ירושלים ובני ברק. בבחירות לכנסת ה־23 מסך המצביעים לרשימות יהדות התורה וש"ס היו מירושלים ו־12% מבני ברק. ערי הפרוור החרדיות (מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד ובית שמש) משקפות התפתחות משמעותית במרחב החרדי במדינה. וכך, בבחירות לכנסת ה־23

עמד שיעור ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בארבע ערי הפרוור החרדיות על 13% מכלל הקולות לרשימות אלו.

מקור נוסף לחרדים שהצביעו לרשימות יהדות התורה וש"ס בבחירות לכנסת ה-23 היו ערים גדולות שמתגורר בהן מיעוט חרדי המונה מעל 7,000 מצביעים (אשדוד, פתח תקווה, רחובות, חיפה, נתניה, תל אביב, אשקלון, באר שבע, בת ים, חולון וראשון לציון), ומהן הגיעו לשתי רשימות אלו 23% מכלל הקולות. שש ערי פריפריה (רכסים, צפת, ערד, קרית גת, אופקים ונתבות) היו מקור ל-6% נוספים מכלל הקולות ליהדות התורה וש"ס באותן בחירות.

בסך הכול היישובים שהוזכרו הם המקור לכ-70% מכלל המצביעים החרדים לרשימות יהדות התורה וש"ס, והם גם ריכוזי האוכלוסייה החרדית העיקריים.

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בערים נבחרות מתוך כלל הבוחרים באותה עיר

שיעורי ההצבעה למפלגות החרדיות מלמדים על גודלו של הריכוז החרדי ועל החלוקה האתנית הפנים-חרדית בתוכו.

בבחירות לכנסת ה-23 היה שיעור ההצבעה למפלגות יהדות התורה וש"ס בבני ברק 90% מכלל הבוחרים בעיר (76,311 קולות, בחלוקה הזאת: 62% ליהדות התורה ו-28% לש"ס), ובירושלים – 41% (108,431 קולות בחלוקה הזאת: 24% ליהדות התורה ו-17% לש"ס).

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס משתנה בכל אחת מערי הפרוור החרדיות בשל המשקל היחסי השונה של חרדים אשכנזים וחרדים מזרחים ביישוב. במודיעין עלית שיעור ההצבעה ליהדות התורה היה 80% (18,966 קולות) מכלל הבוחרים בעיר, לעומת 18% (4,328 קולות) שהצביעו לש"ס; בביתר עלית – 64% (13,588 קולות), לעומת 30% (6,345 קולות) לש"ס; באלעד – 37% (6,571 קולות), לעומת 50% (8,978 קולות) לש"ס; ובבית שמש – 36% (15,477 קולות), לעומת 20% (8,450 קולות) שהצביעו לש"ס.

מבט על הערים הגדולות שיש בהן מיעוט חרדי ניכר מראה שבדרך כלל רוב המצביעים הם לש"ס או שהחלוקה בין שתי הרשימות דומה. בערים אלו חלק ממצביעי ש"ס אינם חרדים. באשדוד היה שיעור ההצבעה ליהדות התורה ולש"ס 26% (30,726 קולות), בחלוקה דומה בין המפלגות: 12% ליהדות התורה ו-14% לש"ס; בפתח תקווה – 13% (17,151 קולות), ושיעור ההצבעה לש"ס גבוה יותר (8%) משיעור ההצבעה ליהדות התורה (5%); בתל אביב – 5.2% (13,981 קולות) הצביעו ליהדות התורה ולש"ס בחלוקה הזאת: 1% (2,802 קולות) ליהדות התורה ו-4% לש"ס (11,179 קולות); בחיפה – 7% (9,822 קולות), בחלוקה דומה בין יהדות התורה (4%) לש"ס (3%); בנתניה – 15% (16,843 קולות) עם רוב מוחלט לש"ס (12%), לעומת 3% שהצביעו למפלגת יהדות התורה.

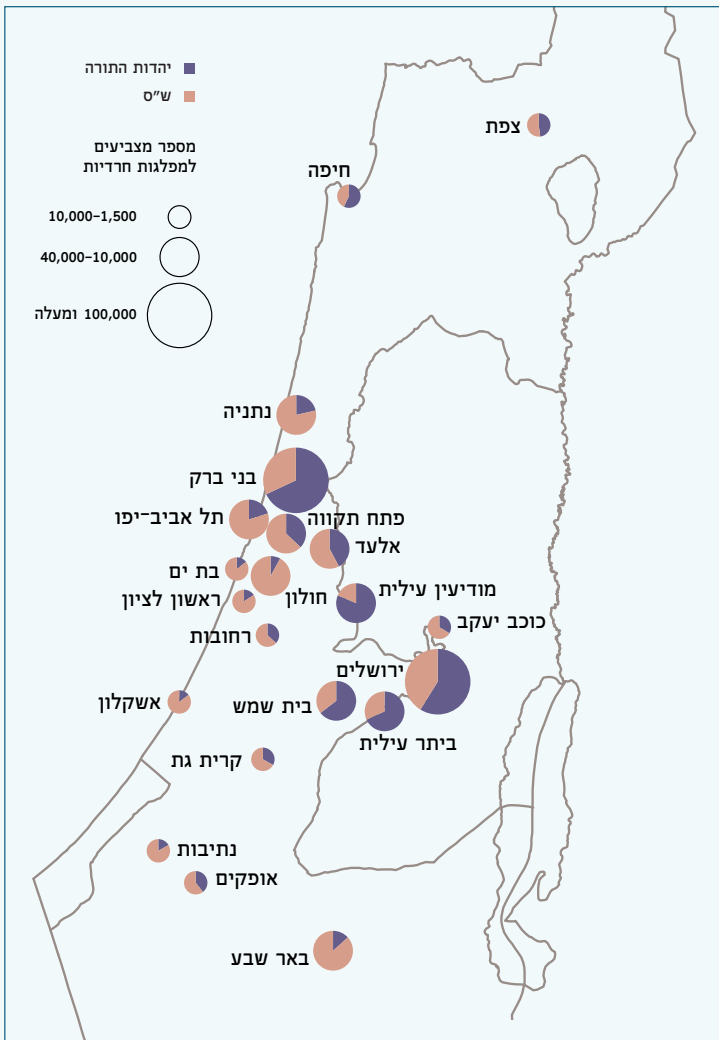
הריכוזים החרדיים בפריפריה מורכבים מאוכלוסייה מסורתית, מאוכלוסייה חרדית מזרחית ומאוכלוסייה חרדית אשכנזית שהולכת וגדלה בעשור האחרון. נתוני הבחירות מראים שבריכוזים החרדיים בערי פריפריה נבחרות בדרך כלל הרוב מצביעים לש"ס. בנתבות היה שיעור ההצבעה ליהדות התורה ולש"ס 48% (4,722 קולות) עם רוב גדול למצביעי ש"ס

(40%), לעומת יהדות התורה (8%); באופקים – 38% (5,576 קולות) עם רוב למצביעי ש"ס (23%), לעומת יהדות התורה (15%); ברכסים – 88% (4,722 קולות) בחלוקה דומה בין מצביעי ש"ס (45%) למצביעי יהדות התורה (43%); בקרית גת – 23% (6,577 קולות) עם רוב למצביעי ש"ס (15%), לעומת יהדות התורה (8%); ובצפת – 38% (5,536 קולות) בחלוקה דומה בין ש"ס (20%) ליהדות התורה (18%). בערד התמונה הפוכה, ו-26% הצביעו בה לשתי המפלגות עם רוב גדול ליהדות התורה (24%), לעומת ש"ס (2%).

מפה ה/1

ריכוזי המצביעים למפלגות החרדיות (יהדות התורה וש"ס) בבחירות לכנסת ה-23 (מרץ 2020)

מגמות

בשנים 1992–2020 שיעור המצביעים לרשימות יהדות התורה וש"ס מתוך כלל המצביעים בבחירות כמעט הכפיל את עצמו – מ-8.2% ל-13.7%. באותן השנים שיעור המצביעים ליהדות התורה עלה מ-3.3% ל-6.1%; ושיעור המצביעים לש"ס עלה מ-4.9% ל-7.7%. בשנים אלו התרחש גם שינוי בתפרושת המצביעים לרשימה זו – עלייה במשקלן של ערי הפרוור החרדיות וריכוזי הפריפריה וירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק.

תפרושת המצביעים ליהדות התורה ולש"ס

בבחירות לכנסת ה-23 שיעור המצביעים מירושלים ומבני ברק לרשימות יהדות התורה וש"ס היה 29% מכלל המצביעים לשתי הרשימות (17% בירושלים ו-12% בבני ברק). זוהי ירידה לעומת נתוני הבחירות לכנסת ה-13, שאז שיעור המצביעים לרשימות מערים אלו היה 34% מכלל המצביעים להן (19% בירושלים ו-15% בבני ברק). השינוי מוסבר בעיקר בהגירה החוצה מערים אלו לריכוזים חרדיים אחרים.

בבחירות לכנסת ה-23 שיעור ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בערי הפרוור החרדיות (מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד ובית שמש) היה 13% מכלל הקולות לרשימה, לעומת 7% בבחירות לכנסת ה-16 (2003). העלייה נובעת בעיקר מהגידול המהיר במספר החרדים בעיר בית שמש, שהפכה להיות העיר שמספר המצביעים בה למפלגות החרדיות הוא הגבוה ביותר לאחר ירושלים ובני ברק.

בערים מרכזיות שבהן מתגוררים למעלה מ-7,000 מצביעים למפלגות החרדיות (אשדוד, פתח תקווה, רחובות, חיפה, נתניה, תל אביב, אשקלון, באר שבע, בת ים, חולון וראשון לציון) ירד שיעור המצביעים לרשימות יהדות התורה וש"ס מכלל מצביעי הרשימות. בשנת 2020 ניתנו בהן 23% מכלל הקולות ליהדות התורה וש"ס, לעומת 31% בבחירות לכנסת ה-13 (1992).

בבחירות לכנסת ה-23 נשמר שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס בערי פריפריה נבחרות (רכסים, צפת, ערד, קרית גת, אופקים ונתיבות) מכלל הקולות לרשימה (6%), בדומה לשיעור בבחירות לכנסת ה-13.

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס בערים נבחרות מתוך כלל הבוחרים באותה עיר

בשנים 1992–2020 חלו תהליכי התחרדות בשתי הערים שמתגוררים בהן מרבית החרדים (ירושלים ובני ברק). שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס בירושלים, שב-1992 היה 22% מכלל המצביעים בעיר, הכפיל את עצמו ב-2020 ל-41% מכלל המצביעים. בבני ברק עלה שיעור המצביעים מ-56% (ב-1992) ל-90% (ב-2020).

שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס בערי הפרוור החרדיות כמעט שלא השתנה בין הבחירות ב-2003 לבחירות ב-2020. כך, באלעד הוא עלה מ-83% ל-87%; במודיעין עילית הוא עלה באותן שנים מ-96% ל-98%; ובביתר עילית חלה עלייה מעט יותר גדולה – מ-76% ב-2003 ל-94% ב-2020. יוצאת דופן בתוך ערים אלו היא בית שמש, ששיעור המצביעים בה

ליהדות התורה וש"ס זינק באותן שנים מ־15% ל־55% מכלל המצביעים. הסיבה לכך היא ההתחרדות שעברה העיר בעקבות ההתרחבות והפיתוח של רמת בית שמש החרדית.

בדיקה של שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס בשנים 1992-2020 בערי מרכז שחי בהן מיעוט חרדי גדול מעלה שברובן הייתה עלייה: בפתח תקווה – מ־7% ל־13%; ברחובות – מ־6% ל־12%; בחיפה – מ־3% ל־7%; ובנתניה – מ־8% ל־12%. באשדוד, שעוברת תהליכי התחרדות, שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס באותן השנים כמעט הכפיל את עצמו – מ־15% ל־26%; ואילו בתל אביב ה"חילונית" הוא ירד במעט מ־6% ל־5%.

גם בערי הפריפריה הנבחרות עלה בשנים אלו שיעור המצביעים החרדים ליהדות התורה וש"ס: ברכסים – מ־51% ל־89%; באופקים – מ־25% ל־38%; ובצפת – מ־17% ל־38%. ואולם העיר שחוותה את ההתחרדות הניכרת ביותר היא ערד, שבה קפץ שיעור המצביעים ליהדות התורה מ־8% בשנת 1992 ל־26% בשנת 2020. שינויים אלו משקפים מגמה של גידול טבעי ויותר מזה – הגירה של זוגות צעירים חרדים לפריפריה.

לוחות אורחות חיים

לוח ה/1

משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2019-2008 (%)

לא־חרדים	חרדים	יהודים	סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	שנים (ממוצע דו־שנתי)
		סך הכול (לא כולל לא ידוע)		
סך הכול				
70	28	66	61	2009-2008
76	38	73	68	2011-2010
78	43	75	71	2013-2012
83	42	80	76	2015-2014
88	43	82	81	2017-2016
90	54	87	85	2019-2018

מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ה/2

יוצאים לחופשה בחו"ל ובישראל מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2019-2003 (%)

לא־חרדים	חרדים	יהודים	סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	שנים (ממוצע דו־שנתי)
		סך הכול (לא כולל לא ידוע)		
				חופשה בארץ
55	46	54	50	2004-2003
57	47	56	50	2006-2005
56	45	56	50	2008-2007
58	47	57	52	2010-2009
58	49	57	52	2012-2011
59	46	58	53	2014-2013
61	49	60	54	2016-2015
60	54	59	54	2018-2017
60	58	60	53	2019-2018
				חופשה בחו"ל
32	12	30	29	2004-2003
33	14	32	30	2006-2005
34	12	32	31	2008-2007
35	12	33	31	2010-2009
39	12	36	34	2012-2011
40	12	37	35	2014-2013
47	16	44	41	2016-2015
52	17	49	46	2018-2017
51	16	48	45	2019-2018

מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ה – אורחות חיים

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
ה.1. שירות צבאי ואזרחי	• רשות השירות הלאומי האזרחי • הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.2. שימוש במחשב	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.3. שימוש באינטרנט	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.5. נסיעה ומגורים בחו"ל	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.6. התנדבות	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.7. תרומה כספית	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.8. משפחתיות	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.9. בחירות לכנסת	ועדת הבחירות המרכזית לכנסת, שנים מתאימות

פרקו

קורונה והחברה החרדית

מגפת הקורונה היא האירוע העולמי החשוב ביותר עד כה במאה ה־21. הנגיף התפרץ בישראל בחודש מרץ 2020 וחולל בה שינויים דרמטיים במערכת הבריאות, בכלכלה, בתרבות, בתקשורת ובכלל אורחות החיים. המגפה לא פסחה על המגזר החרדי והשפעתה עליו באה לידי ביטוי בשיעורי תחלואה גבוהים, בהיקף גבוה של יציאה לחל"ת ובעלייה בשיעור המשתמשים באינטרנט ובמדיה החדשה. פרק זה יבקש לאמוד לראשונה את ההשפעה של הנגיף במכלול תחומים אלו.

1.1. בריאות

הקורונה הכתה במגזר החרדי בעוצמה רבה, ועל פי הערכתנו בחודשים מרץ-דצמבר 37% מכלל החולים בישראל היו חרדים. מתוך 402,739 חולים שדווחו על ידי משרד הבריאות 99,871 הגיעו מאזורים חרדיים בישראל (25%). ואולם באזורים אלו גרה רק 60.5% מן האוכלוסייה החרדית. לפיכך ניתן להעריך שמספר החרדים שחלו בקורונה היה 150,220 איש (כאמור, 37% מן החולים בישראל).³ שיעור זה גבוה במיוחד לנוכח שיעורם של החרדים באוכלוסייה, העומד על 12.5% בלבד. מדובר בהערכת חסר כיוון שבמוצע שיעור הבדיקות החיוביות באזורים חרדיים עומד על 13.5%, למעלה מפי שלושה משיעורם באזורים שאינם חרדיים (3.7%).

את היקף התפשטות המחלה במגזר החרדי ניתן לחלק לגלים, בהתאם להתפשטות המחלה בישראל. בגל הראשון (מרץ-אפריל 2020) שיעור החולים מהאזורים החרדיים היה גבוה מאוד, כשני שלישים מן החולים בישראל (66%). בחודשים מאי-יוני הייתה דעיכה בהתפשטות המחלה, שבלטה במיוחד במגזר החרדי. שיעור החולים באזורים החרדיים מכלל החולים בחודשים אלו עמד על 22%. הגל השני של הקורונה, בחודשים יולי-אוקטובר, הכה בישראל בעוצמה גבוהה לאין-ערוך מן הגל הראשון. בחודש ספטמבר לבדו עמד מספר החולים בישראל על יותר מפי עשרה מבחודשים מרץ ואפריל יחד. אומנם בגל השני עלה משקל החולים מן

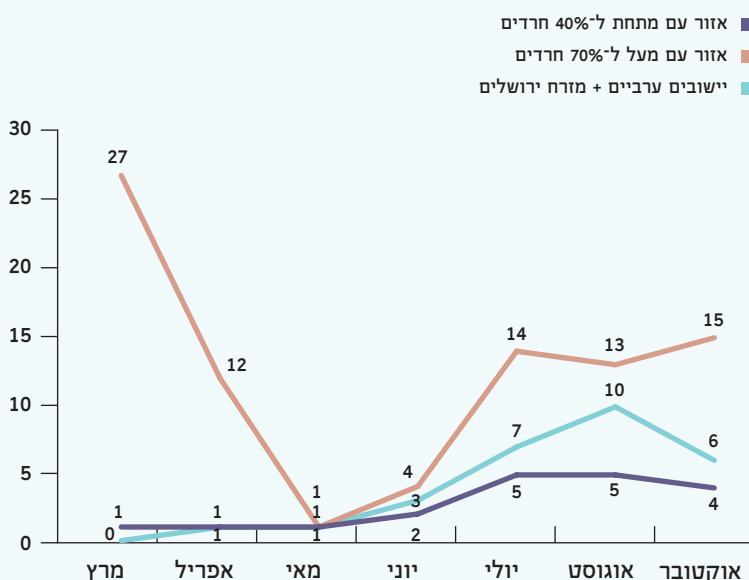
3 להלן החישוב המלא: 91% מן התושבים באזורים החרדיים המובהקים הם חרדים (90,882), ומדובר ב־60.5% מכלל החרדים בישראל. כאשר מחילים את נתוני התחלואה האלה על כלל החרדים בישראל, מגיעים ל־150,220, שהם 37% מן החולים המדווחים בישראל. ערכנו גם חישוב חלופי: הערכנו את היקפי התחלואה בקרב חרדים באזורים שאינם חרדיים מובהקים בדומה לשאר האוכלוסייה. התוצאה במקרה זה היא 95,516 חולים חרדים, שהם "רק" 30% מכלל החולים בישראל. בחרנו בחלופה הגבוהה יותר מתוך הערכה שדפוסי החיים של חרדים גם באזורים לא־חרדיים מובהקים (צפיפות ואורחות חיים) דומים יותר לחרדים באזורים חרדיים מובהקים מלסביבה הלא־חרדית שלהם.

האזורים החרדיים (32.5%), אך משקלם היה רחוק מן הגל הראשון. בתחילת הגל השלישי שהחל בנובמבר היו שיעורי התחלואה במגזר החרדי נמוכים יחסית (14%), אך כבר בדצמבר הם שבו ועלו ל-27% מכלל החולים בישראל.

את ההיקף העצום של המחלה בקרב החרדים ניתן להסביר באורח החיים הקהילתי האינטנסיבי, שיש בו אינטראקציות חברתיות רבות ומרובות משתתפים (תפילות, לימוד, שמחות וכדומה). נוסף על כך, צפיפות האוכלוסין בערים החרדיות גבוהה הן כשמדובר במשקי הבית והן כשמדובר בצפיפות לקמ"ר. כך, משק בית חרדי ממוצע מונה 5.2 נפשות, ואילו משק בית יהודי לא-חרדי מונה בממוצע 2.9 נפשות (ראו פרק 2); והעיר בני ברק היא העיר הצפופה בישראל (27,060 איש לקמ"ר לעומת 4,780 בממוצע הערים בישראל). סיבה שלישית להתפשטות הדרמטית של המחלה במגזר החרדי הייתה ההסתייגות מציות להוראות משרד הבריאות, הן בשל חוסר הנכונות לשנות את אורחות החיים הדתיים והן בשל חוסר אמון ותקשורת לקויה. חלקים ניכרים מהמגזר החרדי העדיפו לשמור על אורח החיים הדתי והקהילתי, בייחוד בחגים ובמוסדות החינוך לבנים, על חשבון השמירה המוקפדת על זהירות מן הקורונה. כך, לאחר חודשים שבהם מוסדות הדת (בייחוד בתי כנסת וישיבות) פעלו בהיקף מוגבל, הייתה בהם חזרה כמעט מלאה לשגרה. כמו כן, המאבק של הפוליטיקאים החרדים נגד הטלת סגר בערים החרדיות מנע השתלטות על היקף המגפה.

תרשים 1/ו

שיעור תחלואה מסך בדיקות – נתונים חודשיים (נטו), לפי ריכוזי האוכלוסייה החרדית והערבית, 2020 (%)

2.1. פגיעה כלכלית, תעסוקה

מגפת הקורונה וההגבלות על העבודה הביאו לצמצום גדול בכוח העבודה, לפיטורים וליציאה לחל"ת, והפגיעה הראשונית במגזר החרדי הייתה גדולה מאוד. הירידה בשיעור התעסוקה של האוכלוסייה החרדית בגילאי 15 ומעלה בחודשים מרץ-מאי 2020, לעומת חודשים אלו בשנת 2019, עמדה על 35% בממוצע (34% לגברים ו-37% לנשים). בקרב יהודים לא־חרדים הייתה הירידה בשיעורי התעסוקה חדה פחות, והפערים בין גברים לנשים היו גדולים יותר (19% מן הגברים ו-27% מן הנשים).

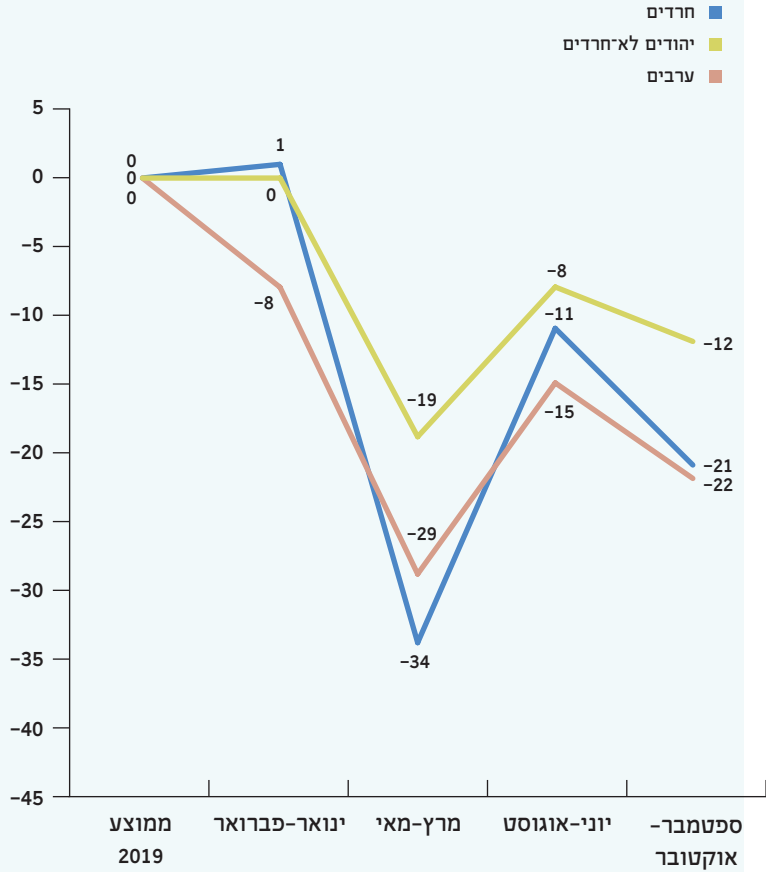
ואולם כאשר בוחנים את הנתונים לחודשים יוני-אוגוסט, שבהם מרבית המשק שב לעבודה, ניתן לראות תמונה שונה. שיעורי התעסוקה של גברים ונשים חרדים עלו במהירות. הירידה בשיעורי התעסוקה בחודשים אלו לעומת 2019 הצטמצמה ל-10.5% לגברים חרדים ול-8% לנשים. ניתן לראות שהנשים החרדיות שבו לעבודה במהירות גבוהה אף יותר מהגברים. בקרב יהודים לא־חרדים חלה גם כן התאוששות בחודשים אלו, והירידה בשיעורי התעסוקה של גברים ונשים עמדה על 8%. בחודשים ספטמבר-אוקטובר, שיאו של הגל השני, ניתן לראות שוב ירידה בשיעורי התעסוקה של חרדים לעומת 2019, בשיעור של 20.5% לגברים ו-15% לנשים. הפער בין גברים לנשים חרדים עלה אפוא בחודשים אלו. בקרב האוכלוסייה הלא־חרדית שוב חלה ירידה בשיעורי התעסוקה בחודשים אלו לעומת החודשים שקדמו להם. בקרב גברים היא עמדה על 12% פחות מבשנת 2019 ובקרב נשים על 16% פחות מבשנת 2019.

יוצא אפוא שמבחינה תעסוקתית הקורונה פגעה באוכלוסייה החרדית באופן קשה יותר משהיא פגעה באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית, הן בקרב גברים והן בקרב נשים. פגיעה זו בלטה במיוחד בקרב נשים חרדיות בגל הראשון ובקרב גברים חרדים בגל השני.

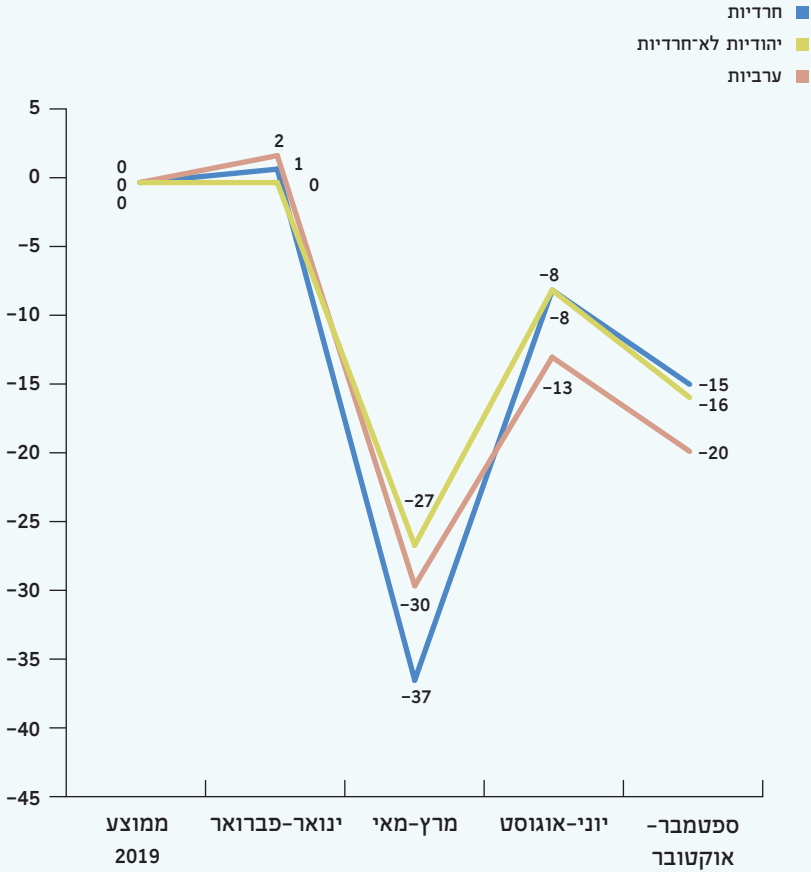
תרשים 2/ו

שיעור התעסוקה של גברים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2020
(שיעור השינוי לעומת הממוצע בשנת 2019; %)

תרשים 3/1

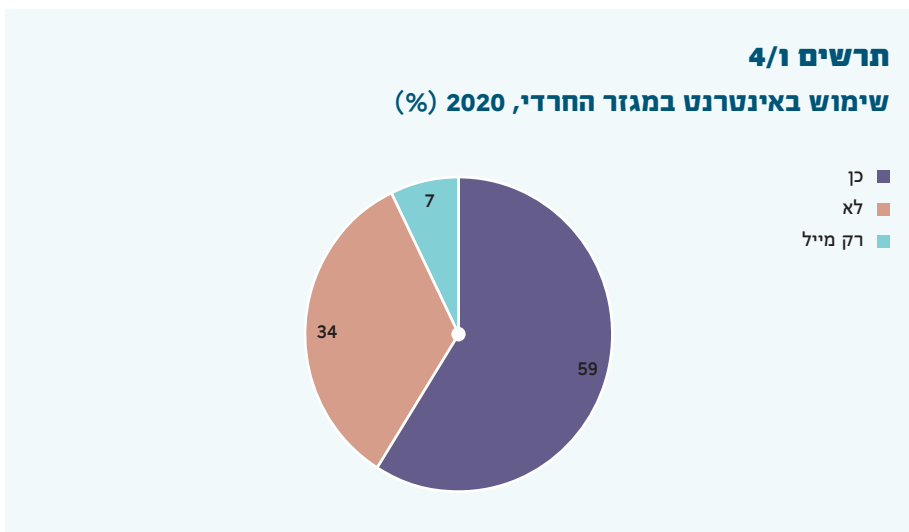
שיעור התעסוקה של נשים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2020
(שיעור השינוי לעומת הממוצע בשנת 2019; %)

במגזר החרדי, בדומה למגזר היהודי הכללי, רמת השכר של המושבתים מעבודה בתקופת הקורונה נמוכה מזו של מי שהוסיפו לעבוד בתקופה זו. כך, הפער בשכר הממוצע (לשנת 2018) בין הגברים החרדים העובדים לגברים שנעשו מובטלים עומד על 35% (36% בקרב יהודים לא־חרדים). בקרב נשים חרדיות הפערים בשכר בין העובדות לבין מי שהפכו למובטלות נמוכים במעט (31%) אך גבוהים מאלו של היהודיות הלא־חרדיות (25%). גם נתונים אלו מצביעים על כך שהקורונה פגעה יותר בעובדים הלא מיומנים ובעובדים בעלי רמות הכנסה נמוכות יחסית.

3.1. חשיפה לאינטרנט

בשנים האחרונות ניכרת עלייה בשיעור החרדים המשתמשים באינטרנט, כפי שניתן לראות בהרחבה בפרק ה-3, אך המגפה והסגרים שליוו אותה הביאו לקפיצה נוספת בשיעור החשיפה של חרדים לאינטרנט. הממצאים שיובאו להלן לקוחים מתוך סקר שנערך בחודש יוני 2020 על ידי מכון הסקרים החרדי אסקריא בקרב המגזר החרדי.⁴ תוצאות הסקר מלמדות ש־66.2% מן המגזר החרדי משתמשים באינטרנט. נתונים אלו מעידים על קפיצה של 7.6% בשיעור החרדים המשתמשים באינטרנט בשלושת חודשי הקורונה הראשונים ועלייה של 4.7 נקודות אחוז בשיעור החרדים המשתמשים באינטרנט בתקופה זו. עלייה בהיקף דומה התרחשה בשנים 2018–2019 אך אז היא התרחשה במשך שנה שלמה, ואילו בתקופת הקורונה השינוי התחולל בתוך שלושה חודשים.

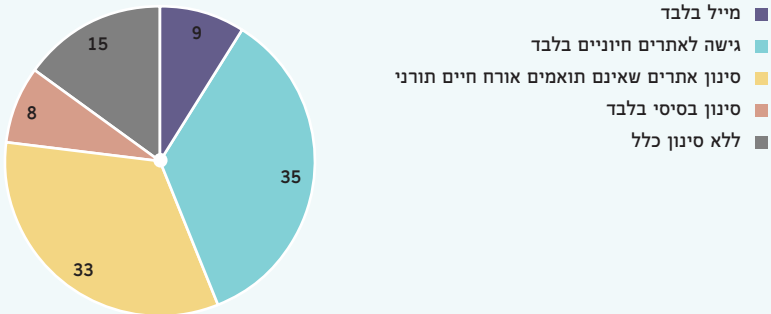
4 הסקר נערך בקרב 678 נשאלים חרדים ומייצג את הגילאים והתת־מגזרים החרדיים בהתאם לשיעורם היחסי במגזר החרדי. לצפייה בנתונים המלאים של הסקר ראו "דוח דפוסי חיבור שימוש באינטרנט בתקופת הקורונה", אסקריא, יולי 2020 (<https://katzr.net/7ff7c0>).

השפעות נוספות של הקורונה היו עלייה של 15% במשקי הבית שנעשה בהם שימוש באינטרנט בתשלום בתקופת זו (עד יוני 2020). כמו כן, שיעור המדווחים על גלישה כמה פעמים ביום עלה בחודשים אלו מ-52.6% ל-57.4% (עלייה של 9%, 5 נקודות האחוז). התרחבות השימוש באינטרנט מתבטאת גם בעלייה של כ-56% בהיקף רכישת המזון דרך האינטרנט – מכ-13.5% מן המשתמשים באינטרנט לפני הקורונה ל-21% אחריה.

החדירה של האינטרנט הגיעה על פי הסקר לכשני שלישים מן המגזר החרדי, מצב שהופך את מי שאינם משתמשים כלל באינטרנט לקבוצת מיעוט במגזר זה. לנוכח ממצאים אלו ניתן לקבוע שהקורונה האיצה תהליכים של חדירת האינטרנט למגזר החרדי והשפיעה על האופן שבו חרדים צורכים מידע וחדשות, עורכים קניות, עובדים מרחוק, שומעים מוזיקה ומשתמשים ברשת לצרכים נוספים. הנתונים מלמדים גם על המאפיינים הייחודיים לחרדים בשימוש באינטרנט. כ-85% מן הגולשים עורכים סינון לתכנים שהם משתמשים בהם, בחלוקה הזאת: 9% משתמשים בדוא"ל בלבד, 35% מאפשרים גישה לאתרים חיוניים בלבד, 33% עורכים סינון לאתרים שאינם הולמים אורח חיים תורני, 8% עורכים סינון בסיסי בלבד, וכ-15% נוספים לא עורכים סינון כלל. נתונים אלו מצביעים על כך שלמרות החשיפה המתרחבת לאינטרנט במגזר החרדי אופי השימוש תואם בדרך כלל את הנורמות הנהוגות במגזר החרדי.

תרשים 5/ו

רמת הסינון של האינטרנט הביתי במגזר החרדי, 2020 (%)

המקורות לפרק 1 – קורונה והחברה החרדית

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
1.1. בריאות	מאגר COVID-19, פורטל מאגרי המידע הממשלתיים, לחודשים הרלוונטיים
2.1. פגיעה כלכלית, תעסוקה	משרד האוצר, אגף הכלכלן הראשי, עיבוד ייעודי לחודשים מרץ-ספטמבר
3.1. חשיפה לאינטרנט	מכון המחקר אסקריא, סקר ייעודי בתחום, יוני 2020

ד"ר גלעד מלאך הוא ראש התוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן. מומחה לתכנון מדיניות ציבורית לאוכלוסייה החרדית בתעסוקה, בשירות הצבאי, בהשכלה הגבוהה ובחינוך.

ד"ר לי כהנר היא גאוגרפית חברתית. חוקרת בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה. מרצה בכירה ומכהנת בתפקיד ראש החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה במכללה האקדמית לחינוך אורנים. עוסקת בהתפתחות המרחב החרדי בישראל ובקבוצות החרדיות המודרניות.

יעל בכר היא חוקרת במכון ברוקדייל למחקר חברתי-יישומי ועוזרת מחקר בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעלת תואר שני ביישוב סכסוכים מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

החברה החרדית היא חברה מגוונת, מורכבת ודינמית, יחידה ומיוחדת ברבדים מסוימים ודומה לכלל החברה ברבדים אחרים. מהם פניה היום, אילו מגמות מסתמנות בה מאז תחילת שנות האלפיים, במה מתבטאים מאפייניה הייחודיים לעומת כלל החברה, ובמה היא דומה לה?

החברה החרדית בישראל גדלה בשני העשורים האחרונים בקצב מהיר ועוברת שינויים מואצים, תולדה של השתלבותה הבלתי נמנעת בחברה הכללית. מעצבי מדיניות וחוקרים, ארגוני המגזר השלישי, אנשי תקשורת והציבור הרחב - כולם סקרנים ורוצים לדעת עוד על התהליכים הללו, אך כדי להשלים לעצמם את התמונה חסרים להם נתונים ומידע שיטתי מהימן ועקבי. **שנתון החברה החרדית בישראל 2020** מכנס בפעם החמישית במקום אחד את מרב המידע הכמותי הקיים היום על החברה החרדית הישראלית ומסרטט תמונה שלמה ומעודכנת שלה על בסיס מידע סטטיסטי וניתוח נתונים בתחומים רבים וחשובים - דמוגרפיה, חינוך, רווחה ורמת חיים, תעסוקה, אורחות חיים, דפוסי הצבעה, דיור ומשפחתיות. כן נידונה בכרך זה השפעתה של מגפת הקורונה על החברה החרדית.

